

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

**MURÂD BUHÂRÎ'NİN HAYATI ESERLERİ
VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice TAŞ

VAN- 2015

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MURÂD BUHÂRÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. MURÂD BUHÂRÎ'NİN HAYATI.....	5
1. NESEBİ.....	8
1.1.1. Nesebi.....	8
1.1.2. Tarikât Silsilesi.....	8
1.2. LAKAPLARI.....	9
1.3. TEKKESİ VE HAZİRESİ.....	9
1.4. HALİFELERİ.....	10
1.5. HAKKINDA RİVAYET EDİLEN BAZI KERÂMETLER.....	11
1.6. MURÂD BUHÂRÎ'NİN ESERLERİ.....	15
1.6.1. Câmi'ül- Müfredâti'l- Kur'ân.....	15
1.6.2. Silsiletü'z-Zeheb.....	16
1.6.3. Mektubat.....	17
1.6.4. Şurûtu't- Tarikâtü'n- Nakşibendiyye Ve Silsiletü Eshâbihi.....	17
1.6.5. Risâletü Silsiletü'n- Nakşibendiyye fi Sülûki ve'l- Edeb.....	18
1.6.6. Tarikâtü't- Telkîn-i İsmi Zât Alâ Tarikâtü'n- Nakşibendiyye.....	18
1.6.7. Risâle fi't- Ta'rifi'r- Rûh.....	18
1.6.8. Diğer Bâzı Risâleleri.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

MURÂD BUHÂRÎ'NİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

2- MURÂD BUHÂRÎ'NİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ.....	20
2.1. İmân.....	20
2.2. Allah'ın Varlığı Ve Peygamberin Gerekliği.....	22
2.3. Şeriât Ve Mükellefiyeti.....	24
2.4. Zâhir-Bâtın İlişkisi Ve Tarîkât.....	26
2.5. Keşf.....	27
2.6. Keşfin Bilgi Vasıtaları Arasındaki Yeri.....	28
2.7. Zikr.....	29
2.8. Cezbe Ve Sekr.....	31
2.9. Fenâ ve Bekâ.....	32
2.10. Rûh- Sır- Hâfi- Ahfâ.....	35
2.11. Nefs/ Nefis.....	37
2.12. İlim.....	42
2.13. Vakt.....	42
2.14. Tevbe.....	43
2.15. Rabitâ.....	45
3- SONUÇ.....	47
4- KAYNAKLAR.....	49
5- ÖZET / SUMMARY.....	53
6- EKLER (Murâd Buhârî'nin Risâleleri ve Tercümeleri).....	57
6.1. Silsiletü'z- Zeheb Metni.....	58
6.1.1. Silsiletü'z- Zeheb Tercümesi.....	62
6.2. Şurûtu't- Tarikâtü'n- Nakşibendiyye Ve Silsiletü Eshâbihi Metni.....	67
6.2.1. Şurûtu't- Tarikâtü'n- Nakşibendiyye Ve Silsiletü Eshâbihi Tercümesi.....	70
6.3. Risâlet-ü Silsiletü'n- Nakşibendiyye fî Sülûki ve'l- Edeb Metni.....	74

III

6.3.1. Risâlet-ü Silsiletü'n- Nakşibendiyye fî Sülûki ve'l- Edeb Tercümesi.....	76
6.4. Tarikâtü't- Telkîn-i İsmi Zât Alâ Tarikâtü'n- Nakşibendiyye Metni.....	80
6.4.1. Tarikâtü't- Telkîn-i İsmi Zât Alâ Tarikâtü'n- Nakşibendiyye Tercümesi.....	82
6.5. Risâle fi't- Ta'rifi'r-Rûh Metni.....	84
6.5.1. Risâle fi't- Ta'rifi'r-Rûh Tercümesi.....	87

ÖNSÖZ

Tasavvuf, dinlerin veya bir felsefî düşüncenin ideale ulaşma çabasını teşkil eder. İslâm dininin ihtiva ettiği bilgi sisteminin kuvveden – fiile, kâlden -hâle dönüşüdür. *Tasavvuf*, İslâm kaynaklarında yer alan, insanın *mistik* yönüne ve gönül terbiyesine işâret eden, maddenin ve dünyanın geçiciliğini işleyen, kalbî davranışları esas alan, *ahlâk* ve *tefekür* sistemidir.

Kur'ân ve hadis düşüncesinden ortaya çıkan *tasavvuf*, peygamber ve ashâbın hareket tarzı ve anlayışları çerçevesinde şekillenmiştir. Daha sonra tâbi'in ve tâbe'i-tâbiinden **Hasan Basrî (v. 110/ 728)**, **Süfyân-ı Sevrî (v. 161/ 777)**, **İbrahim b. Edhem (v. 161/ 777)**, **Câfer Sâdık (v. 148/ 765)**, **Ebû Hâşim Sûfî (v. 150/ 767)**, **Abdullah b. Mübarek (v. 181/ 797)**, **Râbiâtü'l- Adeviyye (v. 185/ 804)** gibi *sûfî*ler *zühhd* yaşantılarıyla *tasavvufun* öncüleri olmuşlardır. Daha sonraki dönemlerde de *tasavvuf* daha sistemli ve *tarîkât* müesseseli olarak yoluna devam etmiştir.

Yüzyıllar boyunca eğitimin amacına hizmet etmiş olan *tekkeler*, hâlkın desteği ile itibârını uzun süre kaybetmemiştir. Medreselerde, akli ilimler ve nakli ilimler tahsil edilmiş, *tekkelerde* de *nefis terbiyesi* yoluyla dinin kuralları hayata uygulanmış, toplum *iylikte yarışmış*, *kötülükten uzak durmuş* ve insan odaklı bir millet- devlet anlayışının gelişmesine hizmet etmiştir.

Osmanlı'nın kuruluş aşamasında, *Anadolu*'daki Âhî, Babâî, ve Mevlevîler siyasi, içtimaî ve ekonomik alanda önemli rol oynamışlardır. Bilhassa tarikat mensubu olup *alp-erenler* ismiyle anılan gazilere önem verilmiş ve bunlar için zâviyeler yapılmıştır.

Nakşî Tarikatı, Osmanlı Devleti'nde daha çok XIX. asır başlarından itibaren kuvvetlenmiştir. Özellikle **Mevlânâ**, **Ziyâeddin Bağdâdî** ile genişleyen tarikat, Osmanlı padişahlarının ruhî gelişimine katkı sağlamıştır.

Güney Asya'nın XVII. yüzyıldaki en meşhur *sûfî*si, *Nakşibendiyye*'nin kolu *Müceddidiyye*'nin piri **İmam Rabbanî**'dir (v.1034/1624). Osmanlı dünyasını derinden etkileyecek olan bu ekolün en meşhur temsilcisi 1092/ 1681 yılında *İstanbul*'a gelen **Murâd Buhârî (v. 1132/ 1719)**'dir. **İmam Rabbanî**'nin oğlu

Muhammed Masum'un yanında *tasavvufî terbiyesini* tamamlayan **Buhârî**, Arapça-Türkçe bir çok eser verdikten sonra 1132/ 1720 yılında vefat etmiş,

Murâd Münzevî olarak da tanınan **Murâd Buhârî**, *zahirî* ve *bâtınî ilimlerin* hazinesi olarak bilinir. Böyle bir zâtın hayatını ve eserlerini araştırmak *tasavvuf* ilmine büyük bir katkı sağlayacaktır. Biz de tezimizde, bu zâtın hayatını, eserlerini ve *tasavvufî* düşüncelerini araştırmaya çalıştık. Tezimiz iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın genel çerçevesini ve yöntemini açıkladığımız girişten sonra, birinci bölümde **Murâd Buhârî**'nin hayatını ve eserlerini, ikinci bölümde de kendi risâlelerinden istifâde ederek bazı *tasavvufî* görüşlerini, diğer *sûfî*lerin düşünceleri ile de karşılaştırarak değerlendirmeye çalışacağız. Son olarak da **Murâd Buhârî**'nin risâlelerini, tercümeleleri ile birlikte ek kısmında verdik.

Bu çalışmayı hazırlamamda yardımlarını esirgemeyen **Prof. Dr. Abdulkhakim YÜCE** hocama teşekkürlerimi sunarım.

Hatice TAŞ

VAN- 2015

KISALTMALAR

A.Ü.	: Atatürk Üniversitesi
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
c.	: Cilt
<i>DİA</i>	: Diyânet İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyânet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicri
H.z.	: Hazreti
Haz.	: Hazırlayan
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Vakfı
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
Ktp.	: Kütüphâne
no.	: Numara
k.s.	: Kaddesellahu Sırruhu
m.	: Milâdi
r.a.	: Radiyallahu Anhu
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Ve Sellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	: Sayfa Sayısı
Terc.	: Terceme Eden
Ünv.	: Üniversite
v.	: Vefât Tarihi
Yay.	: Yayınları
Yazm.	: Yazma Eser
yy.	: Yüzyıl
YYÜ	: Yüzüncü Yıl Üniversitesi

GİRİŞ

Nakşibendilik, *Buhara*'da 1389'da vefat eden **Bahauddin Nakşibend**'le oluşmaya başlayan, **Ubeydullah Ahrar**'la birlikte (v. 895/ 1490) *Güney Asya*'da yaygınlaşmış, en yaygın üç *tarîkâttan* biridir. **Ahrar**, hâlifesi **Simav'lı Abdullah**'ı yetiştirdikten sonra memleketine göndermiş, o da bu meşâleyi *Balkanlar*'a kadar taşımış ve 896/ 1490 yılında *Selanik*'in batısında *Vardaryenicesi*'nde vefat etmiştir.

Murâd Buhârî, *Nakşibendilik*'in *Müceddidiye* kolunun mensubudur. Bu bölümünde kısa bir şekilde *Müceddidilik*ten bahsetmeyi uygun bulduk. *Nakşibendi Tarîkatı*nın **İmâm-ı Rabbânî**'den **Şemseddin Mazhar**'a kadar olan silsilesine *Nakşibendiyye-i Müceddidiye* denilmiştir.¹

Müceddidilik, *Nakşilik*'in bir kolu olarak XVII. Yüzyılda ortaya çıkmıştır. *Hind* alt kıtasında **Ahmed Farukî Sirhindî** (v.1034/ 1624) öncülüğünde geliştirilmiş bir harekettir. *Müceddidilik*, XVII asırda müslümanların yaşadığı bölgelerde yayılma başarısı göstermiştir. Bu yayılma sürecinde, kuşkusuz **Ahmed Farûkî Sirhindî**'nin oğlu **Mâsum Sirhindî** (v. 1079/ 1668)'nin rolü büyük olmuştur. **Muhammed Mâsum**, babasından devraldığı *tasavvufî* geleneği devam ettirmek için bazı hâlifelerini müslümanların yaşadığı çeşitli İslâm ülkelerine göndermiştir. Gerçekleştirdiği bu faaliyetler kapsamında, **Ahmed Cüryânî** (v. 1119/ 1707)'yi *Mekke*'ye, **Murâd Buhârî**'yi de *Şam*'a göndermiştir.²

Müceddidiyye'nin *Anadolu*'ya ulaşması iki yoldan olmuştur. Bunlardan ilki, XI/ XVII. yüzyılın son çeyreğinde *Şam*'dan *İstanbul*'a gelen **Murâd Buhârî** vasıtasıyla; diğeri de **Ahmed-i Cüryânî**'nin, *Mekke*'de eğitim *Anadolu*'ya gönderdiği hâlifelerinin faaliyetleri olmuştur.³

Osmanlı'da *tekkeler*, çok yanlı bir yapıya sahip olmuşlardır. Fakat her yönden olduğu gibi Osmanlı'nın dağılması ve çökmesi bu alanda da kendisini göstermiştir. Bu anlamda Osmanlı'da önemli bir yer tutan *tekkelerin* de tahribâtı devlet ve toplumdaki çöküntünün göstergesi olmuştur.

¹ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkâtler*, İFAV, İstanbul, 2001, 128; Kasım Kufralı, *Nakşibendiliğin Kuruluşu ve Yayılması*, İÜ Türkiyat Enstitüsü, İstanbul, 1949, 171.

² Hâil İbrahim Şimşek, "Anadolu Müceddidilerine İlişkin Bazı Tarihî Bilgilerin Kullanışı Üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çorum, 2002, Sayı: 2, 213–227.

³ Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18.yy)*, İnsan Yay., İstanbul, 2003, 233.

Osman Gazi zamanında **Şeyh Edebâli** önde gelen isimlerdendir. **Osman Bey**, **Şeyh Edebâli**'nin kızıyla evlenerek damadı olmuştur. Ahiler, XV. yüzyılın ilk yarısında da göze çarpmaktadır. Bu durum **I. Murat**'a kadar devam etmiştir.

Osmanlı topraklarında ilk olarak **Nurbahşiyye Tarikatı**, **Yıldırım Bayezid**'a damat olan **Emir Sultan** tarafından **Bursa**'da kurulmuştur. **Bayramiyye Tarikatı** da özellikle **Şemsiyye**, **Melâmiyye**, **Celvetiyye** olarak çeşitli kollara ayrılmıştır.

XV. yüzyıl ile XVI. yüzyıl arasında Osmanlı ülkelerinde geniş bir sahaya yayılan tarikat, kırktan fazla şubesiyle **Halvetiyye Tarikatı**dır. **Mevlevilik Tarikatı** da XIV. yüzyılın ilkyarısından itibaren **Anadolu**'ya yayılmaya başlamış, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra çeşitli bölgelere yayılmıştır.

Yavuz Sultan Selim, Mısır seferi sırasında **Muhyiddin İbnû'l Arabî** 'ye karşı duyduğu büyük saygı sebebiyle **Şam**'da onun türbesini yaptırmış, câmi ve imâret yaptırmıştır. **Kanuni Sultan Süleyman** da **Mevlânâ** türbesine hizmet etmiş, semâhâne ve mescit yaptırmıştır.

Müceddidilik, XVII. asrın sonlarından itibaren **İstanbul**'da dikkatleri üzerine çekmiş; özellikle devletin üst tabaksında görev yapan bürokratlar arasında hızla yayılmaya başlamıştır.⁴

Müceddidilik'in ilk teşkilatlanma çalışmaları, **VI. Mehmed**'in saltanatı dönemine rastlamaktadır. Tarîkat, özellikle padişahın destek görmüş ve ilmiye sınıfı başta olmak üzere devletin diğer kademelerinde de etkisini göstermiştir. Aralarında **Feyzullah Efendi**'nin de bulunduğu üst düzey bazı yöneticilerin, **Murâd Buhârî**'ye intisâb etmeleri, **Müceddidiliğin** **İstanbul**'daki gücünü ve etkisini göstermesi bakımından önemlidir.⁵

Eyüp'teki **Murâd Buhârî** ve **Mustafa Paşa**; **Fatih**'teki **Murâd Molla Tekkelerinin** Sadrazam ve Şeyhulislam gibi devletin en üst düzey yönetici kadrosuna mensup kişiler tarafından inşâ ettirilip **Müceddidilik**'e verilmesi, tarîkatın siyasî hayattaki gücünü gösteren birer örnektir. Nitekim **Müceddidilik**'in bu siyasî gücü, **II. Mahmud** dönemi sonlarına kadar koruduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra **Müceddidiliğin** bir siyasî organizasyon olarak **İstanbul**'da etkin bir şekilde yer almasının başlıca nedenlerinden birisi, tarîkatın **Ahmed Sirhindî**'den miras aldığı

⁴ Ekrem Işın, "Nakşibendilik", *DİA*, VI, 34; H. İbrahim Şimşek, *XVIII yy., Osmanlı'da Tasavvuf, Müceddidiyye Hareketi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), AÜ, SBE, Ankara, 2002, 39 – 70.

⁵ Işın, *a.g.m.*, 34-35.

yenilikçi kimlik; diğeri de kökeni Lâle Devri'ne uzanan ve bu dönemde devlet yönetiminde söz sahibi olan **Melâmîlerin** desteklenmesidir.⁶

Araştırmamızın kapsamı **Muhammed Mâsum'un** halifelerinden ve **Nakşiliğın Müceddidiye** kolunun önemli temsilcilerinden biri olan **Murâd Buhârî'nin** hayatını, eserlerini ve **tasavvufî** görüşlerini incelemektir. Bu inceleme yapılırken İstanbul Büyükşehir Belediye Kütüphânesi, Bâyezid Devlet Kütüphânesi, Süleymaniye Kütüphânesi'ne gidildi. Bu kütüphânelere bulabildiğimiz el yazma eserlerinin çevirisini yaparak, **tasavvufî** görüşlerini araştırdık. Bu araştırma sırasında **Murâd Buhârî'nin** *Silsiletü'z-Zehab, Şurûtu't- Tarikâtü'n- Nakşibendiyye Ve Silsiletü Eshâbihi, er- Risâletü Silsiletü'n- Nakşibendiyye fî Sülûki ve'l- Edeb, Tarikâtü't- Telkîn-İ İsmi Zât Alâ Tarikâtü'n- Nakşibendiyye, er- Risâle fi't- Ta'rifi'r- Rûh* adlı eserlerine ulaşabildik. *Mektûbât* ve *Câmi'ül- Müfredâti'l- Kur'ân* isimli eserlerine de kütüphânelerin bâzı kısımları tâdilatta olduğu için ulaşamadık. Diğerkaynaklardan araştırdığımız kadarıyla ulaşamadığımız bu eserlerden *Mektûbât*, **Murâd Buhârî'nin** evlâtlarına, hâlîfelerine, talebelerine ve devlet ricâline yazdığı Arapça mektuplardır. *Câmi'ül- Müfredâti'l- Kur'ân* ise **tasavvufî** konuları ihtiva etmeyip bir *ulûm'ül- Kur'ân* çalışmasıdır.⁷

Murâd Buhârî hakkında şimdiye kadar yazılmış, birkaç çalışma bulduk. Bunlardan ilki **Feyza Karaküçük**'ün 1993 yılında İstanbul Üniversitesi'nde "*Şeyh Murâd Buhârî'nin Hayatı ve Tekkesi*" adlı lisans çalışmasıdır. Bu çalışma eski bir çalışma olup, o zamanın araştırma şartlarında yapılmış, kısıtlı ve dar kapsamda bir tezdır. İkinci olarak **Zeki Tekin**'nin Yüzüncü Yıl Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinde* yayınlanan "*Şeyh Murâd Buhârî Tekkesi ve Vakıfları*" isimli çalışması bulunmaktadır. Bu çalışma da daha çok tekkeleri ve vakıfları üzerine yapılmış olup, hayatı ve eserleri üzerinde durulmamıştır. Diğerkbir çalışma da **Mehmet Ünal**'ın "*Seyyid Murâd Buhârî Hazretleri Külliyyâtı*" isimli doktora tezidir. Bu eser tezimizin konusuna yakın olup, doktora tezi çerçevesinde yazılmış diğerk eserlere göre daha kapsamlı bir kaynaktır. Doktora tezi olması nedeniyle, yüksek lisans çalışmasına göre çok fazla detay içermektedir. Bütün bunların dışında **Halil İbrahim Şimşek**'in Diyanet İslâm Ansiklopedisinde yazılmış "*Murâd Buhârî*" maddesi bulunmaktadır.

⁶ Ekrem Işın, *Osmanlı Döneminde Tasavvufî Hayat*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, 456; Işın, *a.g.m.*, 35.

⁷ Mehmet Ünal, "*Şeyh Murâd-ı Buhârî Hazretleri Külliyyatı-1*", Kutup Yıldızı Yay., İstanbul, 2013, 9.

Çalışmamızda yöntem olarak birçok *tasavvuf* akademisyeninin benimsediği *tasavvufi* kavramların italik ve koyu yazılması, yer adlarının italik ve şahıs isimlerinin koyu yazılma yöntemini uyguladık. Tez içerisinde geçen ayetlerin sûrelerini ve ayet numaralarını metin içerisinde değil, dipnotta belirttik.

Tezimizin ilk kısmı olan Giriş bölümünde araştırmanın kapsamı ve yöntemi hakkında bilgi verildikten sonra birinci bölümde hayatı ve eserlerini inceledik. Hayatını incelerken maddi ve mânevi nesebini, kendisine verilen lakâpları, tekkesini, halifelerini hakkında yazılan kaynaklardan istifâde ederek belirttik. Bulabildiğimiz el yazma eserlerinin genel özelliklerini ve hangi kütüphânedeki bulunduğunu ortaya koyduk. Gördüğümüz kadarıyla **Murâd Buhârî**'nin el yazma eserlerinde yöntem olarak genel bir kaide olan hamdele ve salvele ile başlanılmıştır. Eserlerde dikkat çeken özellik ise mü'minler için, Allah'ın sâdik kulları için çokça dua ifadesi yer almasıdır. Bunun yanı sıra *şeriât-tarikât ilişkisi, imân, nübüvvet ve gerekliliği, fenâ ve bekâ, nefis ve mertebeleri, zikir, râbitâ, tevbe ve keşf* eserlerinde en çok işlenen konuların başında yer almaktadır.

Araştırmamızın ikinci bölümü **Murâd Buhârî**'nin *tasavvufi* görüşleridir. Bu bölümde müellifin el yazma eserlerinden yola çıkarak *tasavvuf* ile ilgili yazılmış diğer kaynaklardan istifade ederek *tasavvufi* görüşlerini belirtmeye çalıştık. Söz konusu *tasavvufi* kavramların önce tanımları verildikten sonra **Murâd Buhârî**'nin o konu hakkındaki görüşleri açıklanmıştır. Burada **Murâd Buhârî**'nin risâleleri dışında, özellikle klâsik tasavvuf kaynakları olarak bilinen **el- Kûşeyrî**'nin "*er-Risâle*", **el-Hûcvirî**'nin "*Keşfü'l Mahcûb*", **Ebû Serrâc et-Tûsî**'nin "*el-Lüma*", **el-Kelâbâzî**'nin "*et-Ta'arrûf*" adlı eserlerinden istifâde edilmiş, *tasavvufi* görüşler bu vesîle ile diğer *süfî*lerin görüşleri ile karşılaştırılarak işlenmiştir. Son olarak da el yazma eserlerin metinleri ve tercümelere, tezin ek kısmında istifâdeye sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

MURÂD BUHÂRÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. MURÂD BUHÂRÎ'NİN HAYATI

Seyyid Murâd Münzevî olarak da meşhûr olan **Murâd Buhârî**'nin doğum tarihinde ve doğduğu yerle ilgili bazı kaynaklarda ihtilaflar vardır.⁸

Hadikâtü'l Cevâmî'de kaynak göstermeden "*Şeyh-i mûmâ ileyh Hazretleri Kışmîri veya Kâbili olarak 1055 tarihinde veladetleri vâki olup*"⁹ şeklinde ve yine kaynak bildirmeden **Sefîne-i Evliyâ**'da "*Şeyh Murâdi'l Özbekiyyun-Nakşibend*" ismiyle ve "*Keşmir veya Kâbil beldesinden neş'et eyleyip, 1055 tarihinde dünyaya zinet bahş olmuşdur*"¹⁰ şeklinde; **İslâm Âlimleri Ansiklopedisi**'nde ise kaynaklarını da yazarak "*1644 (h.1054) senesinde Buhara'da doğdu.*" ifadesi yer almaktadır.¹¹

Hâlifelerinden olup küçük birkaç risalelerinden oluşan sohbetlerini kaleme alan **Bursalı Karababazâde İbrahim Efendi**, bir risalesinin sonunda "*Tarih-i Velâdet-i Şeyh:1050*"¹²; **Hâlîl İbrahim Şimşek** de makalesinde "*Murâd Buhârî'1050 (1640) yılında Semerkant'ta dünyaya geldi Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1055 (1645) olarak verilmekteyse de torunun oğlu Muhammed Hâlîl el-Murâdi'nin kaydettiği ilk tarih daha doğru olmalıdır.*"¹³ diyerek **Seyyid Muhammed Buhârî**'nin torunun oğlu **Ebu'l Fazl Muhammed Hâlîl-i Murâdi**'nin 4 cild olarak tab' edilen Arapça *Silkü'd-Dürer fi A'yani'l- Karni's-Sâni 'âşer* kitabını kaynak gösterir.¹⁴

Bütün bu kaynaklara göre **Seyyid Muhammed Murâd**'ın doğum tarihi hicri 1050-1055 arasında (m. 1640-1645) olmalıdır. Doğduğu yerin **Keşmir** ya da **Buhara** olma ihtimali çok daha kuvvetlidir. **Murâd Buhârî**'nin kendi evlatlarına, hâlifelerine, talebelerine ve bazı devlet ricaline yazdığı mektuplarını biraraya getirip

⁸ Ünal, a.g.e., 9.

⁹ Ünal, a.g.e., 9.

¹⁰ Hüseyin Vassâf-ı Uşşâkî, *Sefîne-i Evliyâ*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışları, 2306, c. 2, İstanbul, 5.

¹¹ Komisyon, *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1996, c. 7125.

¹² Karababazâde İbrahim Bursevî, *Zikr-i Vefât-ı Şeyh Murâd-ı Nakşibendi Kuddise Sırrühu'l-Aziz*, Beyazid Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, no: 2886, 28a.

¹³ Hâlîl İbrahim Şimşek, "*Murâd Buhârî*", *DİA*, İstanbul, c. 31, 185.

¹⁴ Ünal, a.g.e., 9.

90 varak olarak istinsâh eden **Muhammed İsmet bin İbrahim** isimli müntesibinin kaydı da böyledir.¹⁵

Murâd Buhârî'nin babası *Semerkind* beldesinin ileri gelen ailelerindendi. **Murâd Buhârî**'nin henüz üç yaşındayken ayakları felç olmuş, kötürüm hâlde kalmıştır. Tahsil yaşına geldiğinde ilim öğrenmek için yollara düşmüştür. İyi bir medrese tahsili gören **Buhârî**, tahsilin kendisine kazandırdığı yetkinlik ve olgunluk ile sevenleri gittikçe çoğalmaya başlamış, onların yardımıyla yirmi yaşlarında hâc farizâsını yerine getirmek için *Hicâz*'a gitmiş, hâc dönüşünde *Hindistan* seyahatine çıkarak burada **Muhammed Mâsum Efendi** ile karşılaşmıştır.¹⁶

Hindistan'dan tekrar *Hicaz*'a giderek üç yıl *Mekke*'de ikâmet eden **Şeyh Buhârî**, artık **Muhammed Masum**'un hâlifesi olarak insanları irşad vazifesini ifâ etmeye başlamıştır.

Bağdat yoluyla *Isfahan* üzerinden *Buhara*'ya geçen **Murâd Buhârî**, *Belh* ve *Semerkind*'a giderek ve oradaki şeyhlerle görüşerek sohbetlerinde bulunmuştur. Tekrar *Bağdat*'a geldikten sonra üçüncü defa hâcca gitmiş, dönüşte *Mısır* ve *Kâhire*'ye uğramış *Şam*'ı çok beğenmiş ve uzun süre burada kalıp buradan evlenmiştir. *Şam* hâlkı ilim ve edep öğrenmek için **Murâd Buhârî**'ye rağbet etmiş, şöhreti âdeta her yere yayılmıştır. 1092/ 1681 tarihinde otuz yedi yaşlarında *İstanbul*'a gelmiş burada da büyük itibar görmüş **Hz. Ebû Eyyûb el- Ensârî** türbesi civarında beş yıl oturmuş, sonra dördüncü defa hâc ziyaretinde bulunmuştur. Hâcda bir yıl aldıktan sonra *Şam*'a dönmüştür. (1119/ 1707– 8)¹⁷

Söz konusu ittifak, daha sonra bürokrasi içerisinde rahatsızlıklara sebep olmuştur. **Sadrizam Çorlulu Ali Paşa (v.1123/711)** **Murâd Buhârî**'yi *İstanbul*'dan uzaklaştırmak için çalışmalara başlamıştır. Fakat **Sadrizam Çorlulu Ali Paşa** bunu sonradan hayatıyla ödemiştir.¹⁸ Diğer bazı kaynaklarda da **Murâd Buhârî**'nin

¹⁵ Seyyid Muhammed Murâd-ı Buhârî, *Mektûbât-ı Seyyid Murâd-ı Buhârî*, Beyazid Devlet Ktp., Veliyuddin Efendi, no:102.

¹⁶ Ünal, *a.g.e.*, 15, 16.

¹⁷ Muslu, *a.g.e.*, 235; Feyzanur Karaküçük, "*Şeyh Murâd Buhârî'nin Hayatı ve Tekkesi*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Doç. Dr. Nezih AYKUT), İÜ Edebiyat Fak., İstanbul, 1993.

¹⁸ Işın, "*a.g.m.*", 35.

İstanbul'dan uzaklaştırılmasının sebebinin hâlkın aşırı teveccühü ve padişahın bundan rahatsızlık duyması olarak gösterilmektedir.¹⁹

Murâd Buhârî, **Bursa**'daki zorunlu ikâmeti bittikten sonra, Ramazan 1129/ Ağustos 1717'de üçüncü defa *İstanbul*'a gelmiş, ve *Eyüp*'te önce **Hüseyin Efendizâde**'nin bahçesinde ardından *Reisü'l- Ettübâ* olarak bilinen **Nûh Efendi**'nin yanında hayatının son günlerini ilim, ibâdet ve zikirle geçirmiştir. 12 Rebûlâhir 1132/ 22 Şubat 1720'de burada vefât etmiştir. Cenazesi ertesi gün *Eyüp Sultan Camisine* getirilmiş, cenaze namazı burada kılınmış ve tekkesinin haziresine defnedilmiştir.²⁰

Abdübâki Gölpınarlı, **Lâ'lizâde Abdübâki Efendi**'nin bir ifadesine dayanarak onun **Şeyhulislâm Paşmakçızâde Seyyid Ali Efendi**'ye intisâb ettiğini söyler. **Lâ'lizâde Abdübâki Efendi**'nin kendisine intisâbı onun *Hamzâvîler* tarafından benimsendiğini ortaya koymaktadır.²¹

Nakşibendiyye- Müceddidiyye'yi *Anadolu*'ya getiren ilk sûfi olarak bilinen **Murâd Buhârî**, hâlkın yanı sıra şeyhulislâm, vezir ve paşalardan şeyhlere, medrese âlimlerine kadar toplumun hemen her kesiminden insanlar üzerinde etkili olmuştur. **Şeyhulislâm Seyyid Feyzullah Efendi**, **Lâ'lizâde Abdübâki**, **Şeyh Mehmed Emin Tokadî**, **Şeyhulislâm Veliyyüddin Efendi**, **Ebû Said Hadimî** ona intisâb eden önemli şahsiyetlerdir.²²

Murâd Buhârî'nin vefatından kısa bir zaman sonra *İstanbul*'da onun adıyla bir Nakşî Tekkesi kurulmuştur. Böylece *İstanbul*, *Nakşibendiyye- Müceddidiyye* kolunun merkezi hâline gelmiştir. *Murâdî Tekkesi* uzun bir süre *İstanbul*'un en önemli ilim ve *tasavvuf* merkezlerinden biri olmuştur.

¹⁹ Şimşek, "a.g.m.", 185-186.

²⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1992, 64; Şimşek, "a.g.m.", 186; Tekin, "a.g.m.", 431; Muslu, "a.g.m.", 235 -236.

²¹ Şimşek, "a.g.m.", 186.

²² İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*, Sehâ Yay., Ankara, 1989, 61.

1.1. NESEBİ

1.1.1. Nesebi

Murâd Buhârî, *Semer kand* beldesinin *nâkibü'l-eşrâfi Seyyid Aliyyü'l-Hüseyniyyü'l-Buhârî*'nin oğludur. Henüz üç yaşındayken ayakları felç olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra hacca gitmiş, dönüşte *Hindistan*'a yerleşerek Nakşibendî-Müceddidî şeyhi **Muhammed Mâsum Efendi**'ye intisâb etmiş ve *seyr ü sülûk*unu tamamlayarak kendisinden hilafet almıştır.²³

Nesebi şöyledir:

"Seyyid Muhammed Murâd, İbn-i Seyyid Dâvud bin İmam-i Ekmel, Kemâlüddin bin Ali eş-Şehir, İbn-i Hümâm, Sâlihu'l Kâdi bin Muhammed bin Ömer bin Şuayb bin Hûd bin Ali bin Muhammed bin Ali bin Musabin, Ca'fer bin Muhammed bin Ali bin Zeyn'ül Abidin, bin Hüseyin bin Ali bin Ebi Tâlib (r.a.)"²⁴

2.1.2. Tarikât Silsilesi

Murâd Buhârî, silsilesini Arapça tasnif ettiği *Silsiletü'z-Zeheb* risalesinde yazmıştır.²⁵ **Seyyid Muhammed Murad-ı Buhârî** Hazretleri, **İmam-ı Rabbâni Ahmed-i Fârûki Serhindi**, oğlu **Şeyh Muhammed Ma'sum-ı Fârûki**'nin hâlifelerindendir.²⁶

Müceddidiye, *Hindistan*'da, günümüze kadar devam edegelmiştir. *Hindistan* müslümanlarının en önemli mânevi liderlerinden **Şah Veliyullah Dehlevî**, **Ubeydullah Sindî** ve daha birçokları bu kola mensuptur.²⁷

İmâm-ı Rabbâni'nin yedi çocuğundan üçüncüsü olan **Muhammed Mâsum**'un, aynı zamanda onun birinci derece hâlifesidir. **Muhammed Mâsum**, on altı yaşına kadar devrinin geçerli zahirî ve batınî ilimlerini tahsil etmiş, **İmâm-ı Rabbâni**'nin en önemli eseri olan *Mektûbâta* zeyl yazmıştır.²⁸

²³ Muslu, *a.g.e.*, 234.

²⁴ Seyyid Muhammed Murad Buhârî, *Câmi'ül Müfredâtü'l Kuraniyye*, Râğıb Paşa Ktp., no:102; *İstanbul Evliyalari*, Komisyon, Türkiye Gazetesi Yay., 2010, İstanbul, c. 2, 108.

²⁵ Seyyid Muhammed Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*, Süleymaniye Ktp., Murâd Buhârî bölümü, no: 206.

²⁶ Uşşâkî, *a.g.e.*,55.

²⁷ Ekrem Sağıroğlu, *İmam-ı Rabbâni*, Dergâh Yay., İstanbul, 1988, 145.

²⁸ İbrahim Ethem Bilgin, *Devrimci Sûfî Hareketleri ve İmâm-ı Rabbâni*, İstanbul, 1989, 88.

Nakşibendiyyenin, Müceddidiye kolu vasıtasıyla Arap ülkelerine tam olarak yerleşmesi, **Muhammed Masum**'un iki hâlifesi vasıtasıyla olmuştur. Bunların ikisi de *Buharalı* olup *Hindistan* üzerinden Arap ülkelerine göç etmişlerdir. İlki, **Şeyh Ahmed Cüryânî**'dir. (v. 1704) Fakat asıl önemli hâlifesi **Murâd Buhârî**'dir. **Murâd Buhârî**, gençliğinde geldiği *Hindistan*'da **Muhammed Mâsum**'dan icâzet aldıktan sonra *Şam*'a yerleşmiştir. Birçok kez *İstanbul*'a gelen **Murâd Buhârî**, 1681-86 yıllarını *İstanbul*'da geçirmiştir. Bu sırada birçok Osmanlı ulemasını Nakşibendiyye'ye intisâb ettirmiştir. Vefatından kısa bir süre sonra *İstanbul*'da onun adıyla bir Nakşi tekkesi kurulmuştur. Böylece *İstanbul*, *Nakşibendiyye-Müceddidiyye* kolunun merkezi hâline gelmiştir.²⁹

1.2. LAKAPLARI

Sûfiyyenin büyüklerinden ve Nakşiliğin gözdesi olan **Murâd Buhârî, es-Seyyid Murad b. Ali b. Dâvud b. Kemaleddin b. Salih b. Mehmed, el- Hüseyinî, el- Buhârî, el- Hanefî, el- Murâdî** olarak tanınmıştır.³⁰

Murâd Buhârî'nin *Câmiü'l Müfredâti'l Kurâniyye* adlı eserinin başında "Kıdvetü'l- Kâmilin, Zuhru'l-Vâsılın, Üsvetü'l- Arifin, Fahrü'z -Zâhidin, Seyyidü's-Sâdâti'n-Nakşibendiyye, İbtihâcü'l-Meşayihü'l- Hâceğaniyye, Kâşifü'l-Ma'dâlât, Menbeu'l-Kerâmât, Vâhidu'd-Diyâr, Feridü'l- Emsâr, eş-Şeyh Mir Muhammed Muâdi'n-Nakşibendiyyü'l-Ma'sûmi'l-Buhariyyu'l- Kaşmîri'l-Hânefi" lakapları geçmektedir.³¹

1.3. TEKKESİ VE HAZİRESİ

Şeyh Murâd Efendi Tekkesi, Şeyhulislâm Munkarîzâde Yahya Efendi'nin damadı Anadolu kazaskeri **Çankırlı Damat Mustafa Efendi** tarafından 17. yy sonlarında medrese olarak inşâ edilmiştir. **Şeyhulislâm Ebû'l-Hayr Ahmed Efendi, Murâd Buhârî**'yi medresenin dershanesine defnettirmiştir. Medreseyi de Nakşibendiyye- Murâdiyye piri olan **Şeyh Murâd Buhârî** adına tekkeye

²⁹ Hamit Algar, *Tasavvufia Müceddidiyye Kolu ve İmâm-ı Rabbâni*, İslâm Mecmuâsı, sayı: 37, İstanbul, 1986,57-58; Karaküçük, *a.g.t.*,8.

³⁰ Zeki Tekin, "Şeyh Murâd Tekkesi ve Vakıfları", *YYÜ SBE Dergisi*, Sayı:2, 2000, 427–428.

³¹ Ünal, *a.g.e.*, 15.

dönüştürerek bundan böyle Nakşibendiyye Tekkesi olarak kullanılmasını şart koşmuştur.³²

Şeyh Murâd Efendi Tekkesi, Nakşibendî-Müceddidî tekkesi olarak hizmet görmüş, **Reisü'l- Meşâyih Feyzullah Efendi** (v. 1284/ 1867) zamanında ise etkili bir konumda bulunmuştur. **Feyzullah Efendi**'nin vefatından sonra Nakşibendî- Melâmî tekkesi olarak da faaliyet gösteren tekkede on dört adet şeyh hizmet görmüş olup bunların sekiz tanesi hazirede, iki tanesi de türbede medfundur.³³

Murâd Buhârî'nin kabri, *İstanbul*'da, *Eyyüb-Nişancası*'nda *Mustafa Paşa Mahâllesindeki* cadde üzerindedir. Türbenin girişinde Peygamber Efendimizi'n (s.a.v) ve mescit binâ etmenin faziletlerini bildiren hicri 1272 tarihli ve rüşdi hatlı hadis-i şerifler yazılıdır. Türbenin sağ tarafında **Şeyhulislâm Münkârizâde Yahya Efendi**'nin damadı **Mustafa Efendi** tarafından inşa ettirilen medrese, sol tarafında tekke haziresi, arka tarafında mescit ve **Şeyhulislam Veliyuddin Efendi** türbesi bulunmaktadır.³⁴

Dergâhın haziresinde devrin önemli şahsiyetlerinden birçok insan medfundur. Bunların bazıları şunlardır: **Şeyhulislâm Veliyüddin Efendi** (v. 1182/ 1768), klâsik Türk musîkisi üstâdlarından **Hüseyn el- Hisârî** (v. 1236/ 1821), **Seyyid Abdalbâki Belhî** (v. 1341/ 1922), **Hafız Feyzullah Efendi** (v. 1248/ 1867)

1.4. HÂLİFELERİ

1. Karababazâde İbrahim Efendi
2. Gelibolulu Mustafa Efendi
3. Şeyh Ali Kilisî
4. Kâğıdı Şeyh Muhammed Efendi
5. Oğlu Seyyid Muhammed İbn-i Şeyh Murâd
6. Seyyid Sarı Abdullah Efendi
7. Lâ'lizâde Seyyid Abdalbâki Efendi³⁵

³² Mustafa Özdamar, *Dersaadet Dergâhları*, Kırk Kandil Yay., İstanbul, 1994, 43.

³³ Ahmet Semih Torun, "Şeyh Muhammed Murâd Buhârî Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 34, (Aralık 2010), 129.

³⁴ Ünal, *a.g.e.*, 26.

³⁵ Ünal, *a.g.e.*, 28-30.

1.5. HAKKINDA RİVAYET EDİLEN BAZI KERÂMETLER

Mustafa Bekrî şöyle demiş: "Bana da **Bedîrî** anlattı: "**Murâd-ı Münzevî**'ye buğzedip onu kötöleyen birisi ile görüşmüştüm. Bana ona buğzetmeyi îcâbettiren bir şey anlatmıştı. Ben de ona muvâfakat etmiştim." O şahsa da **Murâd Münzevî**'nin yanına çok gittiğimi, bundan sonra onun yanına gitmeyeceğimi söyledim. Ertesi gün beni seven âile dostlarımdan birisi geldi ve "Haydi **Murâd-ı Münzevî**'nin ziyâretine gidelim." dedi. Onu kırmayıp teklifini kabûl ettim. Fakat içimden de bu teklifi çabucak kabûl etmeme hayret ettim. Yine kendi kendime; "Hani sen onun ziyâretine gitmeyeceğine söz vermiştin ya!" dedim. Bu sırada *nefs*imin çok mahcûb olduğunu gördüm. Buna rağmen **Murâd-ı Münzevî**'yi ziyârete gittim. Ancak her zamanki gidişlerimde hemen huzûruna girerdim. Fakat bu sefer bana: "Biraz bekle, **Münzevî**'nin bir mâzereti var." kâbilinden sözler söylediler. Bunun üzerine oturup kendi kendimi kınamaya; "Böyle eşiklerde oturup beklemeye niçin râzı oluyorsun. Hem sen bir daha ziyârete gelmeyeceğine karar vermemiş miydin?" demeye başladım. Bir saat sonra bana ve arkadaşşıma izin verildi. Onunla berâber **Murâd-ı Münzevî**'nin yanına gittik.³⁶

Beni yakınına çağırıldı ve selâm verdi. Sonra arkadaşşıma döndü ve şöyle dedi: "Dün şöyle bir şey oldu. İnsanlardan birisinin yanına başka birisi geldi. İki berâber birisine dil uzattılar. Birisi; "O şöyledir." dedi. Diğeri onu tasdik etti." diyerek bir gün önce olan şeyleri bir bir saydı. Dünkü zemmedip kötölediğimiz hâli aynen anlattı. Sonra bana döndü; "Bu anlattıklarım oldu mu?" buyurdu. Ben de; "Evet efendim." diyerek özür diledim. "Hayır olmadı." diye inkâr etmedim. Sonra; "Şimdi zemden, kötölemekten vazgeçtim. Dünkü zem hâlimiz geçici bir şeydi. Şimdi o hâl geçti. Şeytan aramıza girdi. Allahü Teâlâ onu sizin vesîlenizle def eyledi" dedim. Sonra da *tasavvuf* yoluna dâir bilgiler öğrendim. Bana lüzumlu bilgileri yazdı. **Murâd-ı Münzevî**'nin pek yüksek hâlleri vardı."³⁷

Muhibbî, İbn-i Abdülhâdî diye bilinen **Şeyh Muhammed bin Ahmed Ömerî**'nin hayâtını anlatırken şöyle der: "**İbn-i Abdülhâdî** vefât ettiği gün, büyük âlim **Murâd-ı Münzevî**, *Katife* denilen yerde bulunuyordu. Arkadaşları ile berâber

³⁶ www.evliyalar.net (Erişim: 01.03.2015)

³⁷ www.gulistandergisi.com (Erişim: 01.03.2015)

münâsib bir saatte *Şam'a* gitmeyi kararlaştırdılar. Ancak bir müddet sonra yola çıkacakları zaman kendisine yolların korkulu ve tehlikeli olduğu, arkadaşsız yola çıkmanın mümkün olmayacağı söylendi. O ise; "Mühim bir şey oldu. Mutlaka ona yetişmem lâzım." dedi. Bir ata binerek yola koyuldu. Biz de peşine takıldık. Ona, *Düme* denilen yerde yetişebildik. Burada bize **Şeyh Muhammed Abdülhâdî'nin** vefât ettiğini haber verdiler. *Şam'a* vardığımızda **Murâd-ı Münzevî** atından inmeden doğruca Emevî Câmisine gitti. **İbn-i Abdülhâdî'nin** cenâze namazına yetişti."³⁸

Âriflerden **Mustafa Bekrî** şöyle anlatır: "**Murâd-ı Münzevî** ile birkaç kere görüştüm. Onun simâsında, yüzünde Allah adamlarının alâmetlerini gördüm. Sâlihleri görmek büyük saâdetdir. **Murâd-ı Münzevî, Muhammed Ma'sûm'un** bir talebesidir. **Şeyh Abdülkerîm Kattân** bana, **Murâd-ı Münzevî'nin** Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine olan bağlılığından çok bahseder, onunla görüşmeye teşvik ederdi. Hattâ **Murâd-ı Münzevî'yi** bir gece rüyâmda üç defâ gördüm."³⁹

Mustafa Bekrî şöyle der: "Sohbetinde bulunduğum evliyâdan birisi de hocam **Molla Abdürrahîm Hindî'dir. Molla Abdürrahîm, Murâd-ı Münzevî'ye** çok hürmet ederdi. Ona çok bağlıydı. Hattâ, onun ilim ve ameldeki makâmına hayrandı. **Molla Abdürrahîm** yüksek hâller, dereceler sâhibiydi. Bu sebeble, **Murâd-ı Münzevî'nin** derecesini herkesten daha iyi biliyordu."⁴⁰

Yine şöyle anlatır: "**Şam'ın** ileri gelenlerinden birisi, **Murâd-ı Münzevî'yi** dâvet etti ve ayrıca gelirken **Molla Abdürrahîm'i** de berâberinde getirmesini söyledi. Bunun üzerine **Murâd-ı Münzevî** ona; "Siz dâvet sâhibisiniz dâveti siz yapınız" buyurdu. Dâvet sâhibi **Molla Abdürrahîm'e** gidip; "**Şeyh Murâd-ı Münzevî** yarın bizim evi teşrif etmenizi istiyor." dedi. Ertesi gün **Murâd-ı Münzevî** ve **Molla Abdürrahîm, Şam'ın** ileri gelenlerinden olan dâvet sâhibinin evine gittiler. Bir müddet kaldıktan sonra, **Molla Abdürrahîm** hoşuna gitmeyen bir şeyden dolayı evine döndü ve "Keşke **Şeyh Murâd-ı Münzevî, ev sâhibine** beni çağırtırmasaydı." dedi. Bir ara uyudu. Bu sırada rüyâsında **Murâd-ı Münzevî'yi** gördü. Huzûruna varıp selâm verdi. **Münzevî** ona dönüp; "Sizin bize ihtiyâcımız yok." deyip, onun

³⁸ www.evliyalar.net (Erişim: 01.03.2015)

³⁹ www.gulistandergisi.com (Erişim: 01.03.2015)

⁴⁰ www.gulistandergisi.com (Erişim: 01.03.2015)

hâlini beğenmediğini ifâde eden bir tavır takındı. (Çünkü uyumazdan önce **Murâd-ı Münzevî**'ye kendisini çağıracağı için sitem etmişti.) **Molla Abdürrahîm** heyecanla uykudan uyandı. Hemen **Murâd-ı Münzevî**'nin evine gitti. **Murâd-ı Münzevî** onu görünce: "Geldin mi?" buyurdu. O da; "Evet efendim." deyip özür diledi. **Murâd-ı Münzâvî**'nin elini öptü. Bu sırada büyük nîmetlere ve hâllere kavuştu.⁴¹

Şam ulemâsından ve o beldenin ileri gelenlerinden olan **Bekrîzâde Hâlil Efendi İstanbul**'da ilim tahsîli yapıp kâdı olmuştu. **Hazret-i Ebû Bekr**'in neslinden olduğu için **Bekrîzâde** denmekle meşhur olan bu zât şöyle nakletmiştir: "**Şeyh Murâd Efendi** hazretleri *İstanbul*'da **Hazret-i Eyyûb el-Ensârî**'nin türbesi civârında ikâmet ederdi. Dergâhında bereketli sohbetleriyle insanlara feyz saçardı. Ben de devamlı ziyâretine gider, sohbetini dinlemekle şereflenirdim. Her varışında benim **Hazret-i Ebû Bekr** soyundan olmam hasebiyle iltifat ve ikrâmında bulunurdu. Âdeti üzere kahve ve tatlı ikrâm eder ve bu ikrâmı her defâsında yapardı. Bâzan da kendine mahsus macun gibi olan ferahlatıcı bir çeşit tatlıdan ikrâm edilmesini emrederek, çok yakın ve samîmi iltifatta bulunurdu. Yine bir gün ziyâretine gidiyordum. Giderken macun şeklindeki husûsî tatlısından yemeyi canım çok istedi. Kendi kendime ben herkese ikrâm edilen tatlıdan istemem. Hususi tatlıdan isterim. Benim bu arzumu *keşf* ve *kerâmeti*yle anlayıp ikrâm etseler diye düşündüm. Bu düşünce ile huzûruna vardım. Oturduktan sonra hizmetçisi âdet üzere herkese ikrâm edilen tatlıdan getirip bana ikrâm etti. Hizmetçi o tatlıyı bana verirken **Murâd Efendi** hazretleri hizmetçiye; "Yok yok! Git bizim macundan getir." buyurdu. Hizmetçi derviş gidip tatlı macundan getirdi. Bana verdi. Ben de alıp yedim. **Şeyh Murâd Efendi** bana bakıp tebessüm ederek; "Bir kaşık daha yiyin, arzu ettiğiniz macundandır." dedi. Ben hayret içinde, mahcub oldum. Sonra sohbet ve nasîhat ederek buyurdu ki: "Siz **Hazret-i Ebû Bekr**'in torunlarındansınız. Bizlere feyz onun tarafından gelmiştir. Mâlûmunuz, *keşf* ve *kerâmet* derecesine yükselmek ve harika göstermek sizden umulur, buna siz lâyıksınız. Biz sizlere göre yabancı sayılırız. Hâl böyleyken sizin kalkıp bunları bizden beklemeniz lâyük müdür? Bu garîb bir iş değil midir?"⁴²

⁴¹ www.evliyalar.com

⁴² *İslâm Alimleri Ansiklopedisi*, c.17, 125; Uşşâkî, *a.g.e.*, 55-56.

Bu menkıbelerden anlaşıldığı üzere **Murâd Buhârî**, çevresinde ve diğer *sûfi*ler tarafından bilinen ve hürmet gören kerâmet sahibi bir şahsiyettir.

1.6. MURÂD BUHÂRÎ'NİN ESERLERİ

Tezimizin bu bölümünde **Murâd Buhârî**'nin eserlerini tanıtmaya çalışacağız. Bunu yaparken el yazma eserlerden istifade ettik ve yazma nüshâlarını tezimize eklemeyi uygun bulduk. Bu süreçte gittiğimiz kütüphanelerin bir kısmında tadilât çalışması olduğundan bazı eserlerine ulaşamadık. Bu eserlerini de bu konuda çalışma yapmış olan akademisyenlerin eserlerinden tamamlamaya çalıştık. *Tasavvufî* konuları, *Nakşi tarîkât*'nin âdâbını anlattığı için özellikle risalelerinden istifade etmeye çalıştık ve tercümelerini yaptık.

Bu kısımda önce eser hakkında genel bilgiler verildikten sonra, varsa yazma nüshasını daha sonra da tercümesini tezimizin son kısmına ekledik. Bu tercümeler şeyhin *tasavvufî* görüşlerini ortaya çıkarmada bize yol gösterecektir.

1.6.1. Câmi'ül- Müfredâti'l- Kur'ân

Arapça, Türkçe ve Farsça kaleme alınan eser, müellifin hayatından bahseden bir kısım kaynakta belirtildiği gibi tefsir değil bir *ulûm'ül- Kur'ân* çalışmasıdır. Orijinal bir tertibi olan eserin ilk kısmında mushaf sırasına göre süreleri de belirtilmek sûretiyle önce bütün âyetlerin son kelimeleri, ardından âyetlerin ilk kelimeleri verilmiş, sonraki bölümlerde ise *eliften* başlayarak sırasıyla Arap alfabesinin yirmi dokuz harfinin kelime başında kullanımını esas alan alfabetik bir sistem ile tasnif edilmiştir. Mesela "*elif* harfinden "Kitâbü'l- Elif Minet-Tertib" başlığıyla *elifle* başlayan kelimeler belirlenmiştir ve bunların içinde yer aldıkları âyetler sûre sırasına göre verilmiştir. Daha sonra söz konusu sıralamaya göre tespit edilen kelimeler "Kitâbü'l- Elif Mine'l- Arabî" başlığı altında Arapça olarak açıklanmıştır. Ardından "Kitâbü'l- Elif Minel'-Farisî" başlığıyla aynı kelimelere Farsça ve "Kitâbü'l- Elif Mine't-Türkî" başlığıyla Türkçe izâh edilmiştir. Kelimelerin açıklamasında genellikle **Râğıb el- İsfâhânî**'nin ifâdelerine yer verilmekle birlikte, **İsmâil b. Hammâd el- Cevherî** ve **Ali b. Hamza el- Kisâî** gibi Arap dilcilerinin görüşlerine de atıfta bulunmuştur. Eser, üç dilde yazılması ve kendine has tertibi ile türünde ilk sayılabilecek bir çalışmadır.⁴³

⁴³ Şimşek, "a.g.m.", 186; Tekin, "a.g.m.", 432; Muslu, a.g.e., 236; Ünal, a.g.e., 30.

Bu eser Süleymaniye Kütüphânesi, Fatih, no: 652'de ve Râğıb Paşa no: 102'de yer almaktadır.

1.6.2. Silsiletü'z- Zeheb

Eserin girişinde *Müceddiyye*'den icâzetini bildiren silsilesi yazılıdır. *Müceddiyye*'nin esasları, *letâif-i hamse*, *zıkr* ve *telkin-î zıkr*, *murâkabe*, *teveccüh* ve *râbitâ* konularını ihtiva etmektedir. Eser **Muhammed Rüstem Raşid** tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Murâd-ı Buhârî'nin Arapça yazdığı bu risâle, *Nakşibendiyye tarîkâtinin* âdâbını, usûl ve fûrû'unu bildirmektedir. Kendi mânevî nesebini de kaydettiği bu eserde, kâinatın yaratılış sebebini, sünnet ve azîmet ile amel ettiğini, bid'atlerden şiddetle kaçınıp ruhsatlarla amel etmediğini, şeriaten ayrılmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca, ebedî kurtuluşun ve yegâne doğru yolun ve doğru itikadın, ashâb-ı kirâmın itikâdı olan Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemâ'ât itikâdı olduğunu, bundan ayrılanlardan şiddetle uzak durmak gerektiği vb. konulardan bahsetmiştir. Nakşibendiyye silsilesinin ve müellifin *tarîkâtın* âdâbı hakkındaki görüşlerini ihtiva eden Arapça bir risâledir.⁴⁴

Velâyet yolunun en sonunda elde edilecek en yüksek *mâkâm*ların ve derececelelerin, nübüvvet yolu olan *Nakşibendi Tarîkâtinde* daha yolun başında elde edildiğini, nübüvvet yolu olan *Nakşibendi tarîkâtının* en ehemmiyetli ve en elzem iki esası olup, bunların da ehl-i sünnet itikâdında olup bunda kıl ucu kadar ayrılmamak, yâni peygamber efendimize tam tâbi olmak, *mürşid-i kâmilî* çok sevmek -gassâl elinde meyyit gibi- *râbitâ* ve âdâblarını anlatmıştır.⁴⁵ Bunun yanı sıra *seyr ü sülûk*un mertebelerinden de bahsedilmektedir.

La-lizâde Abdalbâkî tarafından Türkçe⁴⁶ **Ahmed Trobzonî** tarafından Arapça⁴⁷ olarak şerhedilmiştir. Risâlenin, **Mehmed Rüstem Raşid**'in yaptığı *Dürrü'l- Müntehab min Bahri'l- Edep fî Tercemeti Silsileti'z- Zeheb* adlı Türkçe bir

⁴⁴ Mehmet Ünal- Aliye Yılmaz, *Murâd Buhârî ve Risâle-i Nakşibendiyye" adlı eseri*, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/3 Winter 2014, p. 1535-1549, Ankara, 1543.

⁴⁵ Ünal, *a.g.e.*, 32.

⁴⁶ Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, no: 2456.

⁴⁷ Çorum Hasan Paşa Ktp., no: 781.

tercümesi vardır. (İstanbul, 1274) Bu tercümenin kenarında açıklanmaya gerek duyulan meseleler hakkında mütercim tarafından eklenmiş notlar ve sonunda bir zeyil bulunmaktadır.⁴⁸

Yaptığımız tetkikte bu eserin yazma nüshalarını İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı No:1336; Süleymâniye Kütüphanesi, Murâd Buhârî bölümü, no: 206; Süleymaniye Kütüphanesi Râşid Efendi bölümü no: 1044; Süleymaniye Kütüphanesi Uşşâkî Tekkesi no: 16' da bulduk ve inceledik.

1.6.3.Mektubât

Bu eser, **Murâd Buhârî**'nin evlâtlarına, hâlifelerine, talebelerine ve devlet ricâline yazdığı Arapça mektuplardır. En mükemmel nüshası *İstanbul*'da, Bâyezîd Kütüphanesinde, Veliyyüddîn Efendi Kısmı, 1838 numarada kayıtlı 90 varaklık nüshadır. Müntesiblerinden **Muhammed İsmet bin İbrâhîm Efendi** tarafından biraraya getirilerek istinsâh edilmiştir. **Murâd Buhârî** bu mektupları **Re'îsü'l-Etibâ Ömer Efendi**'ye, **Hâdî-zâde Muhammed Efendi**'ye, Hâleb Kadısı **İsmâîl Efendi**'ye, **Mestçi-zâde Abdullâh Efendi**'ye, **Şâmlı Şeyh Hâlîl Efendi**'ye, Sultân Bâyezîd Hân Câmî'i Vâ'izi **Şeyh Süleymân Efendi**'ye, Vezîr **Nu'mân Pâşâ**'ya, **Seyyid Abdullâh Efendi**'ye, **İshâk Efendi**'ye vs. zevâtâ yazmıştır.⁴⁹

1.6.4. Şurûtu't- Tarikâtü'n- Nakşibendiyye Ve Silsiletü Eshâbihi

Risalede Allah sevgisi, *zîkrin* faydaları, *takvâ*, *ilim* öğrenme ve öğretmenin lüzûmu ve faydası, haram ve şüpheli şeylerden kaçınma, boş şeylerden ve *nefsin* arzularından uzak durma gibi konuları işlemiştir. Risâlenin hâşiye kısmında da *Nakşibendiyye tarikâtının* silsilesi sıralanmıştır. Daha önce silsile verildiği için burada sadece nakşibendiyye *tarikâtının* şartları kısmının tercümesini yaptık.

Bu risâle, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud bölümü no: 2997'de ve Bayezîd Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi no: 3191'de bulunmaktadır.

⁴⁸ Şimşek, "a.g.m.", 186.

⁴⁹ Mehmet Ünal- Aliye Yılmaz, a.g.m., 1544; Ünal, a.g.e.,37.

1.6.5. Risâletü Silsiletü'n- Nakşibendiyye fî Sülûki ve'l-Edeb

İbadetin önemi ve devamlılığı, *imân-ibâdet-şeriât* ilişkisini, *şeriâtın hakîkât* için bir basamak olduğu, kitap ve sünnette uyulmadığı takdirde *fenâ* ve *bekâ*dan bahsetmenin mümkün olmadığını, hakiki *marifete* ulaşmak için *nefsî* arzularında uzak kalmak gerektiği vurgulanmıştır. Bunlar *Nakşibendiyye Tarîkâtı*nın aynı zamanda *tasavvufî* yolculuğun esaslarıdır. Daha sonra *altın silsile* olarak adlandırılan *Silsiletüz-Zeheb* sıralanır

Süleymaniye Kütüphânesi, Murâd Buhârî Bölümü no: 206'da bulunmaktadır.

1.6.6. Tarikâtü't- Telkîn-İ İsmi Zât Alâ Tarikâtü'n- Nakşibendiyye

Söz konusu eserde, Allah'ın zâtı üzerine bazı sözler söylenmiştir. *Kalp* ya da *gönül*ün nazargâh-ı ilâhî olduğu ve burada aynı anda Allah sevgisi ile birlikte başka sevgilerin olamayacağını, bunun *kesret* olduğu üzerinde durulmuştur. Yüce Allah'ı hoşnut etmek için ibadete önem verilmesi gerektiğini, ehl-i sünnet çizgisi üzerine ibadet etmenin önemi üzerinde durulmuştur. Son olarak *fenâ* ve *bekâ* kavramlarının oluşum süreci anlatılmıştır. Yâni risâlenin adından da anlaşılacağı üzere Allah'ın zâtından, *fenâ* ve *bekâ* olma durumlarından bahseder.

Bu risâle, Süleymaniye Kütüphânesi, Murâd Buhârî Bölümü, no: 206'da yer almaktadır.

1.6.7. Risâle fi't- Ta'rifi'r- Rûh

Bu risâlede *rûh* ile *beden* arasındaki bağlantı anlatılmaktadır. *Rûh*un Cenâb-ı Hâkk'ın emir aleminden; beden ise misâl aleminden olduğunu, bundan ötürü *rûh*un, *beden*den daha üstün olduğunu ve *rûh*un, Allah'ı daha iyi tanıdığını söyler.

Süleymaniye Kütüphânesi, Hüsrev Paşa Bölümü no:753 ve Süleymaniye Kütüphânesi, Murâd Buhârî Bölümü, no: 206' yer almaktadır. **Murâd Buhârî**'nin *mürîd*lerinin derslerden aldığı notlardan oluşturulmuştur.

1.6.8. Diğer Bâzı Risâleleri

Bazı kaynaklarda ve bazı künyelerde **Murâd Buhârî**'nin ismiyle kayıtlı olan ancak bazı hâlifeleri tarafından **Murâd Buhârî**'nin bizzat emirleriyle veya işaretleriyle sohbetlerinden hazırlanan risâleler mevcuttur.

1- Sohbet-nâme: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, No: 964/2, 36b-38a.

2- Kelimât-i Hikmet: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, No: 883/5, 16b/26a.

3-Mesmû'âtün min Hazreti'ş-Şeyh Murâdi'n-Nakşibendî ve Mektûbâtihî, Süleymaniye Kütüphanesi, Veliyyüddîn Efendi Kısmı, No: 1780, 1b-17a ve 24a-25b⁵⁰

⁵⁰ Ünal, *a.g.e.*, 30-40; Mehmet Ünal-Aliye Yılmaz, *a.g.e.*, 1543-1546.

İKİNCİ BÖLÜM

MURÂD BUHÂRÎ'NİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

2- MURÂD BUHÂRÎ'NİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Murâd Buhârî'nin tasavvufî görüşlerini ortaya koymaya çalışırken tercüme ettiğimiz eserlerinden yola çıkarak tespit etmeye çalışacağız. Ayrıca diğer mutasavvıfların o konudaki görüşlerine de kısaca değinilerek, *tasavvufî* görüşlerini karşılaştırma imkânı bulmuş olacağız. Ama şunu da belirtmek gerekir ki **Murâd Buhârî** ehl-i sünnet tasavvuf yolunu benimsemiş, bu yolda aşırıya kaçmamış ve her zaman itidâlli olmuştur. Bu yönüyle de *zâhir-bâtin* dengesini çok iyi korumuştur.

2.1. İmân

İslâm ilimlerinin teşekkül devresinde üzerinde durulan en önemli konulardan biri de *imân*dır. Özellikle *tasavvuf* kitaplarında bu konu *tevhid* başlığı altında açıklanmıştır. *İmân*, "Allah'ın bir olduğunu tasdik" anlamına gelir. Bu aynı zamanda *tevhid*in de tanımıdır. Bu konu *sûfî*ler tarafından ilk devirlerden beri kelâmcılara göre farklı tanımlanmıştır. Ehl-i sünnet kelâmcıları, konuyu nâsların ışığında ve aklî istidlâl yoluyla ele alırken; *sûfî*ler, ilhâm ve sezgi gücü ile ulaşılabileceğini kabul etmişlerdir. Çünkü *sûfî*lere göre "Hâkk'ı Hâk'tan başka kimse bilemez, hiçbir şey O'nu idrâk edemez. Zirâ O'nun dışında herşeyde bir eksiklik vardır, eksik olan şey de kâmil olan Hâkk'ı idrâk edemez." Cenâb-ı Hâk, "*Ey İman Edenler, imân ediniz.*"⁵¹ ya da "*Ey imân edenler!*" şeklinde hitapta bulunmuştur.⁵²

*Sûfî*ler, *imân* konusunda iki kısma ayrılmışlardır. Bir grup *sûfî*, *imân*ı, kavî (ikrâr), tasdik ve amel olarak kabul ettikleri gibi, diğer bazı *sûfî*ler *imân*ı, taktırir ve tasdikten ibaret saymışlardır.⁵³

Hucviri'ye göre; *imân*ın kalp üzerindeki âlâmeti *tevhid*dir. Gerçek *imân*, Hâkk'ın hidâyetine makrun ve O'na bitişik olan kulun fiilidir. Bundan dolayı Hâkk'ın delâlete düşürdüğü bir kimse doğru yola ulaşamaz, hidayete eremez.⁵⁴

⁵¹ Nisa, 4/136.

⁵² Osman Türer, *Tasavvuf Tarihi, Sehâ Yay.*, 2001, 211-215.

⁵³ Ali b. Osman el-Hücvirî, *Keşfu'l Mahcûb* (Hakîkât Bilgisi), Haz.: Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul, 2005, 420-425.

Hakîkî anlamda *imân*, kulun bütün vasıflarını Hâkk'ı talepte istiğrak hâlinde olmasıdır. Nerede *imân* bulunursa, oradaki inkâr sebepleri yok olur. Başka bir deyişle ârifin kalbinde *marifetin* hakikatı hâsıl olunca zan, şek ve inkârın hakimiyeti *fâni* olur. Bu da onu, emir dairesinde -sırât-ı müstakimde- tutar.⁵⁵

Murâd Buhârî de konunun ehemmiyetine binâen: "Senin üzerine kesin olan vasiyetim her şeyden önce temiz ve sağlam bir inançtır. Kendi *nefsine* ve hurâfelere dayalı bir inanç değil." şeklinde bir ifâde kullanmıştır.⁵⁶

Murâd Buhârî *imân*ın rüknünü kalbin tasdiki olarak açıklar. Bundan dolayı ona göre *imân*, yalnız kalp ile olan *imân*dır. Kalp ve kalıpla olan İslâm'dır. Örneğin namaz, zekât v.b. ibâdetler bunların başlıcalarıdır. Bu ibâdetlerin meşruiyetlerini kalp ile tasdik ve yerine getirmeye samimiyetle azmedilir. Kalpte tasdik, bir karar olup gaflet üzere olmayı gerektirdiği için, daima Allah'ın marifeti, muhabbeti ve zikri kalpten çıkarmamalıdır. Böylece kalbin huzur içerisinde olmasına sebep olan '*La İlähe İllallah Muhammedün Resullulah*' diyen kişi, bu mânevî duyguyu kalben devam ettirmek suretiyle tam bir huzur temin etmiş olur.⁵⁷

Murâd Buhârî'ye göre *imân*; Allah'a gerçek anlamda *imân*ın mefhumu, üzerinde olan sırf Zâtı Teâlâ'yı hâlis bir şekilde düşünmektir. Senin üzerine kesin olan vasiyetim her şeyden önce temiz ve sağlam bir inançtır. Kendi *nefsine* ve hurâfelere dayalı bir inanç değil. Öyleyse samimi ve itaatkâr olan ve bu yolda çalışan talebe hakiki kulluğu tahsil etmek için sahabe yolunda çalışsın. Zira sahabeler *imândan*, teslimden, şer'î ibadetlerdeki itaatten sonra Hz. Muhamed (s.a.v)'in muhabbetiyle şereflenmişlerdir.⁵⁸

Şeyhlerden birine *imândan* sormuşlar. Şöyle cevap vermiş: "*İmân*, seni Allah'tan çeviren şeyleri kalbinden çıkarıp bütün mevcûdiyetinle O'nun davetine

⁵⁴ Hücvirî, *a.g.e.*, 423.

⁵⁵ Hücvirî, *a.g.e.*, 424.

⁵⁶ Murâd Buhârî, *Şurûtu't- Tarikâtü'n- Nakşibendiyye Ve Silsiletü Eshâbihi*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışları, Hacı Mahmud Bölümü no: 2997, 3b. (Bu risâlenin adının geçtiği diğer dipnotlarda eserin tam adı yerine *er-Risâle* ifadesi kullanılacaktır.)

⁵⁷ Mehmed Mekki b. Hâlis İstanbulî, *Menâkıb-ı Şeyh Mehmed Murâd*, İstanbul, 1195, 8a.

⁵⁸ Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışı, Râşid Efendi Bölümü no: 1044, 3b. (Bu risâlenin adının geçtiği diğer dipnotlarda da *Silsiletü'z-Zeheb* ifadesi kullanılacaktır.)

icâbet etmen, bu sayede hep Allah'a ait olan şeyleri görüp O'na ait olmayan şeyleri uzak tutmandır." demiştir.⁵⁹

Murâd Buhârî, Allah'a *imân*ın özetini, gönülde O'ndan başkasının yokluğu düşüncesiyle düşünüp susma durumundaki gibi bir damağa yapışıp nefes devam edip kusursuz bir şekilde hatırlayıp, onun dışında sayılan her şeyi tümüyle unutup, O'nun dışındakiler hatıra geldiğinde af olunmayı dileyip mütevâzi, bir şekilde yine O'nun huzuruna dönerek, O'nun dışındakileri yine O'ndan isteyerek imân etme şeklinde yorumlamıştır.⁶⁰

2.2. Allah'ın Varlığı ve Peygamberin Gerekliliği

Bütün hâllerde ve zamanlarda kul için en önemli şey şâni yüce olan Allah'ı tanımaktır. *Mârifet*, Allah hakkında ki sıhhatli bilgidir. Bu yüzden *sûfler marifeti ilim*den daha üstün tutmuşlardır. Yâni *mârifet*, kalbin Hâk ile hayat bulması ve diri olması, sırrın Hâkk'ın haricinde olan şeylerden yüzçevirmesidir. Herkesin kıymeti sahip olduğu *mârifeti* ile dir. *Mârifet* sahibi olmayanın kıymeti yoktur. Allah hakkında *âlim* olmayan, onun hakkında *ârif* olamaz; fakat *ârif* olmayan bir kimse *âlim* olabilir.⁶¹

Murâd Buhârî: "İnsan rûhu, bedende yetki sahibidir. Her ne kadar görünmese de her şeyden mutasarrıf Allah'tır." şeklinde ifade eder ve şöyle devam eder: "Ancak âdetullah tasarrufunun eserini onda göstererek cereyan eder. Bu bakımdan bedeni görür, rûhu göremeyiz. Bu açıdan rûhun tesiri olduğu için ölü değildir bundan da anlaşıldığı üzere Allah vardır ve gözle görünmez. Ancak kudretinin eserleri görünür. Bütün varlıkların, Allah'ın mahlûku olduğunu ve O'nun durdurulmasıyla durduğunu bilen kimse, Rabbi'nin var olduğunu ve bütün bunların O'nun kudretinin eserleri olduğunu bilmiş olur."⁶²

Bu mevcudâtın vücudunun, bir mucidi gerekli kıldığını belirten **Murâd Buhârî**, yine bu varlıkların meydana getirilmiş ve hükmedilmiş olmasının her

⁵⁹ Ebûbekir el- Kelâbâzî, *et- Ta'arruf (Doğuş Devrinde Tasavvuf)*, Haz.: Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul, 1992, 122.

⁶⁰ Murâd Buhârî, *Tarikâtü't- Telkîn-i İsmi Zât Alâ Tarikâtü'n- Nakşibendiyye*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışı, Murâd Buhârî Bölümü, no: 206, 1b.

⁶¹ Hûcvirî, *a.g.e.*, 398.

⁶² Murâd Buhârî, *Risâle fi Ta'ri'r- Rûh*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışları, Hüsrev Paşa Bölümü no:753, 3a.

birinde türlü gariplikler ve şaşkırtıcı özellikler gözlenmesinin, bütün bunlara sebep olan varlığın hâkim ve kemâl sahibi bir zât olduğuna delalet ettiğini söyledikten sonra konuya şu *tasavvufî* yaklaşımı getirir: “Bu kemâlât, eserin meydana gelmesini yani çokluğu gerektirir. Çoklukta sıkışıp toplanma, sıkışmada da ayrılık ve çeşitlilik (ihtilaf) olur. Çokluk eserin düzenini bozar. Bu ayrılığın kaldırılması, mükâfât ve cezâ yolunda söz vermekle (va’d ve vaid), bu da peygamber göndermekle olur. Va’d ve vâid yerine getirilmeyi ister. Öldükten sonra dirilip toplanınca her yapılan karşılığını bulacaktır.”⁶³

Allah Teâlâ, topyekün insanlığa, kendisine itaat etmelerini emrettiği gibi peygamberine de itaat etmelerini emretmiştir. “*Allah ve resûlüne itaat edin.*”⁶⁴ “*Resule itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur.*”⁶⁵ Aynı zamanda Allah, peygamberin getirdiğini emretmiştir. “*Peygamber size neyi verirse alınız.*”⁶⁶ Öyleyse samimi ve itaatkâr olan ve bu yolda çalışan talebe hakiki kulluğu tahsil etmek için sahabe yolunda çalışsın.⁶⁷ Zira sahabeler *imandan*, teslimden, şeri’ ibadetlerdeki itaatten sonra Hz. Muhamed (s.a.v)’in muhabbetiyle şereflenmişlerdir. Allah, büyük lütûf sahibidir ve bu yol için bir de mânen gelmiş kapsayıcı öğüt, varlık ve yokluktur. yani en güzel kelime “Allah’tan başka ilah yoktur; ancak Allah vardır. Hz. Muhammed (s.a.v.) O’nun kulu ve elçisidir.” Bunun mânâsı Hâk olarak tapılacak olan yalnız Yüce Allah’ın temiz zâtından ve rızâsından başka gerçek gâye yoktur ve Hz. Muhamed (s.a.v) Allah’ın elçisidir. Kendisine uyup bağlanmak gereklidir. Bunun sonucu da yoklukla yok olmak, varlıkla var olmak ve bu şekilde bahsettiğimiz mutluluğa ulaşmaktır.⁶⁸

Bütün bu olgunluklara kavuşmanın yolu, Allahu ü Teâlâ’ya muhabbettir. Bu muhabbetin ele geçmesi ise Resûlüne tâbi olmaktır. Nitekim Allahü Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de meâlen; “*Ey sevgili Peygamberim! Onlara de ki: Eğer Allah ü Teâlâyı seviyorsanız ve Allah ü Teâlâ’nın da sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz. Allahü Teâlâ, bana tâbi olanları sever.*” buyuruyor.⁶⁹

⁶³ Murâd Bûhârî, *Telkin-i İsmi Zât*, 2a.

⁶⁴ Nûr, 24/54.

⁶⁵ Nisâ, 4/ 80.

⁶⁶ Haşr, 59/ 7.

⁶⁷ Ebû Nasr Serrâc et-Tûsi, *el-Lüma, (İslâm Tasavvufu)*, Terc.: H. Kâmil Yılmaz, Erkâm Yay., İstanbul, 1996, 94.

⁶⁸ Karaküçük, *a.g.t.*, 11.

⁶⁹ Âl-i İmrân, 3/ 31.

Murâd Buhârî'nin özellikle tasavvuf yolunda ne kadar ılımlı olduğunu, aşırıya kaçmadığını ve ehl-i sünnet çizgisinde bir düşünceye sahip olduğunun açık göstergesidir.⁷⁰

2.3. Şeriât ve Mükellefiyeti

Şeriât, sözlükte açık yol, su kaynağı, hayatın kaynağına giden yol, kanun, doğru yol anlamlarına gelir. İstilahta ise "Allah'ın emri; âyet, hadis, icmâ, kıyas gibi esaslara dayanan din kâideleridir. **Şeriât**, İslâm'ı nitelendiren en muhtevâlî bir kavramdır. İnsan hayatını düzenleyen dinî değerlerdir. Başka bir deyişle **şeriât**, Allah'ın kullarına, peygamberleriyle emrettiği veya yasakladığı akvâl, ef'âl ve ahkâmıdır.⁷¹

Zâhirî ilim, **şeriât ilmi**, **batın ilmi** ise **hakikât ilmi**dir. Birincisi çalışma ile elde edilir. İkincisi ise Allah'ın lütfuna bağlıdır. **Batınî ilim** çalışmakla elde edilemeyeceği gibi çalışmadan da kazanılmaz. Birçok **sûfiye** göre **şeriâtın** takip etmediği **hakikât**, küfürdür. **Zâhire** dayanmayan **bâtın**, bâtil olduğu gibi, **bâtına** dayanmayan **zâhir** de bâtildir.⁷² **Şeriât** ilminin üç esası mevcuttur. Bunlar: Kur'ân, Sünnet ve ümmetin icmasıdır.⁷³

Şeriât, ubûdiyete sınıksız sarılma hakkındaki emirdir. **Hakikât** da rububiyeti temâşâ etmektir. **Şeriâtla** mukayyed olmayan hiçbir **hakikât** makbul değildir. Şu hâlde **şeriât**, insanlara mükellefiyetler getirmiştir. **Hakikât** ise Hâkk'ın tasarrufunu ve idaresini bildirmiştir. O hâlde O'na ibâdet etmek **şeriât**; O'nu müşahede etmek **hakikât**tır.⁷⁴

Murâd Buhârî şeriât ile **bâtın** hâllerden bahsederken şöyle bir yol çizmiştir: "Gerek peygamber, gerek veliler, **şeriât** ile mükellef ve me'murdurlar. "Yakin derecesinde bir mertebeye varınca onlardan teklif düşer." sözü çok yanlıştır. Böyle bir söz mühlidin tezyifâtı veya **sekr** ehlinin **şatahât**ından olabilir. Akıl zayıf olmadıkça **şeriât** üzere ibadet etmekten ayrılmak yoktur, mükellefiyet asla düşmez.

⁷⁰ Murâd Buhârî, *Risâlet iSilsiletü'n-Nakşibendiyye fi Sülûki ve'l Edeb*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağıışı, Murâd Buhârî Bölümü no: 206, 1a. (Bu risalenin adının geçtiği diğer dipnotlarda eserin tam adı yerine *Silsiletü'n-Nakşibendiyye* ifadesi kullanılacaktır.)

⁷¹ Eraydın, *a.g.e.*, 308.

⁷² Türer, *a.g.e.*, 238.

⁷³ Hûcvirî, *a.g.e.*, 92; Eraydın, *a.g.e.*, 309, Kûşeyrî, *a.g.e.*, 408.

⁷⁴ Abdülkerim el-Kûşeyrî, *er-Risâle (Kûşeyrî Risalesi)*, Haz.: Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul, 1999, 176.

Yakin'de kuvvet, neftse itminan kalpte inşirâh meydana gelmez. Akıl yok olur da kişi mecnun olursa mükellefiyet düşer. Nitekim bazı velilerde teklifin merkezini teşkil eden akıl zâil olmuş, ancak hâlk onlardan yine istifâde edermiş. Onlara *ukalâ-i mecânîn* derlermiş. Bu hâle varmadıkça mükellefiyetin düştüğünü söylemek küfürdür. Velâyet ehli olmadığını gösterir. Bazen "*Biz nebilerin sırrıyla haberleşiriz*" derlerse de bu mülhitliktir." demiştir. **Buhârî, zâhir** ve **bâtın** arasındaki ilişkiyi de şöyle belirtir: " O hâlde bu kemâlâta, olgunluklara kavuşmanın Resûlullah'a tâbi olmaktan başka yolu yoktur. İttibâ da iki kısımdır. Biri **zâhiren**, diğeri **bâtınen** tâbi olmaktır. **Zâhiren** tâbi olmak âlimlerin yazdıkları bilgilere uymak ile olur. Âlimler Resûlullah'ın emirlerini, sözlerini ve işlerini noksansız ve ilâvesiz aynen yazmışlar ve zaptetmişlerdir. Bâtınen tâbi olmak ise Resûlullah'ın beğendiği işleri yapmak, hâllerde ve ahlâkta tâbi olmaktır. Bunların bir kısmını ulemâ beyân etmişlerdir. Lâkin tamamını beyân etmeye kelimeler ve ibâreler kâfi değildir." şeklinde belirtmiş, **zâhir** ilminin olmazsa olmaz bir unsur olduğunu, **zâhirsiz bâtın** geçerliliğinin olmayacağını vurgulamıştır.⁷⁵

Aynı zamanda **Nakşibendiliğin Müceddidi** kolunun önemli bir şeyhi olan **Murâd Buhârî, Nakşibendiliğin** de bu çerçevede şekillendiğini belirtmiştir. Yâni **Nakşibendilikte** de **şeriât** olmadan **tarikât** olmaz. **Nakşiliğin**, sahabe yolunda giden yâni ehl-i sünnet çerçevesi üzerinde olan bir **tarikât** olduğunu özellikle vurgulamış ve risâlelerinde bunun üzerinde özellikle durmuştur. **Murâd Buhârî**, bunun şöyle açıklamıştır: " Muhakkak **Nakşibendi tarikâtı** sahabe-i kirâm (k.s)'ın yoludur. Aslı olana ne bir şey ilâve etmişler; ne de bir şey noksan bırakmışlardır. Bu yol, tam mânâsıyla âşıklar ve gizli olarak ibadet, muamelât ve âdetlerde tüm hâl ve harekette sünnete ve azimete kemâl-i iltizâm (tam bağlılık), bid'ât ve rûhsattan ictinâb etmek ile kulluğa devam etmekten ibârettir. Ve bununla birlikte kendisini unutup, kendisini fedâ etmeye çalışarak daima huzuru Allah'ta bulmaktır. Bu, perdelenmiş riyâzetin tam olarak canlı tutulmasının, yansıma ve renklenmenin yoludur."⁷⁶

⁷⁵ Murâd Buhârî, *Tarikâtü't- Telkîn-i İsmi Zât Alâ Tarikâtü'n- Nakşibendiyye*, 2a.

⁷⁶ Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*, 2b.

2.4. Zâhir- Bâtın İlişkisi ve Tarîkât

Dil ve açıklanması mümkün olan hususların harikulâdesi olsun olmasın itikâd ve amel olarak teklif alanı içerisine girdiğini belirten, **Murâd Buhârî**, bu mükellefiyetleri dil ile öğrenmek nasıl mümkün ise, vicdan ile bilinmenin de mümkün olduğunu söyleyerek, dil ile bilinmesi mümkün olan bu bilgi türüne *zahirî ilim* dendiğini hatırlatır.⁷⁷

Zâhir ve *bâtın* konusunda iki fırka hataya düşmüşlerdir. Birisi, "*Biz şeriât ile hakikât arasında fark görmeyiz. Çünkü şeriât hakikâttir, hakikât da şeriâttir.*" diyen zâhir ulemâsı; diğeri de "*Hakikât münkeşif olunca şeriât ortadan kalkar.*" diyen ve bunlardan birini diğeri ile bulunmasını câiz görmeyen mülhidler fırkasıdır. Çünkü *hakikât* mevcut olmadan *şeriâtın* yerine getirilmesi imkânsızdır. *Şeriât* muhafaza edilmeden *hakikâtın* yerine getirilmesi de mümkün değildir.⁷⁸

Murâd Buhârî, dil ile açıklananı bilip inanarak gereğince amel eden kulun, Cenâb-ı Hâk, bilgiyi kalbine yerleştirir. Kişi geleneksel olarak bilinen *şeriâtı*, belli bir silsile izleyerek gelmiş ve kâmil bir mürşidin sohbetinden anlamak üzere kalben kendisine yöneldiğinde, Allah'ın kendisine muhabbet yoluyla ihsân ettiği bu ilme *bâtın ilmi* dendiğini belirtmiştir.⁷⁹

O'na göre; *Zâhir ilmi*, nasıl bir silsileye muhtaç ise *bâtın ilminde* de silsilenin son hâlkası olan kâmil şeyhe ihtiyaç vardır. Bu da çoğunlukla şeyhin sohbetinde bulunmakla olur. *Zâhir ilmi*, edâ etmede hocanın karşısında durmak gerektiği gibi *bâtın ilmi* elde etmede de peygamberlere ve *şeyhe* muhabbet gerekmektedir. Eğer gerçek yani kalbî bir muhabbet yoksa bu bağlılığın olması söz konusu olmaz. Muhabbetin belirtisi, *şeyhin*, *nefsinden* önce gelmesi ve ona muhâlefet etmek istemesi, kerih gördüğü şeyi kendisine teklif ettiğinde bundan kaçınmaması, dâimâ hüsn-ü zânda bulunarak emrettiği söz ve davranışlara boyun eğmeye gayret etmesidir.⁸⁰

Murâd el-Buhârî'ye *tarîkâtın* ne olduğu sorulduğunda: "*Allah'ı sevmek, Allah'ı sevenleri sevmek ve onlarla karşılıklı birbirinizi sevmektir.*" Zira bu durum

⁷⁷ Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*, 2b.

⁷⁸ Hûcvirî, *a.g.e.*, 534.

⁷⁹ Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*, 2b.

⁸⁰ Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*, 2b.

muhabbetsiz olmaz. Biri şeyhe muhabbet, diğeri *şeriâte* her yönden uymakla olur. Buna *verâset ilmi* de denir. Buna göre *şeyhin* sohbetine katılmakla ve *şeriâte* uymakla hem kötü ahlâktan kurtulmuş olunur; hem de iç temizliği ve kalp temizliği sağlanır. Ve ancak bu imtiyâz *şeriât*ladır ki, o *şeriât* hem fâsık hem de kötülüğü emreden *nefs-i emmâre*yi ortadan kaldırandır.⁸¹

Murâd Buhârî: "Emir ve yasaklara uymadan *tasavvuf* olmaz. *Fenâ* ve *bekânın* bağlı olduğu kitap ve sünnet olmadan Allah'a ulaşmak (vusulât) mümkün değildir. Kitap ve sünnetin şehâdeti olmazsa hiçbir şey kâbul görmez. Allah'a olan yolların çok olması ancak *şeriâtın* rükunları ile usûl ve fûrû'dadır." diyerek orta bir tasavvuf anlayışını benimsediğini, *tasavvufun* kitap ve sünnet kaynaklı olmadığını söyleyenlere karşı görüşünü de belirtmiştir.⁸²

2.5. Keşf

Keşf, perdenin açılması ve yükselmesi sûretiyle gizli olan bir takım hususların zâhir ve açık hâle gelmesidir. *Keşf*, genellikle belli *riyâzât* ve *mücâhede* ile bir takım kâbiliyet ve melekelerin iyice geliştirilmesi ve rûhî bâzı güçlerin ortaya çıkarılmasıdır.⁸³ Kur'ân da, insanın gözünde gâflet perdesi kalkıp basiretle kâinata baktığında çok ince bâzı sırlara âşinâ olabileceğini işâret etmiştir. "*Andolsun sen gaflette idin; derhâl biz senin perdeni kaldırdık. Bugün artık gözlerin keskindir.*"⁸⁴ şeklinde ifâde edilmiştir.⁸⁵

Keşf, Allah'a yakınlık derecesidir. Bu öyle bir vakittir ki, o an içinde velinin kalbine göre taş ile altın eşit olur. Nebiler müstesna, bu hâl insanoğlunun hiçbirinin sıfatı hâline gelemez. Sadece iğreti olarak bu hâl bir kimsenin sıfatı olabilir. Bu ise *sekr* hâlinin dışında olmaz.⁸⁶ Bunun için de kalbin hazırlanmış olması, yâni *tezkiye* ve *tasfiye* edilmiş olması gerekiyor.⁸⁷

Keşfi, *mukâşefe* ve *vicdan* başlıkları altında ikiye ayıran **Murâd Buhârî**'ye göre, *mukâşefe*, dış dünyadaki âfâk gizliliklerinin mânâ, misâl yoluyla görünür

⁸¹ Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zehab*, 3a.

⁸² Murâd Buhârî, *Silsiletü'n-Nakşibendiyye*, 1a.

⁸³ et-Tûsî, *a.g.e.*, 547.

⁸⁴ Kâf, 50/ 22.

⁸⁵ et-Tûsî, *a.g.e.*, 551.

⁸⁶ Hûcvirî, *a.g.e.*, 344.

⁸⁷ Kara, *a.g.e.*, 130.

olmasıdır. Âfâk, kalp ve kalıbın dışında yaratılmış duygular, düşünceler ve bütün gizlilikleri ifade eder. **Keşf**, kalbin himmetinin vazifesinin gereği, kalbe devamlı sûret vermeye çalışmasıyla olur. Kitap ve sünnette uyulmadığı takdirde **fenâ** ve **bekâdan** bahsetmenin mümkün olmadığını, hakiki **marifete** ulaşmak için **nefsî** arzularında uzak kalmak gerektiği vurgulanmıştır.⁸⁸

Murâd Buhârî, **keşf** başlığı altında **tasavvuf** terminolojisine girmiş olan disiplin hakkındaki fikirlerini, **şehâdet** ve **ğayb** âlemlerini karşılaştırarak şu şekilde ortaya koymaktadır: “**Şehâdet âleminde** olup görünmeyen varlıklar ya mahsus (hissedilen, duyulan cennet gibi) ya mâkul (akledilen, düşünülen, soyut kavramlar gibi) ya da muğayyebâtır. Bu gizlilikler **mukâşefe** olduğunda duyulan ve düşünülen varlıklar aynı ile görünür. Gizliliklerin bir bölümü de vardır ki aynı ile görünmeyip ancak misal ile görünür. Uykuda rüya hâlinde olduğu gibi... Vicdan ve zevk ise insanın hakikâtı kabilinden olan bilgilerin **keşf** ile görünmesidir. Eğer vicdan ile bildiği **zâhirde** sabit olan husus **ehl-i hakikâtın** itikâdına ve Muhammedî **şeriâte** uygun ise vicdanın sahih, uygun değilse bâtil olması sonucunu doğurur. Sahih vicdan için örnek Nakşibendilerin kesin davranışlarıdır. Onlar **şeriâtine** uygun düşmeyenlerine itibâr etmezler. Zira onlar, Allah'ın hükümlerini öğrenmek için gönderilmişler, insan için şer' en gereken her şeyi açıklamışlardır. Özetle **keşf** ve **vicdan** olmazsa, yine bu **şerâite** yapışmakla cennete girilir. Mükellefiyet de ancak onunladır. Dil ile açıklanması mümkün olan dil ile açıklanmıştır. Dilin ifade etmeye güç bulamadığı konuları dil ile açıklamaya uğraşılmaması da bunların **keşf** ve **vicdan** ile anlaşabileceğini gösterir.” demiştir.⁸⁹

2.6. Keşfin Bilgi Vasıtaları Arasındaki Yeri

Keşfin yalnız başına **yakîn** ifade etmediğini belirten **Murâd Buhârî**, ancak ayet ve hadislere uygulanıp **şeriât-ı garraya** uyması durumunda fayda sağladığını, hakikâtleri bir araya toplayan insan fitratında yanılma olmadığından bunun **keşften** daha kuvvetli olduğunu açıklar. **Keşf** ile **fitrat** bilgi kaynağı olma bakımından şu şekilde karşılaştırır: “İnsan fitratı misâl (zâhir) ile bilinmez. Ancak **keşfte** misâl bulunduğu için hata olabilir. Hata olmasaydı âyet ve hadislere aykırı olmaz. Olursa

⁸⁸ Murâd Buhârî, Tarikâtü't- Telkîn-i İsmi Zât Alâ Tarikâtü'n- Nakşibendiyye, 1b.

⁸⁹ Karaküçük, *a.g.t.*, 15.

selamet yoktur. Hz. Muhammed (s.a.v) “*Ya Rabbi Hakkı bize Hâk olarak, batılı da bâtil olarak göster. Bize varlıkları olduğu gibi göster.*” diye dua edince, nasıl olur da **keşf**, **ilham** ve **rüya** ehli “*Bizim keşf, ilham ve rüyamız hata üzere olmaz.*” diyebilir? Eğer mutlâk anlamda varlıklarda olduğu üzere **rüyadan**, **ilhamdan**, **keşften** hakikât açıkça belirseydi, Resulullah (s.a.v) böyle dua etmezdi. Demek ki, **rüya**, **keşf** ve **ilham**da yaşayanın hakikâtine aykırı görülme imkânı da varmış. Bu his ve hareket alemine inen, vahiy ile sabit olan ve zâhirî alemde görülen **şeriâte** tatbik edilmesi gereki. Yoksa yeni baştan bunlar bir şey ispat edemezlermiş, ancak mevcut **şeriâti** te’yid edebilirlermiş.⁹⁰

Bütün bunlarla birlikte **keşfi bilgi** ile **ledünnî bilgi** arasındaki fark, birincisinde kulun kesbinin rolüdür. Çünkü **keşfin** meydana geldiği sırada tesbiti yapan yine kuldur. **Ledünnî bilgi** ise doğrudan Allah tarafından kalbe gelen bilgidir.⁹¹

2.7. Zikir

Zikir, hatırlamak, zihinde tutmak, yâd etmek, unutmamak ve anmak anlamına gelir. Kur’ân kaynaklı bir **tasavvuf** kavramıdır. Bütün **tasavvuf** büyükleri **zikri**, yollarının temel esası saymışlardır. Mutasavvıflara göre **zikir**, Allah’ı çok sevmek, O’ndan nasıl korkulması gerekiyorsa o şekilde korkmaktır. Kur’an’da herhangi bir kayıt belirtmeden mutlâk mânâda ve çokça **zikretmeyi** emreden âyetler vardır. Bunların emrettiği **zikir**, gafletin zıddı olan **zikirdir**.⁹² Allah’ın adının anılmasını emreden âyetler ise⁹³ kalbî anlamda, **zikre** muvaffak olamayan kimselerin dil ile **zikr** etme kolaylığı sağlamakta ve bir bakıma kalbî zikre hazırlık yaptırmaktadır.⁹⁴

Zikir, diğer varlıklarla ilgili duygu ve düşünceleri kalpten atarak Allah’ı anmaktır. Bu şekilde yapılan **zikre**, **zikr-i muttasıl**, başka düşüncelerle karışık olarak yapılan **zikre** de **zikr-i munkâti** denilmiştir. **Murâd Buhârî**, **zikir** hakkında şunları belirtmiştir: "Allah’tan bütünü ile gaflet ya da tereddüde düşüp huzursuz olunursa,

⁹⁰ Karaküçük, *a.g.t.*, 15; Murâd Buhârî, *Tarikâtü't- Telkîn-i İsmi Zât Alâ Tarikâtü'n- Nakşibendiyye*, 1b-2a.

⁹¹ et-Tûsî, *a.g.e.*, 551.

⁹² Âli İmrân, 3/41; Cum'a, 62/10; Ankebût, 29/45.

⁹³ Müzemmil, 73/8; Dehr, 76/25; Ahzab, 33/41.

⁹⁴ et-Tûsî, *a.g.e.*, 510.

söz ve fiillerin müekked sünnete kadar olanlarından şer'an gerekli hiçbirisi engel teşkil etmeyip ibadet sayılır bu durum kalp ile kalıp arasındaki vazifelerdendir. Zira kalbin sağlamlığı, tevhitte, imana taalluk eder. Aynı zamanda tevhitte sağlamlık bulunmadıkça nafilelerde riyadan kurtuluş zordur. Farz, vacip ve müekked sünnetler kuvvetine binaen *riyâdan* uzaktır. Bunlara devam edilmeli ve *zikirden* uzaklaşılmalıdır."⁹⁵

Tarîkâtlarda zikir, ya *Lâ ilâhe illâllâh* lafzını veya *esmâ'ül hüsnâdan* herhangi birisini belli sayılarda tekrar ederek yapılır. Hz. Peygamber, en faziletli *zikrin Lâ ilâhe illâllâh* olduğunu beyân etmiştir.⁹⁶ Bu bakıma *tarîkâta* giren kimseye ilk önce bu lafızla zikretmesi emredilir.⁹⁷

Murâd Buhârî'ye göre; Bahauddin en-Nakşibendi (k.s.) tarîkâtinde, kalbî zikir muteberdir. Zira kalbin konumu *zikir* olması muteberdir. Zira hem azimettir hem de gönül temizliğine yaklaştırır. Hâlk arasında bulunulduğunda da kalbi, Hak Teâlâ'dan gafil bırakmayıp, gerek diğer zamanlarda göz ve kulak ile Allah'tan başka varlıklarla meşgul olunmalıdır. Sadece elde olmaksızın hatalar vâki olursa mazur görülür. Hatalar esnasında Allah'tan gâfil olduğu akla geldiğinde hemen kalp, *zikre* hazır hâle getirilmelidir.⁹⁸

Murâd Buhârî, nefis latifesinde yerleşince *zikrin* sultanlığı hâsıl olur demiştir. Şöyle ki: *Zikir*, tüm insanları ve belki tüm ufukları kapsar. Ve o zaman *lâ ilâhe illâllâh* kelimesiyle *nefiy* ve *isbâtı* telkin eder. Çünkü kalp, tam mânâsıyla zikredilen ile kökleşirse, *mâsivâyı* (dünyevî şeyleri) unutursa Allah ona ayrı bir güç verir. *Zikre* devam ettiği sürece nisyan da devam eder. *Kalbe* belli bir yere kadar yerleştikten sonra zorla başkasını yâd etmek istese de yapamaz ve onun *zikri rûha*, sonra *hâfiye*, sonra *ahfâya*, sonra *nefse* inkılâb eder. Bu sıralama diğer latifeler için de böyledir.

İmkânlar el verdiği ölçüde *zikre* topluluk ile devam edilmeli, imkan bulunmazsa tek başına devam edilmelidir. Eğer kişi *zikre* devam etmeyip, nâfile veya

⁹⁵ Türer, *a.g.e.*, 119.

⁹⁶ İbn Mâce, *Edeb*, 65.

⁹⁷ Türer, *a.g.e.*, 120; Kara, *a.g.e.*, 200; et-Tûsî, *a.g.e.*, 154; Kûşeyrî, *a.g.e.*, 301-304.

⁹⁸ Murâd Buhârî, *Silsiletü'n-Nakşibendiyye*, 2a.

mubâhlarla ilgilenirse ya da müekked sünnetlerden birinde noksanı olursa, o, kalp adamı olarak eksik bir kimsedir. Bu takdirde kalp temizliği de nadir olur.⁹⁹

2.8. Cezbe ve Sekr

Sekr, durgunlaşmak, sarhoş olmak anlamlarına gelir. Zıddı ise *sahv*dir. *Tasavvufî* hayatta *sekr*, *sâlik*in kalbine gelen feyz ve vârid sebebiyle kendinden geçmesidir. *sahv* ise bu *hâlin* son bulmasıdır.¹⁰⁰

Cezbe ise kulun beşerî özelliklerden çekilip ilâhî özellikleri kazanarak, vahdet tecellîlerini müşahede etmesidir. *Cezbe* ile ilgili şu açıklamalar da ilgi çekicidir:

1- *Cezbe*, *riyâzet* ve ibadete devamla hislerin yok olmasıdır.

2- *Cezbe*, Hakk'a vüsûldür.

3- *Cezbe*de şart, kabiliyete bağlıdır. Bu kabiliyet sonradan kulun çabasıyla oluşmaz, Allah tarafından bahşedilmiş (vehbî) dir.

Sekr mi üstündür yoksa *sahv* mı konusu *sûfî*ler arasında tartışılmıştır. Coşkun bir *tasavvuf* anlayışını benimseyen *sûfî*ler *sekri*, temkinli bir *tasavvuf* anlayışını tercih eden *sûfî*ler de *sahvı* tercih etmişlerdir.¹⁰¹

Murâd Buhârî, evliyâdan nakledilip şeriâtın zâhirine sığmayan bazı sözler hakkında şunları söylemektedir: “Onlar, bu sözleri aşk ve *sekr* hâlinde söyledikleri için mazurdurlar. *Fenâya* varmış olmalarına rağmen kemal bulamamışlardır. Zira kemâl, sahabenin hareketleri üzere olmaktır. Her veli, sahabenin sözlerini söyleyecek olgunluğa da ulaşamamıştır”¹⁰² şeklinde ifade edilmiştir.

Sahv hâlinin, *sekr* hâline göre olduğunu bilmek lâzımdır. *Sekri* Hâkk ile olanın *sahvı* da Hâk ile olur. *Sekri* *nefsânî* hazlarla karışık olanın *sahvı* da bu nevi hazlarla birlikte olur.¹⁰³

*Sûfî*lerin çoğunluğu *sahv* hâlinin *sekr* hâlinden daha mükemmel olduğunu savunmuşlardır. Zira *sekr* sahibi bir insan bilmeden kötü bir duruma düşebilir ve içine düştüğü vaziyetin kötülüğünü de fark edemeyebilir.¹⁰⁴

⁹⁹ Murâd Buhârî, *Silsiletü'n-Nakşibendiyye*, 2a-2b.

¹⁰⁰ Kara, *a.g.e.*, 166.

¹⁰¹ Kara, *a.g.e.*, 167.

¹⁰² Karaküçük, *a.g.t.*, 19; Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*, 3a-3b.

¹⁰³ Kûşeyrî, *a.g.e.*, 165.

Murâd Buhârî, bu konuya biraz daha açıklık getirerek şöyle bir izâhât yapmıştır: "*Hâcegân tarîkât*nın erenleri –ki onlara Nakşibendiyye denilir- silsile olarak **H.z. Sıddîk-ı Ekber**'e (r.a) ulaşırlar. Onlar ashâbın yolunu seçip ekleme ve eksiltme yapmaksızın o yolda gitmeye azmetmişlerdir. *Seyr ü Sülûk*larında da bu mâkâmlara uğramazlar. Bu tür şaşkınlıkları vâki olsa da azdır. Bu bakımdan en sağlam yoldur. **Sıddîk-ı Ekber** (r.a), peygamberlerden sonra en faziletli insandır. Onun hürmetine silsile ile ona bağlananlar, *sekr* v.b. mâkâmları görmeksizin, hayrete de düşmeksizin iç dünyalarını arındırmışlardı. Allah'ı *zikredip*, Allah sevgisine ulaşmışlardır. Kalp ile Hakk'ı *zikretmekten* bir ân bile gâfil düşmeyip, Muhammedî *şeriâtı* güçleri ölçüsünde uygulamaya büyük önem vermişlerdir."¹⁰⁵

2.9. Fenâ ve Bekâ¹⁰⁶

Arapça, *fânî* olmak, yok olmak mânâsına gelir. Nesnelere, *sûfî*nin gözünden silinmesine *fenâ* denir. Zıddı *bekâ*'dır. Hind Nirvana'sı farklı bir muhtevaya sahiptir. Hind mistisizminde *hiçlik*, *fenâyı* ifâde etmesine rağmen, İslâm *tasavvufunda* kul hiç olmaz, hiçin yerine Allah'ın sıfatları geçer. Bu, şu mânâdadır: Kul, insan olarak taşıdığı sıfatları ve huyları terkeder, *fenâ*ya ererek, tam hâle gelir, olgunlaşır. Ancak, bu giden kötü sıfatların ve ahlâkın yerini, Allah'ta mükemmel olarak bulunan ilâhî sıfatlar veya ilâhî huylar alır. Yani Hind mistisizmindeki gibi, yokluğa gidiş, yokluk, hiçlik söz konusu değil, aksine mükemmel olan Allah'ın sıfat ve ahlâkında yenilenme, yükselme hususu gündemdedir. **Kuşeyrî**, *fenâyı* üçe ayırır:

1. İlk *fenâ*, kulun kendinden ve kötü sıfatlarından *fânî* olması,
2. İkinci *fenâ*, Hakk'ı temâşâ eden kulun, Hâkk'ın sıfatlarından da *fânî* olması,
3. Üçüncü *fenâ*, Hakk 'ın varlığında yok olan kulun, kendi *fenâsını* görmesinden de *fânî* olmasıdır.¹⁰⁷

M. İbn Arabî, *fenâ* kelimesine *tasavvufî* olmaktan ziyade, felsefî mahiyette yedi mânâ verir ve bu açıdan değerlendirme yapar. O'na göre; *fenâ*, kulu

¹⁰⁴ Kelâbazî, *a.g.e.*, 174.

¹⁰⁵ Murâd Buhârî, *Risâle fi't-Ta'rifi'r Ruh*, 2b.

¹⁰⁶ Fena ve bekâ konusu tasavvufun en nazik, en hassas ve ince meselelerinden biridir. Bu konuda birçok nazariyeler ortaya atılmıştır. (bknz.: Hücvirî, *a.g.e.*, 365-374.)

¹⁰⁷ Kûşeyrî, *a.g.e.*, 160.

Allah'a ulaştırır. Bu durumda kul, bütün *nefsî* arzularını terkeder ve kendini Allah'ın irâdesine teslim eder. *Fenâ* hâli, kulun benliğinin kaybolması ile, tevhîdin gerçekleşmesi demektir. Bu hâl, tevhidin en yüksek derecesidir. Kul, Allah tefekküründe o derece boğulur ki, benlik bilincini de kaybeder hâle gelir. Buna *fenâ fi't-tevhid* denilir.

Fenâ hâlinde kulun niyetleri, davranışları, ahlâkî planda düzelme gösterir. Tefekkür planında görülen bu durum, fiillere de yansır.

Fenâ fillâh tâbiri de şu şekilde açıklanır: Kulun zât ve sıfatının, Hakk'ın zât ve sıfatında *fânî* olması. Kul, bu durumda bütün dünyevî ilgilerinden uzaklaşır, Allah'ın birlik dergâhına tam bir teveccühle yönelir.¹⁰⁸

Murâd Buhârî, *tarîkâtın* başının kalbi, kötü ahlâktan arındırmak, sonunun da *fenâ* ve *bekâ* bulmak olduğunu, **Muhammed el- Parsâî**'nin *Kitab-ı Kebir* adlı eserinde bunu böylece tafsilî olarak açıkladığını belirtmiştir. Buna göre dil ve kalp ile Allah'ı *zikre* devam ederek Muhammedî şerâite uymak, farz, vacip ve müekked sünnetlere namazda ve namaz dışında riâyet etmek, önce kötü ahlâktan kurtulmayı, sonra sonsuzluğu yakalamayı sağlar. *Fenâ*, cesedin hareket ve şuurunun eksilmesi değil aksine kalp ile ilgili bir durumdur. Belirtilerini meşâyih şöyle açıklamışlardır: “*Fenâ* ve *bekâ*ya ermenin yolu ehillerinin sohbetine devam, onlara muhabbet, tevhid kelimesi ile aralıksız meşgul olmak...”¹⁰⁹

Sûfîler, *fenâ* sözü ile insandaki kötü sıfatların yok olmasına işâret ettikleri gibi, *bekâ* sözü ile de insanın güzel vasıfları edinerek bunda devam etmesine işâret ederler. Bu iki kısım vasıflardan birinin kulda bulunması zarurîdir. O hâlde âşikârdır ki bu huylardan biri bulunmadığı zaman diğeri bulunacaktır. Bir kimse, kötü vasıflardan *fânî* olursa, güzel sıfatlar o kimsede ortaya çıkar. Bir kimsede kötü hasletler gâlip olursa, o kimsede iyi sıfatlar tesirsiz bir şekilde gizli kalır.¹¹⁰

Murâd Buhârî, *fenâ* kavramına şöyle bir izâhât ile başlar: "Allah, insanın taptığı, iman getirdiğimiz temiz zâtının ismi ki mübârek lafzı Allah'tır. Mânâsı ile yalnız temiz olan zâttır. Allah'a imanın özeti gönülde O'ndan başkasının yokluğu düşüncesiyle düşünüp susma durumundaki gibi bir damağa yapışıp nefes devam

¹⁰⁸ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 81.

¹⁰⁹ Karaküçük, *a.g.t.*, 20.

¹¹⁰ Kûşeyrî, *a.g.e.*, 160; Kelâbâzî, *a.g.e.*, 182-192; et-Tûsî, *a.g.e.*, 524; Eraydın, *a.g.e.*, 196.

edip kusursuz bir şekilde hatırlayıp, onun dışında sayılan her şeyi tümüyle unutup, O'nun dışındakiler hatıra geldiğinde affolunmayı dileyip mütevâzi bir şekilde yine O'nun huzuruna dönerek, O'nun dışındakileri yine O'ndan isteyerek iman etmeliyiz.

Fenâ mâkâmına ermedikçe enâniyetten kurtuluş mümkün değildir. *Fenâ* mâkâmına ermeyenler, tahkiki imana sahip olamazlar. Ancak icmali imana sahip olurlar. Şeyhte *fâni* olmadıkça Allah'ta *fâni* olunmaz." demiştir.¹¹¹

Fenânın kimlerde hâsıl olacağı ve aynı zamanda *şeriâta* bağlılık olmadan *fenâ*dan söz edilemeyeceğini de **Murâd Buhârî** şöyle açıklamıştır: "Yaratılış sırrının nihaî hedefi; imanın, İslâm'ın ve ihsânın kemâli ile olur. Bu mükemmeliyet, ibâdetinde kendilerini *fenâ* etme yoluyla hakikat sahiplerinin nezdinde olanlarla bu yolda kendilerini yok etmeye çalışan, onlara sevgi, arkadaşlık ve ittibâ yoluyla bağlı olan kimselerde görülür. *Fenâ* ve *bekânın* bağlı olduğu kitap ve sünnet olmadan, Allah'a ulaşmak (vüslât) mümkün değildir. Hâkezâ, her an mânevî münasebet ile muttâsîf olmalı ve onda *fenâ* olmak ki; onda *fenâ* olmak Allah'ta *fenâ* olmaya ve ğayrı kemâlata vesiledir. Kitap, sünnet ve eserlerde bu şekilde aktarılmıştır."¹¹²

Hücvirî, eserinde *fenâ* ve *bekâ* konusunda bir cemaatin hataya düştüğünü söyleyerek şöyle demiştir: Zannetmişlerdir ki *fenâ*, zâtın kaybolması ve şahsın (bedenin) yok olması mânâsına, *bekâ* da Hâkk'ın *bekâsının* kula bitişmesi ve eklenmesi manasına gelmektedir. hâlbuki bunların her ikisi de imkânsızdır.¹¹³

Murâd Buhârî, *fenânın* gerçekleşmesi için kişinin (*sâlikin*) bâzı aşamalardan başarılı bir şekilde geçmesi gerektiğini ve ancak bu aşamalar katedilirse *fenâ* mertebesinin gerçekleşeceğini belirtmiştir. bu açıklamaları da aynı zamanda *Nakşibendi tarîkâtının* usûlleri ile -yâni bir mürîdin *seyr ü sülûku*nda izlediği metodla örtüşmektedir. **Murâd Buhârî**, bu yolculuğu şöyle açıklamıştır: " Bu din, O'nun dışındakilerini ondaki zorluklarla beraber dahi hatıra getirmeyip *zâhir*de hâlk ile, *bâtında* Hâk ile bulunup kendi yokluğu ile Allah'ın huzurunda gözün görmesi gibi gönülde zâtını methedip Yüce Allah'a dayanıp ve rızasından başka bir şey istememek, O'nu dışındakinden yok olup ve ismi ile devamlı olup ortaya çıkan çeşitli âdet ve özellikleri ile dolu olup *nefsi* dahi benlik davasından vazgeçirip tam bir

¹¹¹ Murâd Buhârî, *Tarikâtü't- Telkîn-i İsmi Zât Alâ Tarikâtü'n- Nakşibendiyye*, 1b.

¹¹² Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*. 1a.

¹¹³ Hücvirî, *a.g.e.*, 367.

mütmain ile, açık bir kalp ile tartışmasız bütün kulluğun tavırlarıyla kesinleşip hâlis iyilik ve şanı Yüce Allah'ın cömertliği ile tamamen Allah ile son bulup, Allah ile devamlı olup, zâtının ortay çıkması ile meydana gelen, ve has dostluk ile bu dünyada inanarak ve sonraki dünyada görerek lütfettiği çeşitli nimetleriyle kesinleşmiş kuvvetli ve doğru yol üzerine olan bir dindir. Yani en güzel kelime "Allah'tan başka ilah yoktur; ancak Allah vardır. Hz. Muhammed (s.a.v.) O'nun kulu ve elçisidir." Bunun mânâsı, Hâk olarak tapılacak olan yalnız Yüce Allah'ın temiz zâtından ve rızâsından başka gerçek gâye yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) Allah'ın elçisidir. Kendisine uyup bağlanmak gereklidir. Bunun sonucu da **yoklukla yok olmak**, varlıkla var olmak ve bu şekilde bahsettiğimiz mutluluğa ulaşmaktır."¹¹⁴

2.10. Rûh- Sır- Hâfi- Ahfâ

Murâd Buhârî, *rûh*un Allah'ı sevmenin ve O'na tâbi olmanın merkezi olduğunu belirtmiştir. Bu *rûh* sâyesinde kişi, Allah'ı tanır ve O'a yönelir. Bunu şöyle izâh eder: "Allah ü Teâlâ, insanın yüreğine *rûh âleminden* bir *gönül* yâni *kalb* yerleştirmiştir. Bu *gönülün*; bilmek, tanımak, istemek, sevmek gibi husûsiyetleri vardır. Meselâ, bu *gönüle* birbirine zıt iki şeyin sevgisi sığmaz. Bu *gönüle*; kendisini yaratana bilmek, O'nu sevmek, rızâsına kavuşmayı arzu etmek, Allahu ü Teâlâ'nın rızâsına kavuşmanın yolu olan Resûlullah'a (s.a.v.) her bakımdan tâbi olmak, O'ndan başka her şeyden alâkayı kesmek, bu geçici dünyâda *kalb* huzûru içinde vakti, Allah ü Teâlâ'ya ibâdetle geçirmek ve Allah ü Teâlâ'nın rızâsına muvâfık şekilde konuşmak yakışır."¹¹⁵

Şihâbuddin Sühreverdî, "*Rûh* hakkında konuşmak anlatılması zor bir iştir. Bu hususta dili tutulmak akıl sahiplertinin yoludur. Hem Allah ü Teâlâ *rûh*un durum ve mâhiyetini çok büyütmüş ve hâlka da bu hususta ilimlerin çok az olduğunu bildirerek şöyle buyurmuştur. "*Resûlüm, sana rûhun mâhiyetini soruyorlar. De ki: Rûh Rabbimin emrinden ibarettir. Bu hususta size pek az bilgi verilmiştir.*" şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca **Sühreverdî**, *rûh* hakkında dinin ölçü ve edebine uygun olmayan kimselerin sözlerini, kitabında belirtmediğini, çünkü bu tür kimseleri ve sözlerini hidâyeti bulamamış ve üzerine fesat damgası vurulmuş, kendilerine

¹¹⁴ Murâd Buhârî, *Tarikâtü't- Telkîn-i İsmi Zât Alâ Tarikâtü'n- Nakşibendiyye*, 1b-2a.

¹¹⁵ Murâd Buhârî, *Risâle fi't-Ta'rifi'r Ruh*, 1b-2a.

Peygamberlere uymanın bereketiyle hidayet nûru isabet etmemiş bir takım akılların ortaya attığı şeyler olduğunu belirtmiştir.¹¹⁶

Cüneyd el- Bağdâdî, rûh hakkında "*Allah ü Teâlâ'nın ilminin zâtına aid kıldığı bir şeydir. Onun hakkında o, mevcûd olan bir şeydir.*" demekten öte bir şey söylemek câiz değildir." demiştir.¹¹⁷

İbn Atâullah, demiştir ki: "*Allah cesetlerden önce rûhları yaratmıştır. Çünkü âyet-i kerimede önce "Biz sizi, yâni rûhlarınızı yarattık." buyurmuş, arkasından da; "Sonra da size şekil verdik, yâni cesedlerinizi yarattık."*¹¹⁸ beyânıyla yaratılıştaki sıraya işâret etmiştir.¹¹⁹

Murâd Buhârî, rûh hakkında şöyle bir açıklama yapmıştır: "Bedenden önce yaratılmıştır **rûh**. **Rûh**, "emir" aleminden; beden ise "hâlk" aleminde. Emir, hâlktan da üstündür. Zira emir, feyzini varlığı zorunlu olan Allah'tan almaktadır. Dolayısıyla **rûh**, Allah'ı daha iyi tanır. Çünkü yücelik Allah'a yakın olmak da O'nu daha iyi tanımak anlamına gelir. Fakat bu tanıma imtihansız olduğu takdirde eksik kalacağı için bir aşk bağı ile **rûh** ve beden birleştirilmiştir. Bedenin özelliği bulanık ve karanlık olduğundan onunla birleşen **rûh** da bazen böyle bir şekil almış ve yüceliğini unutmuştur. Ancak ezeli ilahî inâyet öne çıkarsa yüceliğini hatırlayabilir."¹²⁰

Sûfîler, insanî **rûh** içerisinde bâzı mertebeler kabul etmişlerdir. Buna göre **nefs-i natikânın** bânını **rûh**, **rûh**un bânını **sır**, onun bânını **sırru's-sır**, onun bânını **hâfi**, onun da batını **ahfâd**ır demişlerdir.¹²¹ **Murâd Buhârî** de: "Kim **cezbe** ilerlemek isterse onun için gerekli olan birincisidir. **Seyr ü Sülûk**ta ilerlemek isteyeneye de ikincisi geçerlidir. İkisi de **kalp** ve onun arkadaşları olan **Rûh, sır, hâfi, ahfâd**ır. Bunlar âlemi emirdendir ki Allah, onları hiçbir zaman madde olmaksızın yaratmıştır. Ve Allah bunları yaratılış âlemi ile birleştirmiştir." demiştir.

¹¹⁶ Ebû Hafs Şihabuddin es- Sühreverdî, *Âvârifü'l Ma'arif (Tasavvufun Esasları)*, Terc.: Dilaver Selvi, İstanbul, 1999, 574.

¹¹⁷ Sühreverdî, *a.g.e.*, 575; Kûşeyrî, *a.g.e.*, 182.

¹¹⁸ Â'râf, 7/ 11.

¹¹⁹ Sühreverdî, *a.g.e.*, 576.

¹²⁰ Murâd Buhârî, *Risâle fi't-Ta'rifî'r Rûh*, 2b.

¹²¹ Türer, *a.g.e.*, 144.

Murâd Buhârî, rûh, sır, hâfi, ahfâ hakkındaki görüşlerine şöyle devâm eder: "Müdğa bir et parçası olan *kalbin* yeri sol memenin altında, *rûh* onun gibi sağ tarafta, *sır* sol göğüs, *hâfi* sağ göğüste, *ahfâ* göğüs ortasında, *nefis* beyinde, *anasır-ı erbaa* da bunların içerisinde. Her bir yer sırayla *zikir* mekânıdır. *Kalp*, tam mânâsıyla zikredilen ile kökleşirse, *mâsivâyı* (dünyevi şeyleri) unutursa Allah ona ayrı bir güç verir. *Zikre* devam ettiği sürece nisyan da devam eder. *Kalbe* belli bir yere kadar yerleştikten sonra zorla başkasını yâd etmek istese de yapamaz ve onun *zikri rûha*, sonra *hâfiye*, sonra *ahfâya*, sonra *nefse* inkılâb eder. Bu sıralama diğer latifeler için de böyledir." demiştir.¹²²

Murâd Buhârî, beden ile *rûhun* birleşmesi ile ortaya bir kalıp çıktığını belirtmiş, sözlerine şöyle devâm etmiştir: "*Kalpte* ilim, iradenin kemâlinden, kalıpta his ve hareketin izdivâcından kudret meydana gelmezse ibadet hasıl olmaz. İlim ve irade, kemâlin bulunduğu, *kalpte* zorlayarak uyku veya hastalık ya da tembellik zühûr etse, tercih ve irade gerçekleşmiş olmaz. Bu sebeple *kalpte* ihtiyar, kalıpta kudret meydana getirir. Bu kalıp, melekte, bu *kalp* de hayvanda yoktur. Zira *kalp* dediğimiz şey, kalıptan ayrıldığında buna *rûh* denir. *Rûhun* bedenle insânî veya hayvânî özellikler kazanması insanın gayretine bağlıdır. İnsan *rûhun* hayvânî yönünü yok edip onu insânî *rûh* hâline dönüştürdüğünde onu asıl alemine göndermiş; hürriyetine kavuşturmuş olur. *Kalp*, kalıp ile birleşince insan meydana gelir. İnsanın muhatap kabul edilmesinin sebebi onun hayata da kabiliyetli kılınmasıdır."¹²³

2.11. Nefs/ Nefis

Arapça bir kelime olup, çok sayıda mânâları ihtiva eder: *Rûh*, akıl, insanın bedeni, ceset, kan, âzâmet, izzet, görüş, kötü göz, bir şeyin cevheri, hamiyet, işkence, ukubet, arzu, murâd... *Tasavvufî* olarak **Kâşânî**'nin ifâde ettiği gibi, kendisinde iradî hareket, his, ve hayat kuvveti bulunan latîf buharlı bir cevherdir.

Kötülüğü emreden manasında anlaşıldığı gibi, Allah tarafından insana üflenen ve *rûh-i Rahmânî*, *ilâhî ben* mânâsına da kullanılmıştır. **Hakîm Tirmizî** bunu şöyle tanımlar: "O, hayvanî *rûhdur*, *kalb* (nefs-i natikâ) ile beden arasında vâsıtaadır.

¹²² Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*, 3b-4a.

¹²³ Karaküçük, *a.g.t.*, 21; Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*, 2a-2b.

Bu kelime, Kur'ân'da sekiz ayrı mânâda kullanılmıştır:

1. Zâtullah manasına: Tâhâ/ 41, Âl-i İmrân/ 28, En'âm/ 12,54, Mâide/ 116.
2. İnsan rûhu: Fecr/ 27, En'âm/ 93, Zümer/ 42.
3. Kalp, sadır vb. manalar: Âl-i İmrân/ 154, A'râf/ 205, Yûsuf/ 77, Bakara/ 77,109, 235, Nisâ/ 113, En'âm/ 158, Yûnus/ 100, Enbiyâ/ 64, Necm/ 14, Fussilet/ 53.
4. İnsan bedeni: Âl-i İmrân/146, 185, Enbiyâ/ 35, Ankebût/ 57, İsrâ/ 33, Yûsuf/ 26, 30, 61.
5. Bedenle bareber rûh: Bakara/ 286, En'âm/ 152, Yûnus/ 23, 30, 44, 49, 54, Ra'd/ 11, 42, isrâ/ 7, Tâhâ/ 15, Ankebût/ 6, Zümer/ 70, Mü'min/ 17, Câsiye/ 15.
6. İnsana kötülüğü emreden kuvvet mânâsına: Yusuf/ 18, 53, Tâhâ/ 96, Mâide/ 30.
7. Zât mânâsına: Bakara/ 48, Lokman/ 28, 34, Müddesir/ 38.
8. Cins mânâsına: Tevbe/ 128, Rûm/ 28, A'râf/ 188, Şûrâ/ 11.¹²⁴

Nakşibendi erenlerinin âfâkî ve enfûsî seyr ile ilgilendirdiklerini belirten **Murâd Buhârî**, enfûsî âfetlerin yok olması, âfetlerin yok olmasını gerektirir diyerek konuyu şu şekilde açıklar: "Ashâb, bencilliği kaldırıp âfetlerin hepsinden kurtulmuşlardır. Ne kadar kötülük varsa hepsi bencillikten kaynaklanır."

Murâd Buhârî'nin *nefs* hakkındaki görüşleri şöyledir. "*Nefsin* isteklerine ve lezzetine yönelmek, bütün günahların kaynağıdır. Bütün zararın ve gafletin kaynağıdır. İbadetin ve temizliğin esas *nefsin* isteklerine karşı gelmek ve *nefsin* isteklerine gâlip gelmektir. Allah'ın nefret ettiği bir şeyde cesaretlenme ki kulların istemediği bir şeyden kurtulmak için insanların hoşnutluğunu tercih etme durumunda kalmayasin. Gözün devamlı Allah'ı karşılayacağı işlere yapmaya baksın. Boş şeyleri elde edip geçici ve yok olana yönelme. Ömrünü, peygamberin (s.s.v) izinde tüketmelisin. Allah'a yaptığın ibadette ayıplayıcının ayıbından ve azarlayıcının azarlamasından korkma. Kur'ân'daki "*Sana yakın gelinceye kadar rabbine ibadet et.*" ayetine işarettir. Bu yakîni *râziye* ve *marziye* olan *nefs-i mutmaine* ile hazırlıyor. Zira, bu *nefs* her ne kadar teklif aynasında itaatkâr olarak görünüyorsa da helaka götüren kıvılcımlarıyla güvenilir olmayıp, imân sûretindedir. Öyleyse samimi ve itaatkâr olan ve bu yolda çalışan talebe hakiki kulluğu tahsil etmek için sahabe

¹²⁴ Cebecioğlu, a.g.e., 198.

yolunda çalışsın. Zirâ sahabeler imândan, teslimden, şeri' ibadetlerdeki itaattan sonra Hz. Muhamed (s.a.v)'in muhabbetiyle şereflenmişlerdir."¹²⁵

Murâd Buhârî, *şeriâtın* önemine işaret ederek: "Ve ancak bu imtiyâz *şeriât*ladır ki o *şeriât* hem fâsık hem de kötülüğü emreden *nefs-i emmâre*yi ortadan kaldırandır. O *nefs* ki sebebi muhkem olan onu seçmez. Ancak bu *nefs*, meşakkâtli bir eğitimle dahi olsa *riyâzetle*, teveccüh ile *zühhd* ile eğitilebilir. Hâk ile bâtıl *riyâzatta* müşterektir. Hayır! Şeriâyâ (kanun koyucu) tâbi olmadan *riyâzet* olmaz. Emir ve yasaklara uymadan *tasavvuf* olmaz." demiştir.¹²⁶

Zünûn Mısri de; "Kul için en zor hicâb, *nefsi* görmek ve onun idaresine tâbi olmaktır." demiştir.

Bayezîd Bistâmî, "*Nefs*, bâtıl olandan başka bir şeyle sükûn bulmayan bir sıfattır. *Nefs*, hiçbir zaman Hâk'ın yolundan yürümez." demiştir.

Muhammed b. Ali Tirmizî, "*Nefsin* sende mevcut ve bâki olmakla beraber, Hâk'ı tanımak istiyorsun. Hâlbuki senin *nefsin* daha kendisini dahi tanımış değildir, başkasını nasıl tanıyacak?" demiştir.

Cüneyd-i Bağdâdî, "Küfrün esası, *nefsinin* murâdı üzerine kâim olmandır." demiştir.¹²⁷

Tasavvuf kaynaklarında bazı *nefs* mertebeleri şöyle izah edilmiştir:

a) *Nefs-i Emmâre* ve *Nefs-i Levvâme*

Kâşânî, *Nefs-i emmâre*, bedenî tabiata meylettigini, lezzet ve hissî şehvetleri körüklediğini söyler. Yâni kalbî, ulvî değil, süflî (aşağılık, alçak) şeylere celbeden şeye *nefs-i emmâre* denir. Yûsuf sûresinin 53. âyeti kerimesinde bu *nefse* işaret edilmiştir: "*Ben nefsimi temize çıkarmıyorum, zira nefis, kötülükle emredicidir...*" *Nefs-i emmâre*, şer yuvası, kötü fiillerin, yerilmiş ahlâkın kaynağıdır.¹²⁸

Nefs-i Levvâme ise *tasavvufî* olarak, bir parça kalbin nuru ile nurlanmış, o nur ölçüsünde uyanıklık kazanmış nefistir. *Levvâme* sıfatını alan nefis, yaptığı kötü işlerin farkındadır, yani, gafletten bir parça sıyrılmıştır. Bu yüzden kendisini kınar,

¹²⁵ Murâd Buhârî, *er-Risâle*, 3a-3b.

¹²⁶ Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*, 2a-2b.

¹²⁷ Hücvirî, *a.g.e.*, 313.

¹²⁸ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 199.

onları yapmak istemez. Ancak yeterince olgunlaşmadığı için onları yapmaya devam eder. Bununla birlikte, bir takım iyileşmeler mevcuttur.

Yüce Allah'a doğru seyreden (ilallâh) *nefs*in yeri, berzâh âlemidir. Sevgi hâlinde bulunur, Hz. Peygamber (s.a.v)'in davranışlarını örnek alır. *Levvâme*'de, *nefs*in bazı sıfatları aynen bulunur, iyileşme, kötü olan yönün eleştirilmeye başlanmasıdır. Bu durumda, Kur'ânî emirlere saygı ve bağlılık artmıştır. Namaz, oruç, sadaka vermek gibi salih amellerde fazlalaşma görülür. Amellerini Allah için yapar, ancak bunun böyle olduğunu, hâlkın da bilmesini ister. Artık *nefis* bu vasfıyla *tevbekârdır*.¹²⁹

Murâd Buhârî, bu *nefisten* bahsederken şöyle bir izâhâtta bulunur: "*Nefs*, bizatihi kötülüğü emr edicidir. Kötülükten anlaşılması gereken de enâniyyet, yâni varlıkta kendisini bağımsız sanmaktır. Peygamberler, bu varlıkların Allah'tan olduğunu ve yaratılmışların kendi *nefs*leriyle müstakil olmadıklarını mucizelerle te'yid etmişlerdir. Öyleyse iman geldiğinde kötülük bütünüyle kaldırılmış olur. Kötülüğün emrediciliği gider, iyiliğin emrediciliği kalır. Bundan dolayı imân ehli, avam mertebesine göre *nefs-i lavvâme* durumundadır. Çünkü, "*Îmân ettim.*" demek "*Allah Rab, ben O'nun kuluyum*" demektir. Peygamberi veya kitabı tastik etmeyen ise imân sahibi değil, yalancı olur. O kimsenin *nefsi* böylelikle *emmâriyette* kalır." demiştir.¹³⁰

b) Nefs-i Mülhime

İlhâm ve *keşfe* mazhâr olmaya başlayan, neyin şer neyin hayır olduğunu idrâk edebilme melekesine sahip, şehvet isteklerine karşı kısmen direnme gücü bulunan *nefstir*. Adını "*Andolsun nefse isyânını ve itaatını ilhâm edene.*"¹³¹ âyetinden alır. Bu mertebede *zikir*, "hû", "Seyr İlallâh"dır.¹³²

¹²⁹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 199.

¹³⁰ Karaküçük, *a.g.t.*,27; Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zehab*, 2a-2b.

¹³¹ Şems, 91/8.

¹³² et- Tûsî, *a.g.e.*, 555; Eraydın, *a.g.e.*, 152.

c) Nefs-i Mutmainne

Bu nefis; kötü sıfatlardan sıyrılmış, güzel ahlâk ile ahlâklanmıştır. **Kaşânî**, bunu, kalbin nuru ile aydınlanıp, kötü huyları silinmiş nefis, diye tanımlar. Bu *nefis*, ibâdetlere devam ile kudsiyyet âlemine yönelmiştir. Fecr suresinin son âyetlerinde bildirilen ve "*Cennetime gir.*" hitabına mazhar olan *nefis* budur. Bu vasfa sahip *nefsi*, bazı kaynaklar şu şekilde tarif ederler: "*Nefis*, ilâhî emirler altında sakin ve şehvetlere karşı çıkararak ızdıraptan kurtulursa *mutmainne* olur". Kul, kötülüğü ihtiyar edip, *nefse* tabi olmazsa aralarında çekişme olur. *Levvâmelîğinde* neyin iyi, neyin kötü olduğunu tartışır. *Nefs* yenilirse *emmâreliği* gider. Kalp, kendi iradesinde, *nefs* de kendi meyliyle kalbin iradesine karışmaz. Kalp, merkezini bulup *nefsin* elinden kurtularak daima hayrı seçer.¹³³

d) Nefs-i Râziye

Kendisi hakkında tecellî eden kaza hükümlerine tereddütsüz teslim olup rızâ gösteren *nefsin* mâkâmıdır. bu *mâkâm* sâlikin esrâr-ı ilâhiyeye muttali olduğu mâkâmıdır. *Zikir* "Hay" ismidir. Seyr, "Seyr fillah" dır. Kur'ân'daki "*Dön Rabbine, sen O'ndan râzı olarak*"¹³⁴ âyeti bu *mâkâma* işârettir.¹³⁵

e) Nefs-i Marziye

Allah ile kul arasında *rızânın* müşterek bir vasıf olduğu, kulun Allah'tan, Allah'ın da kuldân *râzı* olduğu *mâkâm*ıdır. Kur'ân'da geçen "*Rabbın da senden râzı olarak*" ifâdesi bunu göstermektedir. Bu *mâkâm*da *zikir* "Kayyûm" ismi, sey ise "seyr anillah" tır.

f) Nefs-i Kâmile

Bu *mâkâm*da *sâlik* bütün *mârifet mâkâm*larını kazanarak irşâd mevkiine yükselir. Bu *mâkâm* vehbidir. *Zikri* "Yâ Kakhâr", seyri "seyr billah"dır.¹³⁶

¹³³ Karaküçük, *a.g.t.*, 28; Cebecioğlu, *a.g.e.*, 199.

¹³⁴ Şems, 89/28.

¹³⁵ et- Tûsî, *a.g.e.*, 555; Eraydın, *a.g.e.*, 152.

¹³⁶ et- Tûsî, *a.g.e.*, 556; Eraydın, *a.g.e.*, 152.

2.12. İlim

Murâd Buhârî, *ilim* hakkında iki tasnifte bulunmuştur. Ona göre *ilim*, iki kısımdır; Biri îtikâda, biri de amele âit ilimdir. İtikâd ile ilgili olanı, Allah ü Teâlâ'yı sıfât-1 subûtiyye ve sıfât-1 selbiyesi ile muttâsıf bilmektir. Ameller üç çeşittir: Biri insanın isteyerek yaptığı işlerdir. Biri istemediği hâlde yaptığı işler. Biri de istediği hâlde yapamadığı işlerdir. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "İnsanların en hasretlisi kıyamet gününde o kimse ki dünyada ilim talep etme imkânı olduğu hâlde tâlep etmemiştir. Ve yine insanların en hasretlisi kıyamet gününde o kimse ki bir ilim öğrendiği hâlde, ilmi kendisine değil duyana fayda vermiştir." örneğini vererek *ilmin* önemi ve faydası üzerinde durmuştur.¹³⁷

Hücvirî, *ilim* hakkında şöyle bir yorum yapmıştır. "Malum olsunki *ilim* ikidir. Biri Allah Teâlâ'nın ilmi, diğeri kulun ilmidir. Kulun bilgisi, Allah Teâlâ'nın ilminin yanında yok olup gider. Çünkü Allah'ın ilmi onun sıfatıdır, onunla kaimdir. O'nun vasıflarının nihayeti yoktur. Bizim ilmimiz ise bizim sıfatımızdır, bizimle kâimdir. Bizim de vasıflarımızın nihâyeti mevcuttur. Zira Hâk Teala, "*Pek azı müstesna size ilimden bir şey verilmemiştir.*"¹³⁸ buyurmuştur.¹³⁹

Murâd Buhârî, *ilim* hakkında ve ilimle uğraşanlar hususunda ifrat ve tefrit noktasından uzak kalınmasını, orta yolun takip edilmesini tavsiye etmiştir. bu konuda mezhep farklılıklarına değinerek şöyle demiştir: "Mezheplerin görüş farklılıklarından orta olanı seç. Şâyet bir mezhep bize muhâlif olursa Şâfiî ve ona benzer imamlar orta yolu bulmak için görüş farklılığı olan mezhebe uymak lazım gelir. Çünkü orta yolu ve dengeyi sağlamak herkesçe benimsenmiştir."¹⁴⁰

2.13. Vakt

Arapçada *vakt*, zaman demektir. Kulun üzerine gelen *ilâhî varidât* ve *Rabbânî tecelliyâtın* zamanıdır ki, o vârid gelince, kulu tasarrufu altına alır, onu etkiler. Vârid, *havf* ve *hüzün* gerektirirse kul, korkar ve üzülür. Aksi bir vârid ise sevinir. Hâlin tasarrufu altında bulunan kula rıza göstermek ve teslim olmak gerekir. İçinde bulunduğu *vaktin* icaplarını yerine getiren *süfîye*, *ibnü'l-vakt* (vaktin oğlu)

¹³⁷ Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*, 2a-2b.

¹³⁸ İsrâ, 17/ 85.

¹³⁹ Hücviri, *a.g.e.*, 89.

¹⁴⁰ Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*, 2b-3a.

denir. Bu hâlde *sûfi*, geçmiş, gelecek ve *hâl* kayıtlarından sıyrılmıştır, *İbnü'l-vakt* durumundaki *sûfinin hâli*, kendi kesbine bağlı ise o zaman, gerekenin en iyisini yapması gerekir. **Cürcânî**, bu terimi, yapma (sun'î) olmayan, istidâdın gerektirdiği şey, yâni kendi hâlerinden ibarettir, diye tarif eder.¹⁴¹

Murâd Buhârî, *vakt* ile anlatılmak istenen kula galib gelen şeylerdir demiştir. **Sühreverdî**, "*Vakt*, bir kılıç gibidir. Hükümüyle uğrayıp geçer ve keser atar." demiştir.¹⁴²

Hücvirî'nin ifadesi ile *vakt*, geçmiş geleceğe bağlayan ve içinde yaşanan zaman parçasıdır. buna göre *vakt*, o şeydir ki kul onunla mazi ve mustakbel, geçmiş ve gelecek düşüncesinden bomboş bir hâle gelir. Hatta *vakt* erbâbı olanlar derler ki bizim bilgimiz âkıbeti, sâbık olanı ve mukadder olanı bilemez. Bizim için *vakt* içinde Hâk ile hoş olmak vardır.¹⁴³

Murâd Buhârî *vaktı* açıklarken *vaktın* ganîmet bilinmesi gerektiğini söyler, ve şöyle devam eder: "*Vaktin* kıymetini bilmemenin âfetlerinden biri *nefse* hoşgelen isteklerdir. Bütün ayıplar ve kabahatler hevâda toplanır. Fısk, şirk ve küfür gibi. *vaktin* kıymetini bilmemenin âfetlerinden biri de lehv ve la'b yâni boş faydasız iştir. Lehv ve la'b öyle bir şeydir ki, kişiyi maksadından alıkor. Kişi lehv ve la'b olan işlerle meşgûl olarak asıl maksadından geri kalır. O hâlde asıl maksadın dışında kalan her iş lehv ve la'bdır. Biri de abes, lüzumsuz işdir. Abes, insanı maksadından alıkoymaz fakat faydası yoktur." demiştir. **Murâd Buhârî**, boş ve faydasız şeylere bulaşmanın sırrının, *vaktı* iyi değerlendirmek olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁴

2.14. Tevbe

Arapça, dönme, pişmanlık anlamlarına gelen *tevbe*, günahattan pişmanlık duyarak vazgeçmektir. *Nasuh tevbesi*, hâlis *tevbeye*, gedik bırakmayacak tarzda, eskiyen yerlerin onarılmasına benzer şekilde *tevbe* etmeye, denir. Sütün çıktığı memeye dönmesinin mümkün olmadığı gibi, *tevbe* edilen günaha, bir daha dönmeye de, *nasuh tevbesi* denmiştir. **Tasavvufî** olgunluk yolunda, yetmiş

¹⁴¹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 283.

¹⁴² Sühreverdî, *a.g.e.*, 684.

¹⁴³ Hücvirî, *a.g.e.*, 518.

¹⁴⁴ Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-Zeheb*, 3a-3b.

mâkâmdan bahsedilir. İlki *tevbe*, sonuncusu kulluk (abd) tur. Sırf Allah rızası için yapılan *tevbe*ye, *evbe* denir. *Tevbeleri* çok kabul etmesi münasebetiyle, Allah'ın "Tevvâb" diye bir ismi vardır. **Cüneyd**, "günahı unutmaya", **Sevrî** de "Allah'tan gayri her şeyden yüz çevirmeye" *tevbe* demiştir. el-Megâzilî, *tevbe*yi ikiye ayırır:

1. İnâbe Tevbesi : Allah'ın üzerindeki kudretinden korkarak yapılan *tevbe*.

2. Tevbe-i isticâbe : Sana yakın olmasından dolayı, utanarak yapılan *tevbe*ye denir. **Zünnûn** "Avamın *tevbesi* gûnahtan, havassınki gafletten, enbiyânınki de başkalarının nâil olduğuna ulaşmaktan aciz bulduklarını görmek şeklindedir" der.¹⁴⁵

Kûşeyrî, *tevbe* hakkında "Haklarını yediği hasımlarını râzı edip, yaptığı haksızlıkları ödemedikçe, anlatılan hususlardan hiçbiri tam olarak yapılmış olmaz. Çünkü *tevbenin* ilk derecesi imkân nisbetinde hak sahibi olan hasımları râzı etmektedir."¹⁴⁶

Murâd Buhârî, *tevbenin* öncesi ve sonrası için şunları ifade etmiştir: "Gönülsüz olan kimse, insan sûretinde bir nesne ister. Böylelikle saadetten uzak hasta ve zayıf bir insan gibidir. *Tevbe*, bu kimsenin gafletten uyanıp, pişman olup, zıttından vazgeçip cömert olan Rabbinden tam bir tevazu ile af dilemeli ve ümitvâr olmalıdır. Böylece üzerinde kalmış olan Yüce Allah'ın hukukunu ve insanların hukukunu yerine getirmek ve hak sahiplerini hoşnut etmek; eğer yapamıyorsa yapabildiği kadar yerine getirmeye yönelmelidir. Bu kimsenin saydığımız vasıflar üzere bulunmaya söz vermesi, bunun kendine gerekli görmesi, bu konuda sebât göstermesi sünnet ve gayret üzere bid'at ve kolaylıklardan uzak durması gerekiyor. *Tevbe* daha sonra şatlılarıyla beraber doğru bir *tevbe* ve bu *tevbenin* içinde geçmiş taksirâtı yerine getirmek, adakları ve borçları edâ etmek, dargınları barıştırmak, zulme uğrayanların hakkını vermek ve kimsenin senin üzerinde hakkı kalmayacak şekilde helalleşmektir."¹⁴⁷

¹⁴⁵ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 272; Sühreverdi, *a.g.e.*, 627; Kelâbâzî, *a.g.e.*, 141.

¹⁴⁶ Kûşeyrî, *a.g.e.*, 189; et-Tûsî, *a.g.e.*, 43.

¹⁴⁷ Murâd Buhârî, *Tarikâtü't- Telkîn-i İsmi Zât Alâ Tarikâtü'n- Nakşibendiyye*, 1b-2a.

2.15. Râbitâ

Arapça, bağlayan, rapteden demektir. *Tasavvufî* olarak, mürîdin, zihnî planda, tefekkür ve muhayyile gücünü kullanarak mürşidiyle "beraberlik" hâlinde olmasını ifâde eder. Rûhî terbiye için, bu mânâ beraberliğine ihtiyaç olduğu kaydedilir.¹⁴⁸ Nakşibendîlikte *rabûtâ* önem arz etmekle birlikte, asıl değildir. Diğer *tasavvuf* okullarında da, ismen olmasa bile, mânâ olarak *râbitâ* vardır. *Râbitâ*'ya, sevgi anlamı da yüklenmiştir. Meselâ, sevgi *rabûtâsı* için şu tarif verilir: "*Mürşidin şeyhini* severek, yâd etmesi ve suretini zihninde canlandırmasıdır". *Kalbî rabûtâ* diye verilen bir tarif de şöyledir: "Mürîdin, kalben *şeyhi* ile beraber olmasıdır". Bu mânâ birliğinin, *mürîdi şeyhinde* fânî olmaya yâni, onun hâli ile hâllenmeye götürdüğü söylenir. *Rabûtâ* için *sûfîler* "Sâdıklarla beraber olunuz"¹⁴⁹ (Tevbe Sûresi, 119 Âyet) âyetini baz olarak alırlar. Kişinin sevdiğiyle beraber olduğunu bildiren hadis-i şerifler, *rabûtâ*daki muhabbet keyfiyetini açıklayıcı olarak düşünülmektedir. **Şeyh Abdülhakim Arvasî**, namaz esnasında rabitanın sakıncalı olduğunu ve bu sebeple, namazda sadece Allah'a *rabûtâ* yapılması gerektiğini söyler. *Rabûtâ*, her şeyden önce, psikolojik muhtevasıyla insanî bir olaydır. Kundaktaki çocuğuna duyduğu aşırı sevginin, o çocuğun annesinin süt ve gıda ihtiyacını hafif bir göğüs sızısı ile hissettirmesi ve bu gibi örnekler çoğaltılarak, *rabûtânın* insanî, fitrî ve tabiî bir olay olduğu hususu kolayca anlaşılabilir. Bir insanın öğretmenine, annesine, babasına, kardeşine, eşine, dinine, Kur'ân-ı Kerim'e ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a duyduğu sevgi, bir rabitadır. Bu, insanın etrafını kuşatan âfâk (obje) ile derunî temasını ve yaklaşmasını sağlayan önemli bir araçtır. Bu sevgi olmasa, varlığın devamı mümkün olmazdı. *Rabûtâ*, *tasavvufî* planda, hiç bir mutasavvıf tarafından, insanın insanı tanrı edinmesi şeklinde açıklanmamış, ancak mürîdin şeyhine olan aşırı sevgisi, *tasavvuf* psikolojisi tatmamış kişiler tarafından, farklı biçimde yorumlanmıştır. *Mürîdin* şeyhine olan *rabûtâsı*, (özellikle Nakşî sülûkunda) *murakabe*'ye kadardır. Ondan sonra, mürîdin sadece Allah'a *rabûtâ* yapması gerekir, O durumuyla yine şeyhine *rabûtâ*ya devam eden kişi, mânevî açıdan gerilemeye duçar olur. Zira şeyhe *rabûtâ* yapma, nihaî *rabûtâ* olan Allah'a *rabûtânın* bir ön hazırlayıcısı hüviyetindedir. İlki, yüzme eğitimini alan; ikincisi de, eğitimini

¹⁴⁸ Cebecioğlu, a.g.e., 214.

¹⁴⁹ Tevbe, 9/119.

tamamlamış, denizde bilfiil yüzen kişinin durumu ile mukayese edilir. Bu örnekte görüldüğü üzere, ikinci durum, birinciden daha ileridir, daha olgundur.¹⁵⁰

Murâd Buhârî *râbitâyı tarikatın* esaslarından saymış ve *Nakşibendiliği* kastederek şöyle bir açıklama getirmiştir: "Bu *tarîkâtın* iki temeli vardır. Biri daha önce geçtiği üzere *rabûtâ*dır. Diğeri de kâmil bir şeyhe muhabbettir. Fakat bu da zorla elde edilen bir şey değildir. Bunu zorla elde etmeye çalışmak zındıklıktır. Zira bunu Allah dilediği kişiye verir. Bu bu iki temel ile birlikte şartlarına hâiz olan sohbet, yansıma ve renklenmeye kâfidir. Daha sonra *rabûtâ* ve telkin edilen vârid olan *zikir*leri usûlünü uygun olarak yerine getirmek *tarîkâtın* temellerindendir." demiştir.¹⁵¹

¹⁵⁰ Cebecioğlu, *a.g.e.*, 214; Kûşeyrî, *a.g.e.*, 418; Eraydın, *a.g.e.*, 383.

¹⁵¹ Murâd Buhârî. *Silsiletü'z-Zeheb*, 3b-4a.

3. SONUÇ

Tasavvuf, Kur'an ve sünnetin gösterdiği yolda *rûhu* saflaştırmak, *nefsin* arzularını kontrol altına almak ve *hakikat bilgisini* elde edip Allah'a vuslâtı gerçekleştirmektir. Bu anlayış çerçevesinde *tarîkât*lar geliştirdikleri *tasavvufî* akımlarla, bu ilmi kendilerince gerçekleştirmeye ve olgunlaştırmaya çalışmışlardır. Bu çerçevede *tarîkât*lar kurdukları *tekke*lerle *tasavvuf* ilminin yaşatılması ve işlerlik alanının genişletilmesine imkân sağlamıştır.

Üç yaşından itibaren bedensel engelli biri olduğu hâlde ilim ve irşat faaliyetlerinden geri durmayan **Murâd Buhârî**, memleketi *Semerkand*'dan *Anadolu*'ya kadar çeşitli yerler dolaşmış, bu esnada *Semerkand*, *Hindistan*, *Kudüs*, *Hicaz*, *Bağdat*, *İsfahan*, *Belh*, *Buhara*, *Kahire*, *Şam*, *İstanbul* ve *Bursa*'da bulunmuştur. Bu mekânlardan *Hindistan*, *Hicaz*, *Şam* ve *İstanbul*, **Murâd Buhârî**'nin hayatında önemli yer tutar.

Hindistan'da **Muhammed Ma'sum** hazretlerine intisabından sonra *zâhirî ilimlerin* yanında *bâtinî ilimlerde* de yükselerek onun hâlifesi olan **Murâd Buhârî**, hac vazifesini eda etmek amacıyla *Hindistan*'dan ayrılmıştır. Bir müddet *Hicaz*'da ikamet ettikten sonra *Şam*'a yerleşerek burada evlenmiştir. Burada *Berrâniyye Tekkesi ve Medresesi*, *Medrese-i Nakşibendiyye* ve *Murâdiyye Medresesi* adında üç ayrı müesseseye kurmuş, *tekke* ve *medrese* faaliyetlerini bir arada yürütmüştür. "**Muradî Ailesi**" bu müesseselerde vazife yapmışlar, ayrıca *Şam* Müftülüğü vazifesini de uzun yıllar bu aile yürütmüştür.

Osmanlı toplumunda *Nakşibendi tarîkâtı* çok etkin bir konuma sahipti. XVIII. asırda *Nakşibendiliğin Müceddidi* kolu yoğun faaliyetler içerisinde olmuştur. **Murâd Buhârî** bu dönemin önemli *tasavvufî* şahsiyetlerinden olmuştur. **Murâd Buhârî**, *Nakşibendilik*'in *Müceddidiye* kolunun mensubudur.

Nakşibendiyye- Müceddidiyye'yi *Anadolu*'ya getiren ilk *sûfî* olarak bilinen **Murâd Buhârî**, hâlkın yanı sıra şeyhülislâm, vezir ve paşalardan şeyhler ve medrese âlimlerine kadar toplumun hemen her kesimden insanlar üzerinde etkili olmuştur.

Tasavvufî anlamda çeşitli eserleri olan **Murrâd Buhârî**, *Nakşî* olduğundan, söz konusu eserlerinde bu *tarikâtın sülûk* ve *edebini* anlatmıştır.

Görüşlerinden anladığımız kadarıyla ehli-sünnet çizgisinde ılımlı bir *tasavvuf* çizgisini benimseyen *Müceddidî* şeyhi, *tasavvufî* görüşlerinde aşırılığı savunmamıştır. *İmân*da aslonanın kalben iman olduğunu, ancak dil ile yapılan ikrarın da müstehap olduğunu savunmuştur.

Şeyhin önemli gayretlerinden biri de *zâhir* ve *bâtını* yani *şeriât* ile *hakikâti* birleştirme çabasıdır. Ona göre *şeriâtsiz hakikât* boş, *hakikâtsiz şeriât* ise eksiktir, yanlıştır.

Zikrin önemli olduğunu ve *zikre* devam edilmesi gerektiğini, *zikirsiz* kalbin gafil olduğunu söyleyen **Murâd Buhârî**, enâniyetin insanlara ait bir şey olmadığını, onun Allah'a hâs bir şey olduğunu savunduktan sonra *rûh* hakkındaki görüşlerini açıklar.

Ona göre *rûh*, bedenden önce yaratılmıştır. *Rûh*, feyzini Allah'tan aldığı için Allah'ı daha iyi tanır. Fakat *rûh*, bedenle birleşince *kesrete* düşer ve yüceliğini kaybeder. Ancak *rûh*, aslı gibi kalırsa ve beden de ona tabi olursa *rûh* yücelir.

Yaptığımız bu çalışma ile **Murâd Buhârî**'nin eserlerinin gün ışığına çıkmasını sağlamaya, aşırı giden, *şeriâtsiz* bir *tarikât* anlayışını savunan *sûflere* karşılık, ehli sünnet *tasavvuf* anlayışının nasıl olabileceğini ortaya koymaya çalıştık. Bu durum ehli sünnet *tasavvufu* için son derece önemli bir durumdur. Üzerinde çalışma yaptığımız eserler daha detaylı incelenebilir, üzerinde farklı çalışmalar yapılabilir.

4. KAYNAKLAR

ALGAR, Hamit, "Tasavvufta Müceddidiyye Kolu ve İmâm-ı Rabbânî", *İslâm Mecmuâsı*, Sayı:37, İstanbul, 1986,

BİLGİN, İbrahim Ethem, *Devrimci Sûfî Hareketleri ve İmâm-ı Rabbânî*, Dergâh Yay., İstanbul, 1989.

BUHÂRÎ, Seyyid Muhammed Murâd, *Mektûbât-ı Seyyid Murâd-ı Buhârî*, Beyazıd Devlet Ktp., Veliyuddin Efendi, No:102.

....., *Câmi'ül Müfredâtü'l Kuraniyye*, Râğıb Paşa Ktp., no: 102.

....., *Silsiletü'z-Zeheb*, Süleymaniye Ktp., Murâd Buhârî Bölümü, no: 206.

....., *Şurûtu't-Tarikâti'n- Nakşibendiyye ve Silsiletü Ashâbihi*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud bölümü no: 2997.

....., *Risâlet-ü Silsileti'n-Nakşibendiyye fi Sülûki ve'l-Edeb*, Süleymaniye Ktp., Murâd Buhârî Bölümü, no: 206.

....., *Tarikâtü't- Telkîn-i İsmi Zât Âlâ Tarikâti'n-Nakşibendiyye*, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa Bölümü no: 753.

....., *Risâle fi't- Ta'rifi'r-Rûh*, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa Bölümü no:753.

BURSEVÎ, Karababazâde İbrahim, *Zikr-i Vefât-ı Şeyh Murâd-ı Nakşibendî Kudûse Sırrûhu'l-Aziz*, Beyazıd Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, no: 2886, 28a.

CANBULAT, Mehmet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yay., Ankara, 2007.

CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, Anka Yay. İstanbul, 2004.

ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikâtlar*, İFAV, İstanbul, 2001.

....., *Melâmîlik ve Melâmetiler*, Gri Yay., İstanbul, 1992.

GÖLPINARLI, Abdulkâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılap Yay., İstanbul,1983.

GÜNDÜZ, İrfan, *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*, Sehâ Yay., İstanbul, 1989.

EL- HÛCVİRÎ, Ali b. Osman, *Keşfü'l Mahcûb, (Hakikât Bilgisi)*, Haz.: Süleyman Uludağ, Dergâh Yay. İstanbul, 1996.

IŞIN, Ekrem, *Osmanlı Döneminde Tasavvufî Hayat*, Yeni Türkiye Yay. Ankara, 1999.

....., "*Nakşibendilik*", *DİA*, İstanbul, 2006, VI/34.

İslâm Âlimleri Ansiklopedisi, Komisyon, Türkiye Gazetesi Yay., İstanbul, 2007.

İSTANBULÎ, Mehmed Mekkî b. Hâlil, *Menâkıb-ı Şeyh Mehmed Murâd*, Sehâ Yay., İstanbul, 1195.

KARA, Mustafa, *Tarîkâtların Dünyasına Genel Bir Bakış, İslamiyât (Tasavvuf Özel Sayısı)*, c.: II, Sayı: 3.

....., *Tasavvuf ve Tarîkâtlar Tarihi*, Dergâh Yay. İstanbul, 1999.

....., *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, Dergâh Yay. İstanbul, 2005.

KARAKÜÇÜK, Feyzanur, "*Şeyh Murâd Buhârî'nin Hayatı ve Tekkesi*" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Doç Dr. Nezih AYKUT, İÜ Edebiyat Fak. İstanbul, 1993.

EL- KELÂBÂZÎ, Ebubekir, *et-Ta'arrûf, (Doğuş Devrinde Tasavvuf)*, Haz.: Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul, 1992

KUFRALI, Kasım, *Nakşibendiliğin, Kuruluşu ve Yayılması* (Yayımlanmış Doktora Tezi), İÜ., Türkiyât Enstitüsü, İstanbul, 1949.

KÛŞEYRÎ, Abdulkerim, *er-Risâle*, Haz.Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999.

MUSLU, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18.yy.)*, İnsan Yay. İstanbul. 2003.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1992.

ÖNGÖREN, Reşat, *Osmanlılarda Tasavvuf*, İz Yay. İstanbul, 2003.

ÖZDAMAR, Mustafa, *Dersaadet Dergâhları*, Kırk Kandil Yay. İstanbul, 1994.

UŞŞÂKÎ, Hüseyin Vassâf-ı, *Sefîne-i Evliyâ*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışı, 2306.

ÜNAL, Mehmet, *Seyyid Murâd Buhârî Hazretleri Külliyyâtı*, Kutup Yıldızı Yay., İstanbul, 2003.

ÜNAL Mehmet -YILMAZ Aliye, *Murâd Buhârî ve "Risâle-i Nakşibendiyye" adlı eseri*, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/3 Winter 2014, p. 1535-1549, Ankara, 1543.

SAĞIROĞLU, Ekrem, *İmam-ı Rabbâni*, Dergâh Yay., İstanbul, 1988.

SÜHREVERDÎ, Şihabüddin, *Avârifü'l Maârif*, Terc.: Dilaver Selvi, İz Yay., İstanbul, 1999.

ŞİMŞEK, Hâil İbrahim, "Anadolu Müceddidilerine İlişkin Bazı Tarihi Bilgilerin Kullanışı Üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/2, c. 1, Sayı: 2

....., XVIII. y.y. Osmanlı Tasavvufunda Müceddidiye Tarîkâtı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İÜ., SBE, Ankara, 2002.

....., *Murâd Buhârî Maddesi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cild: 31, İstanbul, 2002.

TEKİN, Zeki, "Şeyh Murâd Tekkesi ve Vakıfları", *YYÜ SBE Dergisi*, Sayı:2 2000.

TORUN, Ahmet Semih, *Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme*, *Vakıflar Dergisi*, Aralık 2010, Sayı: 34.

et-TÛSÎ, Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma'*, Terc.: H. Kâmil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1996.

TÜRER, Osman, *Tasavvuf Tarihi*, Sehâ Yay., İstanbul, 1998.

....., "Murâd Buhârî" *DİA*, XXXI/185-186.

YILDIRIM, Suat, *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, İstanbul, 1982.

YILMAZ, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, OSAV Yay., İstanbul, 2001.

YÜCER, Hür Mahmut. 19. y.y. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İnsan Yay. İstanbul, 2003.

**MURÂD BUHÂRÎ’NİN HAYATI ESERLERİ VE TASAVVUFÎ
GÖRÜŞLERİ**

TAŞ, Hatice

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Abdulhakim YÜCE

88 Sayfa – 2015

5. ÖZET

*Nakşibendi Tarîkâtı*nın **İmâm-ı Rabbânî'**den **Şemseddin Mazhar'a** kadar olan silsilesine *Nakşibendiyye-i Müceddidiye* denilmiştir. **Murâd Buhârî**, *Nakşibendi Tarîkâtı Müceddidiye* kolunun *Anadolu'da* ve *İstanbul'daki* ilk temsilcisidir.

Müceddidilik, *Nakşilik*'in bir kolu olarak XVII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. *Hind* alt kıtasında **Ahmet Farukî Sirhindi** , öncülüğünde geliştirilmiş bir harekettir. *Müceddidilik*, XVII asırda müslümanların yaşadığı bölgelerde yayılmıştır.

Murâd Buhârî 1050/1640-41 veya 1054/1644-45 yada 1055/1645-46 tarihlerinin birinde Keşmir, *Kâbil* ya da *Buhara'da* doğmuştur. *Süfiyyenin* büyüklerinden ve *Nakşiliğ*in gözdesi olan **Murâd Buhârî**, **es-Seyyit Murâd b. Ali b. Davud b. Kemalleddin b. Salih b. Mehmed**, **el-Hüseynî**, **el-Buhârî**, **el-Hanefî**, **el-Murâdî** olarak tanınmıştır.

Henüz üç yaşındayken ayakları felç olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra hacca gitmiş, dönüşte *Hindistan'a* yerleşerek *Nakşibendi-Müceddidi* şeyhi **Muhammed Masum Efendi'**ye intisâb etmiş ve *seyr ü sülûk*unu tamamlayarak kendisinden hilâfet almıştır.

Bilindiği kadarıyla *Câmi'ül-Müfredâti'l- Kur'ân*, *Mektûbât*, *Silsiletü'z-Zehab*, *Şurûtu't- Tarikâtü'n- Nakşibendiyye Ve Silsiletü Eshâbihi*, *er- Risâletü Silsiletü'n- Nakşibendiyye fi Sülûki ve'l- Edeb*, *Tarikâtü't- Telkîn-İ İsmi Zât Alâ Tarikâtü'n- Nakşibendiyye*, *er- Risâle fi't- Ta'rifi'r- Rûh* adlı eserleri vardır.

*İmân*ın rüknünün, kalbin tasdiki olarak açıklayan **Murâd Buhârî**, bundan dolayı *imânı*, yalnız kalp ile olan imân olarak izah eder. Örneğin namaz, zekât v.b. ibadetler bunların başlıcalarıdır.

Murâd Buhârî'ye göre insan rûhu, bedenle yetki sahibidir. Her ne kadar görünmese de her şeyden mutasarrıf Allah'dır. Ancak âdetullah tasarrufunun eserini onda göstererek cereyan eder. Bu bakımda bedeni görür, rûhu görmeyiz. Bu açıdan rûhun tesiri olduğu için ölü değildir. Bundan da anlaşıldığı üzere Allah vardır ve gözle görülmez ancak kudretinin eserleri görünür.

Ona göre peygamber, gerekse veliler, *şeriat* ile mükelleftir. Akıl zâil olmadıkça *şeriât* üzere ibadet etmekten ayrılmanın yanlı olduğunu savunan **Murâd Buhârî**, kişinin ancak mecnun olması durumunda mükellefiyetin düşeceğini savunur.

Dil ile açıklanması mümkün olan hususların itikât ve amel olarak teklif alanı içerisine girdiğini belirten **Murâd Buhârî**, bu mükellefiyetleri dil ile öğrenmek nasıl mümkün ise vicdan ile bilmenin de mümkün olduğunu söyleyerek, dil ile bilinmesi mümkün olan bu bilgi türüne *zahirî ilim* dendiğini hatırlatır. Kişinin geleneksel olarak bilinen *şeriâtı*, belli bir silsile izleyerek ve kâmil bir *mürşidin* sohbetinden anlamak sûretiyle kalben kendisine yönelmesi sonucu Allah'ın kendisine muhabbet yoluyla ihsan ettiği ilmide *bâtın ilmi* olarak tanımlanmıştır.

Tasavvuf yolunda ilerlemek isteyen talibe üç şeyin gerekliliğinden bahsetmiştir. Bunların; talep, çalışmak ve ilim olduğunu söyleyen **Murâd Buhârî**, “Kul ile Rabbi arasında olan ilişki, henüz sütten yeni kesilmiş masum bir çocuk ile annesi arasında olan ilişki gibi olmalıdır” diyerek kulun Rabbine karşı daima itaatkâr olmasını ister. **Murâd Buhârî**, Allahü Te'âlâ'nın rızâsına kavuşmanın yolu olan Resulullah'a her bakımdan tabi olmanın gerekliliğinden bahseder. Ondan başka her şeyden alakayı kesmek, bu geçici dünyada zamanı, Allahü Te'âlâya ibadetle geçirmek ve Allahü Te'âlânın rızâsını kazanmak için herşeyi ile kendini O'na vermek, insanların yegâne düsturu olmasını ister. Bu bakımdan bir *tarikât şeyhinin* yaşayış tarzı ve *müritlerine* verdiği nasihatler, neler yapıp neler yapmamak gerektiği hususunda verdiği izâhâtlar, dolayısıyla araştırmaya değer bulunmuş ve üzerinde etraflıca araştırılmıştır. Bugüne kadar üzerinde çok az çalışma yapılan, ömrünün çoğunu çile ve mücadele içinde geçiren **Murâd Buhârî**'nin hayatı, eserleri ve hâlifeleri ile ilgili bilgiler, yazma eserler ve birinci derece kaynaklar taranarak gerçek bilgiler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

SUMMARY

Mysticism is the purification of the soul under the leadership of Quran and the traditions and the control the desire of self and also achieve the knowledge of truth and realization the reunion af Allah. In line with this approach sects tried to realize and ripen this science according to their point of views with the developed mystical movements. According to this approach, sects(religious orders) make possible to continuation of the science of mysticism and expansion of the operational area of mysticism with their lodges.

Sheikh Murad-ı Buhari hadn't kept away science and enlightenment activities despite of being disabled since three years old. Sheikh Murad-ı Buhari travelled different places from his homeland Semerkand to Anatolia and in the meantime he had been in Semerkand, India, Jerusalem, Hicaz, Baghdad, Isfahan, Balkh, Buhara, Cairo, Demascus, İstanbul and Bursa. Some of these places for example India, Hicaz, Damascus and İstanbul had an important place at the life of Murad-ı Buhari.

After Seyyid Muhammed Buhari had been a member of Saint Muhammed Ma'sum , he developed himself at not only apparent sciences but also esoteric sciences. Then he left India to go to pilgrims. After he had inhabited in Hicaz for a while, he inhabited in Damascus and married there. He set three different institutions here. Their names were Berraniyye Lodge and Madrasah(Moslem seminary), Nakşibendiyye Madrasah and Muradiyye Madrasah. In addition he kept lodge and madrasah activities together. ' Muradi Family' got duty in these institutions and also this family had kept Damascus Mufti mission for long years.

Murad-ı Buhari Who had come to İstanbul fram Damascus after insistent invitation of connoisseur of science, went on science and enlightenment duty in his lodge in Nişanca Neighbourhood that allocated to himself as Nakşibendilik's Müceddiye branch's Anatolia delegate. Müceddiklik appeared as a branch of Nakşibendilik in seventeenth century. It was a movement developed under the leadership of Ahmed Faruki Sirhindi in India's sub-continent. Müceddi movement started to attract attention in İstanbul as from the last part of seventeenth century. Especially it started to overspread among the bureaucrat staff serving on the upper stage of of the government. Sheikh master being interested by science and enlightenment connoisseur and also government staf and public, got away from İstanbul for a while because of the problems being appeared from time to time. Sheikh Murad Master who returned to İstanbul on the last days of his life and died here, was buried on the classroom part of the lodge.

Nakşibendi sect had an important place in Ottoman society. Nakşibendi's Müceddi branch had busy activities in seventeenth century. Sheikh Murad Buhari was one of the most important mysticism person of that period. Murat Buhari was a member of Nakşibendilik's Müceddi branch. Murad Buhari who was known as the first mystic introduced Nakşibendiyye-Müceddiye to Anatolia, had a big influence on people almost from all sections of the public like viziers, padishahs(sultans), sheiks and madrasah scholars. Sheikh Buhari who had different

works about mysticism, talked about the manners of this sect in his works because of being a Nakşi.

As we understand from his opinions, Müceddi Sheikh who embraced moderate mysticism in the leadership of public traditions, didn't defend extremism in his opinions. He defended that the real faith was heart of faith but the acceptance by tongue was beloved. Sheikh's one of the most important effort is to combine apparent and esoteric and namely is the effort to combine Moslem religious law and the reality. According to him without Moslem religious law the reality had no sense and also without reality moslem religious law was missing and wrong. Buhari who said that dervish worship ceremony was important and people must go on mentioning Allah and without mentioning Allah the heart was unguarded, explained his opinions about the soul after defending self-interest didn't belong to people but It belonged to Allah. According to him soul had been created before the body was created. The soul is enlightened by Allah so the soul knows Allah well. However when the soul united with the body, it losted its dignity. Nevertheless when the soul preserved the original and the body was included to the soul, the soul emerged.

We tried to provide that Murat Buhari's products are appeared by our this work. We tried to present how could be traditional mysticism percipience against Sufis going to extremes and defending the sects without Moslem religious law percipience. This situation is extremely important for traditional mysticism . Our works could be examined and could be make different works.

EKLER

1. SİLSİLETÜ'Z-ZEHEB METNİ

الموارد

بني الله

كما هو مضمون الجوانب فيه تعالى فليدبر على
 ذلك من غير انقطاع وان كان كما باللسان بعد
 الخاضعة فالقطيع خيال له فان سده من ارباب
 هذه القوى المعجزة من القوى الطبيعية
 عند رسيخ العباد بالذكور ونسبته
 والحققت ذكره في بي بي نسبا فان
 واه الا ذكر دام النسب ان واذا ان رسيخ
 بن كلف باختلاف اهل من لم يخط
 الى الروح ثم الى السنين ثم الى الخلق
 ثم الى النفس واما ان الرسيخ باللسان
 من اللسان على الترتيب المذكور
 والذكر في الطبيعة المفتوح سلسلتها
 بان مع على جميع الانسبان على
 وعند ذلك يتلطف بالانسبان على
 الا الله وكيفية النسب ان كان
 تحت الشرة ويحل منها الى مستوي الارواح
 ونسبته الى كنف الابن ونسبته الى الله
 والقدر في حط على حال اللسان فكيف
 معناها بان لا مقصود الا اذا كانت
 المقصود به الا ان يكون مقصود وان
 لم ينكس وفي حجب رسيخ الله ويرى به
 انفسد بالاشارة ويكررها عاقد في انفس
 ويظهره من الحسب الروح ويعلم اللسان
 مقصود في رصنا له معلوم في حطه
 بعد كل بهلها فان استرخى في انفسه

الانبياء والاموات سند روح انبياء وهما
 في الاشارة والاشارة لها اشارة
 من اختلاف الاشياء مما فضل به
 الصديق الا اكثر رسيخه عنها وما اشارة
 من رسيخها انفس كل شئ كما انفسه
 على السلام كما من رسيخه الاشياء
 ليست بوجه التكلف بل انفسه فيها
 بل هي من انفسه الله تعالى بنها
 فالصحة بغير رطلها مع هذين
 بلا التكاس والاضحى ثم الى
 ثم الا انفس ما يتلطف منه من
 عند هم معتق باسم الاموات
 فمن رسيخه تقدم السلامه فله الشان
 بالقلب وهي من الله من الروح
 والاشارة في رسيخه الله تعالى
 من رسيخه ما ذكرها مع لطفه
 خلقه الله تعالى من رسيخه
 والاعتصم الا رسيخه في القلب
 في الاشارة وان رسيخه في
 الصديق والاشارة في رسيخه
 في الارواح والمعاني رسيخه
 الاكثر على الترتيب وكيفية
 ان يتبين اللسان يستقيم الحسب
 على حاله والاشارة على الاشارة
 انفسه الجارية بامانها وهي
 كما

موعده
 موعده
 كما في
 كما في

٤
 ٤
 منسار ذاك فويل لله بقرته من منسار
 ذاك المنسار العظيم ولا يظن الناس ان منسار
 الامم فان قاطب اذ في راحة مقدر منسار
 العتست في كفا الوصول الى سماء ووديق
 قال الخيال ووديق حوت وهدى المشارة
 الى حال هذا القات العظيم بركا الى ما بين
 الايمان وامن انفسنا فانه لا تتسعه الا من
 اكن من منسار عتبه العتبه الا ان لا يقدر
 منسار ولا يعمل عتبا بالانك الا سطا به قاتله
 فانه يعمل العتبا من
 برك

يكون من اعيننا انفسنا بان لا يفعل بل يفتي
 الخيال على حاله السلا عمل الا سمن ان فاذا امكن
 العتد الى حد وعشرون اهل العتبه وحيث
 المعودة من الدهن ولا سخر لادب والتم من
 فيما وقع من الخلاف في الاواب فاستت
 المنفل والعتل مصون الذك عتلا واعتنا
 فان القصود في سماء اذ كانت باقية من
 الايمان في سمننا في الاعم اذ لم الكذب ليس
 بصادق وان سمن العتد فاذا خاهد في حق
 انهما وارتقى السمن وبت المنبت وقهر العتبه
 تصح له المرفه وهي ان يلزم العتد من سمن
 الليل على مرفع الاما في طرقت الاستماف وان
 الاستهلال عت لا تنفك عنه في اي حال
 فاذا انتهي من اة الانتفاو العلم مطلقا حصل
 المنسار فوسخ له الذكر المسار الى بلا الله
 مع السمن الحقيقي وافته خسة الا في قاتله
 وحصول الفتان التام حصلت له اول دبر
 والامة الصغرى وفيها الله تعالى في سمن
 الا سمننا ل سمن في الصار شة فاذا التفت الى
 الصغرى فخص فضل الله تعالى وكرمه في سمننا
 بالكبرى وهي الامة الانبياء وساخ له
 بتلاوة القران سمننا في الصلوات وان الاستماف
 عليه العتبه وبت الافنة حصلت له الاجتهاد
 وانقلعت البانج من الاصول والظلال
 بولاية المارة الا على سمننا لا سمننا وما لها
 طيبلا

1.1. 2. *SİLSİLETÜ'Z- ZEHEB TERCÜMESİ*

Bu risâle **Şeyh Murâd Efendi**'ye ait zeheb silsilesidir. (Altın Silsile)

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Sâlât ve selâm seçilmişlerin efendisine (s.a.v), tüm seçilmişlere, tüm âline ve ashâbına ve tüm sâir salihlerin üzerine olsun.

Daha sonra şüphesiz yaratılış sırrının nihâî hedefi; *imânın*, *İslâm*'ın ve *ihsânın* kemâli ile olur. Bu mükemmeliyet, ibâdetinde kendilerini *fenâ* etme yoluyla *hakikât* sahiplerinin nezdinde olanlarla bu yolda kendilerini yok etmeye çalışan, onlara sevgi, arkadaşlık ve ittibâ yoluyla bağlı olan kimselerde görülür. Bu güzellik ve mükemmeliyet hepsini kapsayan kaynaktan, renklenme ve yansıma yoluyla aktarılmıştır.

Genel mâhiyetle *sûfîlik* bu silsile ile devam etmiş ve özellikle inâyet sahibi siddıkları, nihâyeti başlangıçta derc eden zâtı muhabbet cezbesinin fazlalığı ile başı çeken **Ebû Bekir es-Sıddık** ile devam etmiştir. *Nakşibendilik* bu silsile ile gelmiştir.

En faziletli dua, sonsuz övgü ve en güzel selâmlar öncekilerin ve onlardan sonra gelenlerin üzerine olsun. Onlar sünnet ve azimetle amel ederek onunla süslenmişlerdir. Bid'at ve rûhsattan sakınarak temizlemişlerdir. Bunun neticesinde sürekli hüzürlük ve kemâl-i ittibâ üzerine durmuşlardır. Bu silsilenin renklenmesiyle kendilerini *fenâ* etme yoluyla tam bir yönelme ile duraksamışlardır. Onlara bu *tarîkâtın* genişliği, güzelliği tecelli olmuştur. Ne mutlu o kimseye ki bu sarsılmaz kulpa tutunmuştur.

Allah ü Teâlâ bana hâlis minnet etmiş ki bu nisbeti umum ve hususiyeti bana nasib etmiştir. Bu nisbeti **Şeyh Muhammed Masum**'dan aldım. O da babası **Şeyh Ahmet**'ten almıştır ki bu şeyh ikinci bin yılın müceddidi olarak bilinmiştir. O ise **Muhammed Bâkî**'den o da **Mevlânâ Hacekî Emekneki**'den, o da babası Mevlânâ derviş **Muhammed**'den, o da dayısı **Mevlânâ Muhammed Zâhid**'ten, o da **Hacı Ahrâr** olarak bilinen **Hoca Ubeydullah**'tan, o da **Mevlânâ Yâkub Çerhî**'den, o da *Nakşî tarîkât*'ının reisi hoca **Behaeddin en-Nakşî**'den, o da **Seyyid Mir Kelâl**'den, o da **Hoca Muhammed Baba Semmâsî**'den, o da **Ali Errâmîterî**'den, o da **Hoca Mahmud el-Encizî Fağnevî**'den, o da **Hoca Ârif**

Riyugerevî'den, o da *tarîkât* reisi **Hoca Abdullah el- Gücdüvânî**'den, o da **Hoca Yusuf el- Hemedânî**'den, o da **Şeyh Ebi Ali el- Farmedî el- Tûsi**'den, o da **Ebû'l Kâsım el- Kermânî**'den, o da **Şeyh Ebû'l Hasan el- Harkânî**'den, o da **Şeyh Ebû'l Yezid el- Bestâmî**'nin rûhâniyetinden, o da **İmâm Cafer-i Sâdık**'ın rûhâniyetinden, o da annesinin babası yedi fâkihlerden biri olan **Kasım b. Muhammed b. Es- Sıddıku'l Ekber**'den, o da **Selmâni Farisî**'den, o da büyük sıddık (Ebû Bekir)'tan, o da **Resulullah**'tan (s.a.v.) almıştır. Allah'ım, en faziletli dua ve en mükemmel selâmlar, onun ve onların tüm âl ve ashâbının üzerine olsun.

Ve yine nisbet **Gücdüvânî**'nin rûhâniyetinden ve ondan sonra nisbet aynen sona kadar devam eder. Ve yine **el- Fermedî** de **Şeyh Ebû Kasım el- Kirmânî**'den, o da **Şeyh Ebû Osman el Mağribî**'den, o da **Şeyh Ebû Ali Kâlet**'ten, o da **Şeyh Ebû Ali el- Ruzbâdî**'den, o da **Şeyh Ebû'l Kasım Cüneyd el Bağdâdî**'den, o da **Serri es- Sakâtî**'den, o da **Ma'rûf el- Kehrî**'den, o da **İmâm Ali Rıza**'dan o da babası **İmâm Musâ el- Kâzım**'dan, o da babası **İmâm Câfer es-Sâdık**'tan, o da babası **İmâm Muhammed el- Bakır**'dan, o da babası **İmâm Zeynel Abidin**'den, o da babası **İmâm Hüseyin**'den, o da babası müminlerin emiri **Ali b. Ebi Tâlib**'ten, o da Resullerin efendisi **Muhammed (s.a.v)**'den almıştır. Allah'ın en mükemmel duası, tahiyyelerin en pak olanı onun, onların ve tüm âl ve ashâbı üzerine olsun.

Bu nisbet *silsiletü'z zehab* olarak adlandırılır. Ve yine **Kerhî Dâvud el- Tâî**'den, o da **Habibu'l Acemî**'den, o da **Hasan Basrî**'den, o da **Ali b. Talip**'ten, o da iki cihân efendisi (s.a.v)'den gelmiştir. Allah'ın en tamam duası ve bereketi onun ve onların ve tüm âl ve âshâbının üzerine olsun. Ve yine **Ali, Sıddık Ekber**'den, o da **Peygamber (s.a.v)**' den almıştır. Allah'ın sâlât ve selâmı onun ve onların ve tüm âl ve ashâbın üzerine olsun. **Hoca Muhammed Persâ** (k.s.) kutsiyetinde *zikrettiği* gibi Allah bizlere, onları sevmekle hayat versin, ölümüzde bunları sevmek üzerine ve haşrımızı da onlarla beraber eylesin. Allah, kendi rızâsını likâsını, güzel nimetlerini ve daha ziyâdesi onların bereketi ile bize nasib eylesin. Amin.

Bilki muhakkak *Nakşibendi tarîkâtı* sahabe-i kirâm (k.s.)'ın yoludur. Aslı olana ne bir şey ilâve etmişler; ne de bir şey noksan bırakmışlardır. Bu yol, tam mânâsıyla âşıklar ve gizli olarak ibadet, muamelât ve âdetlerde tüm hâl ve harekette sünnete ve azimete kemâl-i iltizam (tam bağlılık), bid'ât ve rûhsattan ictinâb etmek

ile kulluğa devam etmekten ibârettir. Ve bununla birlikte kendisini unutup, kendisini fedâ etmeye çalışarak daima huzuru Allah'ta bulmaktır. Bu, perdelenmiş riyâzetin tam olarak canlı tutulmasının, yansıma ve renklenmenin yoludur.

Ondan feyiz almaya çalışmada ihtiyar ve çocuklar eşittir. Bu *tarîkâtın* sonu, başlangıcından mündericidir. Başlangıcı ise başkasının sonlandırmasındadır. Zira bu *tarîkâtta*, zâtî muhabbetin *cezb* edilmesi vardır ki bu da, Allah'ın Sıdık-ı Ekber faziletiyle verilmiştir. Bu *tarîkâtın* iki temeli vardır. Biri daha önce geçtiği üzere Peygambere tam ittibâdır. Diğeri de kâmil bir *şeyhe* muhabbetir. Fakat bu da zorla elde edilen bir şey değildir. Bunu zorla elde etmeye çalışmak zındıklıktır. Zira bunu Allah dilediği kişiye verir. Bu bu iki temel ile birlikte şartlarına hâiz olan sohbet yansıma ve renklenmeye kâfidir. Daha sonra *râbitâ* ve *telkin* edilen *vârid* olan *zikir*leri usûlünü uygun olarak yerine getirmektir.

Kim *cezbte* ilerlemek isterse onun için gerekli olan birincisidir. *Seyr ü Sülûkta* ilerlemek isteyene de ikincisi geçerlidir. İkisi de *kalp* ve onun arkadaşları olan *rûh*, *sır*, *hâfi*, *ahfâ*dır. Bunlar âlemi emirdendir ki Allah, onları hiçbir zaman madde olmaksızın yaratmıştır. Ve Allah bunları yaratılış âlemi ile birleştirmiştir.

Müdğâ bir et parçası olan *kalbin* yeri sol memenin altında, *rûh* onun gibi sağ tarafta, *sır* sol göğüs, *hâfi* sağ göğüste, *ahfâ* göğüs ortasında, *nefis* beyinde, *anasır-ı erbaa* da bunların içerisinde. Her bir yer sırayla *zikir* mekânıdır. *İsm-i Zâtın zikri kalp* ile. Örneğin *zâkir* dilini üst damağa yapıştırarak nefes kendi hâli ile nutuk eder; aynı zamanda dişler, dişlerin üzerindedir ve *Lafzâ-i Celâl* (Allah Lâfzı) mânâsıyla beraber kalpte tahayyül eder. Allah'a gerçek anlamda *imânın* mefhumu, üzerinde olan sırf Zâtı Teâlâ'yı hâlis bir şekilde düşünmektir. Ve böylece bu irtibat kesintisiz devam eder. Her ne kadar ihtiyaç zamanında dil ile konuşabilse onun hayâlî kesilmez. Çünkü *kalp*, tam mânâsıyla *zikredilen* ile kökleşirse, *mâsivâyı* (dünyevi şeyleri) unutursa Allah ona ayrı bir güç verir. *Zikre* devam ettiği sürece nisyan da devam eder. *Kalpe* belli bir yere kadar yerleştikten sonra zorla başkasını yâd etmek istese de yapamaz ve onun zikri *rûha*, sonra *hâfiye*, sonra *ahfâya*, sonra *nefse* inkılâb eder. Bu sıralama diğer latifeler için de böyledir.

Zikir, *nefis* latifesinde yerleşince *zikrin* sultanlığı hâsıl olur. Şöyle ki: *Zikir*, tüm insanları ve belki tüm ufukları kapsar. Ve o zaman *lâ ilâhe illallâh* kelimesiyle

nefy ve isbâtı telkin eder. Keyfiyeti de şöyledir: bir öncesi gibi dili üst damağa yapıştırır. Nefesi göbek altında hapseder.

Sonra *zâkirin –lâ* kelimesi damağın sonuna, oradan da *–Allah* kelimesi sağ omzuna, oradan *–illallah* kelimesinin kalbe ulaştığını tahayyül eder. Böylelikle *letâifler* mekânların tümün kapsar ve *zâkir* bunu mânâsını düşünür. Der ki: Allah'ın zâtından başka maksut (gâye) edinen yoktur. Çünkü maksudun nefyi daha belîğ ve mânidârdır. Çünkü her mâbud, ibadet edilen maksuddur ama; her maksud, mabud değildir. Ve sonunda *–Muhammedün Resûlullâh* vardır. Bundan kastı ise Peygambere ittibâ ile bağlanmıştır. Ve nefesi tükeninceye kadar bunu tekrar eder. Sonra bunu tekli rakam olarak ağızdan çıkarır. Ve der ki Allah'ım sen benim maksudumsun, senin rızan benim arzumdur. Her *tehlîden* sonra *tahayyi* ettiği gibi rahatlayıp başka bir nefese başlar. Fakat iki nefes arasında gâfil olmamaya dikkat eder. Var olan tahayyül hâli üzerinde kalır. Tâ ki devamlılık bozulmasın. Ne zamanki bu sayı yirmi bire ulaşırsa o zaman netice zâhir olur. Eğer netice *zahir* olmazsa âdâba muhâlefetten olduğu için yeniden başlamak, kavli ve zikrin içeriğine dikkat etmek gerekir. Amelî, itikâdî ve ittibâî olarak uygun olan odur. Çünkü mâsivâ eğer maksudiyet kaldıysa gerçeğe muhâlif bir şekilde, pratikte sabit ise bu yakınlığı gerektirir. Ve o kişi sâdik değildir. Kişi eğer hakkıyla cihat ederse olumsuz (menfî) yok etme, olumlu (müsbet) olanı sabit kılar ve netice zâhir olursa o zaman *mürâkebe* sahih olur. *Mürâkebe*, kalbin ism-i zâtın mânâsını istiğrâk ve istihlâk (kendisini yok etmeye çalışma yoluyla muhafaza etmek) etmesidir. Mutlâk anlamda ilmin yokluğunun nihâyetine ulaşınca *fenânın* prensipleri hâsıl olur. Ve o zaman hakiki *tedebbür* ile birlikte *–lâ ilâhe illâllâh* zikri hâsıl olur. En azı bir gece ve gündüzde beş bin defadır. Ve tam *fenânın* hasıl olmasıyla ona küçük *velâyetin* ilk derecesi hâsıl olur. Böylelikle o, Allah ile kalır ve o zaman nâfile namazlarla meşgul olmaya lâayık olur. Sırf Allah'ın lâfzı keremiyle *velâyeti suğra* (küçük velâyet) nihayet bulunca *velâyet-i kübrâ* (büyük velâyet) ile müşerref olur. Ve o zaman, o kimsenin Kur'ân tilavetiyle hasetten namazlarla meşgul olması caiz olur. Ve ilahi inayet onu kapsadığı, *fenânın* tamamlandığı, kalıcılık hâsıl olduğu zaman, mele-i âlâ (yüce divan) *velâyeti* ile müşerref olur. Sonra *nübüvvet*, *velâyeti* ve ondan öte latif uğraklarla müşerref olur. Bu Allah'ın bir lütfudur, dilediğine verir. Zannedilmesin ki bu iş kolaydır. Çünkü en küçük dereceyi katetmenin zamanı tam elli yıldır. Önünde

dağın zirvesi ve ondan sonra engebeler olduğu hâlde saadete nasıl böyle ulaşılır. Bu durum bu büyük hâletine işarettir, tafsili ise defterlere yetmez.

Bunu söyleyen ve tasnif eden **el-Fakir Muhammed Murâd** (Allah, onu, ve onun ana-babasını ve zürriyetlerini, üzerinde hakkı olanı ve dostlarını ve bütün mü'min ve mü'minâtı bağışlasın. Alemlerin rabbine hamd olsun.) Onun Ahmedî olan Muhammedine (s.a.v.) ve onun dostlarına Allah'ın sâlâtı ve selâmı, bereketi ve keremi üzerlerine olsun. Amin. Yıl: 1211

2. ŞURÛTU'T- TARIKÂTÜ'N- NAKŞİBENDİYYE VE SİLSİLETÜ ESHÂBIHI METNİ

١
 والتمسوا من الصالحين وصحبة النبي صلى الله عليه وآله وسلم من أئمة الهدى والارباب السالكين من أئمة الهدى
 الكرام عن شيخنا أبي بكر بن محمد بن عثمان بن كثير عن شيخنا أبي بكر بن محمد بن عثمان بن كثير
 عن الأمام علي بن موسى عن والده الأمام موسى الكاظم عن والده جعفر الصادق عن والده زين العابدين
 عن والده الإمام الحسين عن والده الإمام علي بن أبي طالب عن والده الإمام علي بن أبي طالب
 قال كبري ذكرى ظهور القلوب . وبصياح الشبان
 الالهيية والمطوب . فاستجابوا له في غير
 بشي لا يكون على لسانه . فاستجابوا له في غير
 الالهيية والدينية . واستصفاها من أئمة الهدى
 سعادته الالهية والاخرية . كون ذلك من عالم
 غير عالم . وغافلوا عما فعل . وبهؤلاء وعن
 كل ما له ساء . وانصح بغيره . وتوكلوا
 بتوكل . كان غيرتق . يا ابن آدم . انك
 بنا على الناس وهو مريض . فكان يبق في صفة قوله
 لا يعطين . وقد قال تعالى أَمْ لَوْ كُنَّا أَلَّا نَعْقُبُكَ
كِرِيمًا لَعَلَّكَ بَاطِلٌ مُّخْتَلِئٌ ذَلِيلٌ مُّكْتَرِبٌ
 تسمى في الفقه كبري . وكانوا في الكتاب بعضه الله
 ملكا من أئمة الهدى . وأئمة الهدى في الحقيقة
 وأعاد من صلاحيه وقيل لا يخفى . لكن انما كان
 الترتيب الالهي والاجرا للهدى . فخرجوا في ذلك

٢
 والتمسوا من الصالحين وصحبة النبي صلى الله عليه وآله وسلم من أئمة الهدى والارباب السالكين من أئمة الهدى
 الكرام عن شيخنا أبي بكر بن محمد بن عثمان بن كثير عن شيخنا أبي بكر بن محمد بن عثمان بن كثير
 عن الأمام علي بن موسى عن والده الأمام موسى الكاظم عن والده جعفر الصادق عن والده زين العابدين
 عن والده الإمام الحسين عن والده الإمام علي بن أبي طالب عن والده الإمام علي بن أبي طالب
 قال كبري ذكرى ظهور القلوب . وبصياح الشبان
 الالهيية والمطوب . فاستجابوا له في غير
 بشي لا يكون على لسانه . فاستجابوا له في غير
 الالهيية والدينية . واستصفاها من أئمة الهدى
 سعادته الالهية والاخرية . كون ذلك من عالم
 غير عالم . وغافلوا عما فعل . وبهؤلاء وعن
 كل ما له ساء . وانصح بغيره . وتوكلوا
 بتوكل . كان غيرتق . يا ابن آدم . انك
 بنا على الناس وهو مريض . فكان يبق في صفة قوله
 لا يعطين . وقد قال تعالى أَمْ لَوْ كُنَّا أَلَّا نَعْقُبُكَ
كِرِيمًا لَعَلَّكَ بَاطِلٌ مُّخْتَلِئٌ ذَلِيلٌ مُّكْتَرِبٌ
 تسمى في الفقه كبري . وكانوا في الكتاب بعضه الله
 ملكا من أئمة الهدى . وأئمة الهدى في الحقيقة
 وأعاد من صلاحيه وقيل لا يخفى . لكن انما كان
 الترتيب الالهي والاجرا للهدى . فخرجوا في ذلك

في قوله تعالى
 والتمسوا من الصالحين
 وصحبة النبي صلى الله
 عليه وآله وسلم من أئمة
 الهدى والارباب السالكين
 من أئمة الهدى الكرام
 عن شيخنا أبي بكر بن
 محمد بن عثمان بن كثير
 عن الأمام علي بن موسى
 عن والده الأمام موسى
 الكاظم عن والده جعفر
 الصادق عن والده زين
 العابدين عن والده الإمام
 الحسين عن والده الإمام
 علي بن أبي طالب عن والده
 الإمام علي بن أبي طالب
 قال كبري ذكرى ظهور
 القلوب . وبصياح الشبان
 الالهيية والمطوب . فاستجابوا
 له في غير بشي لا يكون
 على لسانه . فاستجابوا
 له في غير الالهيية والدينية .
 واستصفاها من أئمة الهدى
 سعادته الالهية والاخرية .
 كون ذلك من عالم غير عالم .
 وغافلوا عما فعل . وبهؤلاء
 وعن كل ما له ساء . وانصح
 بغيره . وتوكلوا بتوكل . كان
 غيرتق . يا ابن آدم . انك بنا
 على الناس وهو مريض . فكان
 يبق في صفة قوله لا يعطين .
 وقد قال تعالى أَمْ لَوْ كُنَّا أَلَّا
 نَعْقُبُكَ كِرِيمًا لَعَلَّكَ بَاطِلٌ
 مُّخْتَلِئٌ ذَلِيلٌ مُّكْتَرِبٌ تسمى
 في الفقه كبري . وكانوا في
 الكتاب بعضه الله ملكا من
 أئمة الهدى . وأئمة الهدى في
 الحقيقة وأعاد من صلاحيه
 وقيل لا يخفى . لكن انما كان
 الترتيب الالهي والاجرا للهدى .
 فخرجوا في ذلك

في قوله تعالى
 والتمسوا من الصالحين
 وصحبة النبي صلى الله
 عليه وآله وسلم من أئمة
 الهدى والارباب السالكين
 من أئمة الهدى الكرام
 عن شيخنا أبي بكر بن
 محمد بن عثمان بن كثير
 عن الأمام علي بن موسى
 عن والده الأمام موسى
 الكاظم عن والده جعفر
 الصادق عن والده زين
 العابدين عن والده الإمام
 الحسين عن والده الإمام
 علي بن أبي طالب عن والده
 الإمام علي بن أبي طالب
 قال كبري ذكرى ظهور
 القلوب . وبصياح الشبان
 الالهيية والمطوب . فاستجابوا
 له في غير بشي لا يكون
 على لسانه . فاستجابوا
 له في غير الالهيية والدينية .
 واستصفاها من أئمة الهدى
 سعادته الالهية والاخرية .
 كون ذلك من عالم غير عالم .
 وغافلوا عما فعل . وبهؤلاء
 وعن كل ما له ساء . وانصح
 بغيره . وتوكلوا بتوكل . كان
 غيرتق . يا ابن آدم . انك بنا
 على الناس وهو مريض . فكان
 يبق في صفة قوله لا يعطين .
 وقد قال تعالى أَمْ لَوْ كُنَّا أَلَّا
 نَعْقُبُكَ كِرِيمًا لَعَلَّكَ بَاطِلٌ
 مُّخْتَلِئٌ ذَلِيلٌ مُّكْتَرِبٌ تسمى
 في الفقه كبري . وكانوا في
 الكتاب بعضه الله ملكا من
 أئمة الهدى . وأئمة الهدى في
 الحقيقة وأعاد من صلاحيه
 وقيل لا يخفى . لكن انما كان
 الترتيب الالهي والاجرا للهدى .
 فخرجوا في ذلك

هذه نسخة من كتاب
 وسلسله اهل البيت عليهم السلام
 الحمد لله رب العالمين

2.2. ŞURÛTU'T- TARİKÂTÜ'N- NAKŞİBENDİYYE VE SİLSİLETÜ ESHÂBİHİ TERCÜMESİ

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Allah'ın rahmeti, bereketi Hz. Muhammed'e (s.a.v) ve ehl-i beytine, ashâbına ve herkesin üzerine olsun. Salât ve selâm getirdikten sonra "Ey benim salih, temiz kardeşim ve kurtuluşu ısrarla seven *takvâ* sahibi kardeşim! Allah, benim kalbimi ve senin kalbini kendi nuru ile nurlandırсын. Ve Allah, benim kalbimi ve senin kalbini, indirdiği kaynaşma ve dostlukla müşerref kılsın. Yâni birbirine yaklaştırsın. Ve Allah, benim kalbimi ve senin kalbini karanlığın zilletinden, ayıplığından temizlesin. Bütün âzâlarımızı sağlam kılsın. Cin ve insin tuzaklarından korusun. Bizi ve sizi mahluklarından uzak olanlardan kılsın. *Hâkikâte* götüren kendi *zikri* ile meşgul etsin. Çünkü O'nu çok *zikretmekle* kalpler rahata erer, Allah'ın sevgisine ulaşır. Muhakkak ki sen, benden zor bir iş istedin, beni bir şeye muhtaç kıldın. Bana hiç de kolay değildi. Vasiyetinde, dini ve dünyevi önemli şeyleri vasiyet ettin ve nasihatinden öyle bir nasihat ki, o nasihat ile önceki ve sonraki insanlar saadete ermişlerdir. Çünkü üzerime kolay olmayan bu vazife bir bilenden ortaya çıkmamıştır ve Allah'ı unutup hatırlamamıştır ve *nefsi*yle baş başa kalmış, ona müptelâ olmuştur. Bu her işinde gevşek olmasına neden olmuştur. Ve nasihat edicidir; ama kendisi nasihatten mahrumdur. Öğüt vericidir; ama öğüt almazdır. Sanki hiç Allah'tan korkmaz, insanlara Allah'tan korkmayı emreder. Doktor gibidir; insanları tedavi eder hâlbuki kendisi de hastadır. Sanki bilmeyenlerin safında kalmıştır. Yüce Allah, Kur'ân'da "*Yapmayacağınız şeyi niye söylüyorsunuz.*" Muhakkak ki bu, Allah katında çok büyük bir çirkinliktir. İnsanlara iyiliği emrederseniz ve kendi nefislerinizi unutursunuz; fakat siz Kur'ân okuyanlardasınız. Yüce Allah o kimseyi gaflet uykusundan uyandırсын. Allah onu doğru yol ve hakikâtle terbiye etsin ve onu faydasız ilimden korusun. Onu korkmayan, kalpten korusun. Bundan dolayı istedim ki Peygamberin de sözüne dayanarak "*Allah katında insanların en sevgilisi, kullarına iyi nasihat edendir.*" Yine başka bir hadislerinde "*Din nasihatıdır.*" Başka bir hadisinde "*Mü'min, mü'minin kardeşidir, hiçbir hâlde nasihatini ondan esirgemez.*" şekline buyurmuştur. Kendisinde, nasihati terk etmesinde hesap verme korkusu vardır.

Mü'min, bu korkuyu Allah'ın şu yüce kelâmına dayandırır. *“Allah, kitap verdiği insanlardan söz aldı ki insanlara kitabı açıklasınlar, gizlemesinler.”* ve peygamberimizin sözüyle *“Kimden bir ilim sorulursa, sorulanı gizlerse Allah kıyamette onun ağzına ateşten bir gem vuracaktır. Ve kim ehinden bir ilim gizlerse kıyamette ona ateşten bir gem vurulur.”* Muhakkak denilmiştir ki *“Hikmeti ehinden gizlemeyin, onlara zulmedersiniz. Kim hak edenlerden hakkını men etmiş ise muhakkak zulmetmiştir.”* Bu şekilde olmaktan Allah'a sığınırız. Ve yine duyana fayda veren fakat anlatana fayda vermeyen ilimden Allah'a sığınırız. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *“İnsanların en hasretlisi kıyâmet gününde o kimse ki dünyada ilim talep etme imkânı olduğu hâlde talep etmemiştir. Ve yine insanların en hasretlisi kıyamet gününde o kimse ki bir ilim öğrendiği hâlde, ilmi kendisine değil duyana fayda vermiştir.”*

Bütün vasiyetlerimi yapmaya başladım. O vasiyetler ki, Allah'ın kelâmını ve peygamberin hadisini içermiştir. Bu vasiyeti selefi salihinler, sonradan gelen kâmil insanlar ve O'nu bilen Allah dostları yapmışlardır. Allah'tan rica ederim ki bu vasiyeti kurtuluşa vesile kılsın ve ilgiye lâıyk kılsın. Bu nasihati bana ve sana, evlâdına, bütün Müslümanlara, talebelerime, arkadaşlarıma, dostlarıma makbul buyursun. Bizi o günde o nasihatten fayda sağlayanlardan eylesin. O, öyle bir gün ki ne mal, ne de çoluk çocuk fayda vermez. O gün, sadece temiz bir kalple Allah'a varmak fayda verir. Nasihât etmek kolaydır; zor olan nasihât eden kimsenin nasihât ettiği şey ile amel etmesi ve duyanın kabul etmesidir.

Senin üzerine kesin olan vasiyetim her şeyden önce temiz ve sağlam bir inançtır. Kendi *nefsine* ve hurâfelere dayalı bir inanç değil. Daha sonra şatlarıyla beraber doğru bir *tevbe* ve bu *tevbenin* içinde geçmiş taksirâtı yerine getirmek, adakları ve borçları edâ etmek, dargınları barıştırmak, zulme uğrayanların hakkını vermek ve kimsenin senin üzerinde hakkı kalmayacak şekilde helalleşmektir. Daha sonra ahireti kazandıracak ilimlere çalış, ibadet ve dinle alâkâlı işlerde çalışmalısın. Bütün işlerde iyisini ve dengeli olanı seç. Mezheplerin görüş farklılıklarından orta olanı seç. Şâyet bir mezhep bize muhâlif olursa Şâfiî ve ona benzer imamlar orta yolu bulmak için görüş farklılığı olan mezhebe uymak lazım gelir. Çünkü orta yolu ve dengeyi sağlamak herkesçe benimsenmiştir. Haramlardan sakındığın gibi, şüphelilerden de sakın. Kesin haramlardan

sakındığın gibi hoş olmayan sakıncalı şeylerden de sakın. Seni ilgilendirmeyen şeylerden korun ki sana mühim olan şeyler kaybolmasın ve her kolay olan şeyden sakın ki zoru elden kaybetmeyesin. Her boş sözden korun ki en doğru ve güzel yolda ol. En güzel ahlâkla ahlâklan ki iyi huylu ol. Ahlâkı ve hayatı övülenden ol. Çirkin alışkanlıklardan arın. Kalbinde ve işlerinde Allah rızâsının bulunması için çalış. Bu âlemde Allah'tan başka gâyen olmasın. Allah dostlarının yanında *tevhid* kelimesi bunu ifâde eder. Eğer çalışmaya ve ticarete mecbur kalırsan, onda da niyetin iyi olsun. Nasıl ki kendi çoluk çocuğuna cömertliği, iyilik üzerine yapıyorsan, normal bir durumda da iyi niyetli ol. Bir kimse ile dostlu kurduğunda kaynaşma ve ünsiyetin kurulması ve *kibrin* ve böbürlenmenin ortadan kalkması gerekir. Senden gevşeklik kalsın ki ibadette Allah korkusu olsun.

Allah'tan korkarak ibadeti düşün. Çünkü herkes için kastettiği vardır. Bilakis mü'minin niyeti âmelinden hayırlıdır. Vaktin çocuğu ol, yâni boş vaktini koru. Çünkü muhakkak dün geçmiştir. Bütün sultanlar tüm hazinelerini harcasalar da onu geri getirmek kesinlikle imkânsızdır.

Geleceğin hakkında iyi düşün. Onun olup olmayacağı şüphelidir. Şayet geleceği elde etsen de nereye harcayacağını bilmelisin. Çünkü sen kendi *nefsinin* üzerine hâkim değilsin. O zaman elinde şimdiki zaman kalır. Bu zamanı da Allah'ın rızâsının olmadığı şeyde kaybetmemendir. Fânî olduğundan rızkını geleceğin için hayırlı bir rızıkla kesinleştir. Bugünün, dünden üstün olması için çalış. Nasıl ki **Hz. Hasan** (r.a.)'dan rivayet edilen bir hadislerinde Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: "İki günü bir olan gaflettedir. O kimse ki bu günü dünden kötü ise o, kaybetmiştir; kim de kaybetmiş ise ölüm ona daha hayırlıdır." Bu özet ilim ehli içindir. Senin bayramın ibâdetle geçirdiğin vakittir. Özellikle en güzel ibadetledir.

Ölüm ve müsibet, boşlukla, gafletle üstelik eğlence ile şehvânî arzularla hatalarla geçen vakittir. Yaptığın işi tamamladığını zannederek *hâkikâtini* bilmediğin işlere girme, bilâkis yaptığın iş dünya zahmetleridir. Bu işler birbirine bağlıdır ve hedefine varmadan sevdiğinin sevgisini kaybetmeyi gerektirir.

Nefsin isteklerine ve lezzetine yönelmek, bütün günahların kaynağıdır. Bütün zararın ve gafletin kaynağıdır. İbadetin ve temizliğin esası *nefsin*

isteklerine karşı gelmek ve *nefs*in isteklerine gâlip gelmektir. Allah'ın nefret ettiği bir şeyde cesaretlenme ki kulların istemediği bir şeyden kurtulmak için insanların hoşnutluğunu tercih etme durumunda kalmayasın. Gözün devamlı Allah'ı karşılayacağı işlere yapmaya baksın. Boş şeyleri elde edip geçici ve yok olana yönelme. Ömrünü, peygamberin (s.a.v) izinde tüketmelisin. Allah'a yaptığın ibadette ayıplayıcının ayıbından ve azarlayıcının azarlamasından korkma.

Geçici olanı devamlı olana tercih etme. Çünkü geçici olan cimrilik yapıp sonraya bıraktığıdır. Devamlı olan ise ahiretine sakladığıdır. Ahiret, hayırlı ve devamlı olandır. Allah'ın sınırlarını koru. Sana dini ve hükümlerini emanet olarak bırakana ihânet etme. Karşılığında vereceği hayır ve sevabı düşünerek ibâdetlerin zahmet ve zorluklarına katlan.Fakat bu mükafatı kendinden bilme. Vaktini Yüce Allah'ın ibâdeti ile geçir, Allah'ın adını yücelt. *Nefs*ini düzeltmen senin için çok gereklidir.

3. RİSÂLETÜ SİLSİLETÜ'N- NAKŞİBENDİYYE FÎ SÜLÛKİ VE'L-EDEB TERCÜMESİ

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

Hamd Allah'a mahsustur. Selâm seçmiş olduğu kullarının üzerine olsun. Bundan sonra muhakkak ki dâvet edildiğimiz ve uymakla emrolduğumuz sırât-ı müstakîm, kulluğu devam ettirme yoludur ki en mükemmelini Allah, habibini bu yola tahsis etmiştir. Allah'ın en büyük duası ve en iyi selâmı ona, O'nun dostlarına, ona tâbi olanlara, peygamber kardeşlerine, sonra **H. Ebûbekir-i Sıdık** (r.a.)'e ve sonra mertebelerine göre diğer sahabelerin üzerine olsun. Daha sonra **Nakşibendiliğ**in nöbetdârlığını yapan (k.s.) ve bu yolu asıl hâliyle ümmete taşıyanların üzerine olsun. O yol sağlam olan dindir. Zira kul, zarûrî ve ebedî olarak ibâdetin ölçüsüdür. Çünkü kulların ihtiyaçları devamlıdır. Bir şeyi yapma ya da yapmama insana verilmiştir. Aksî hâlde insan mükellef olmaz ve yeni bir şeyde icâd olmaz. Zira yaratılış ibâdet içindir. Karıştırmak, şirk ve sarhoşluktur.

İbâdetin devamlılığı, kulun eksikleriyle, Allah u Teâlâ'nın rububiyet kemâlâtından ayırt eden özelliğiyle, kul O'nun huzurunda yok olma durumunda olup, amelî, itikâdî ve vicdânî olarak mârifetin kemâline sebep olup, kulun uzaklık şerrinden uzaklaştırıp, vücûbiyet yakınlığına cezb eder. Bu da cahil olmak, kibir peşinde olmak ya da noksanlıktır. Ve ancak bu imtiyâz şeriâtladır ki o şeriât hem fâsık hem de kötülüğü emreden **nefs-i emâre**yi ortadan kaldırandır. O **nefis** ki sebebi muhkem olan, onu seçmez. Ancak bu **nefis**, meşakkâtli bir eğitimle dahi olsa **riyâzetle**, **teveccüh** ile **zühd** ile eğitilebilir. Hâk ile bâtil **riyâzatta** müşterektir. Hayır! Şeriâyâ (kanun koyucu) tâbi olmadan **riyâzet** olmaz. Emir ve yasaklara uymadan **tasavvuf** olmaz. **Fenâ** ve **bekân**ın bağlı olduğu kitap ve sünnet olmadan Allah'a ulaşmak (vüslât) mümkün değildir. Kitap ve sünnetin şehâdeti olmazsa hiçbir şey kâbul görmez. Allah'a olan yolların çok olması ancak **şeriâtın** rükunları ile usûl ve fûru'dadır.

En tâbi olunana ibadet ediyorum. Hâk ile bâtilin arasını ayırıyorum. Mâğfiret sahibi oluyorum ve yaklaşıyorum. Bu sıralama istilzâm yoluyla çıkılır. Sonra yaklaşmaya sebep olan mağfiret, ancak kulun, Allah'a nisbetidir. Bu, mağfiret sûretleri sayısınca emredilen **imânın hakikâtı** ile açığa çıkar. O hakikât

ile illetlendirilen kemâl, imtiyâzla bağlanan ubudiyetin (kulluğun) hakikâtı ile tâbir edilen yetkinin tâ kendisidir. Kur'ân'daki “*Sana yakin gelinceye kadar rabbine ibadet et.*” ayetine işarettir. Bu yakini *râziye* ve *marziye* olan *nefs-i mutmaine* ile hazırlıyor. Zira, bu *nefis* her ne kadar teklif aynasında itaatkâr olarak görünüyorsa da helâkâ götüren kıvılcımlarıyla güvenilir olmayıp, iman sûretindedir. Öyleyse samimi ve itaatkâr olan ve bu yolda çalışan talebe hakiki kulluğu tahsil etmek için sahabe yolunda çalışsın. Zira sahabeler, imândan, teslimden, şeri' ibadetlerdeki itaatten sonra Hz. Muhamed (s.a.v)'in muhabbetiyle şereflenmişlerdir.

Ve hâkezâ, her an mânevî münasebet ile muttasıf olmalı ve onda *fenâ* olmak ki; onda *fenâ* olmak Allah'ta *fenâ* olmaya ve ğayr-ı kemâlâta vesiledir. Kitap, sünnet ve eserlerde bu şekilde aktarılmıştır. İstilahları bunun için belirleyicidir. Bundan şaşmak zındıklıktır. Yolların tamamı âdâptır. O da aslı hedef yoludur ki istihsâm olarak önde gelenlere vâcib olan yoldur. Hakiki imân olan iç temizlik buna bağlıdır. İç temizlik, peygamberlerin dâvetleriyle pâk olan iki vâcib ile kâim olur. O iki vâcib, kurtuluşun iki kanadını oluşturur. Onun yok olması, ikisinin ayrılması ya da birisinin yok olması noksanlığa sebep olur. O iki şey bir ittihatır ki buna muhâlefet etmek ebedi cehennemde ve açık azapta kalmaya götürür. Diğeri fıkihtır ki hâk ehlinin görüşü istikâmetle onunla mütediyyin olmaktadır. Bundan sapma ikâp ve itâbı gerektirir. Safsatacılarının hurâfelerinde ve sarhoş ehli safahatlarını taklit etmek de sapıklık verir.

*Nakşibendî*ler, parlaklığıyla sahabe gibi *ubudiyetin* üzerinde olmuşlardır. Onlardan ne bir lâhza ne de bir an gâfil olmuşlardır. Başkalarının nihâyeti onların bidâyetine derc olmuştur. Feyizleri, ihtiyarlara, çocuklara, hayatta olanlara, ölenlere, herkese fark olmaksızın onlarla beraber olmak ulaşmaya kâfidir. Bu yolda yürümek ve yürütmek için belli sayıda *zikir*le yetinmezler. *Râbitûdan* boş, şeyhten *fenâ* olmaktan fer'i kalmazlar ve diğerkileri gibi isimlerin dâvetinde değil; belki isimlerin musemmâsında yok olurlar. Bu fakir, bu târikâtı âliyeyi **Seyidimiz Şeyh Mâsum el- Farûkî**'den aldı. O da bunun babası **Mevlânâ Şeyh Ahmed** ki iki bin yılın müceddidi ile lâkaplanmıştır. O da **Muhammed el- Bâkî**'den, o da **Hâcekî Emeknekî**'den, o da babası **Muhammed Dervişten**, o da dayısı **Muhammed Zâhid**'den, o da **Nasiriddin Ubeydullah**'tan, o da **Yâkup el-**

Çerğî'den, o da târikât reisi **Bahauddin en- Nakşibendî**'den, o da **Emir Külâl**'den, o da **Muhammed Baba Semmâsî**'den, o da "*Azizân*" ile şöhrat bulan eş- Şeyh **Ali er- Râmitân**'dan, o da **Muhammed Encie Feğnâvî**'den, o da **Ârif Rigugeredân**'dan, o da *târikât* reisi **Abdulhâlık el Gücdüvânî**'den, Nakşibendiden rûhâniyetiyle **Ebû Yâkup Yusuf el- Hemedânî**'den terbiye aldı. O da **Ebi Ali el- Fermedî el-Dûsî**'den, o da **Ebûl- Kâsım el- Kermânî**'den o da **Ebû'l Haseni'l- Hârekânî**'den, o da **Ebû Beyâzıd el- Bestâmî** rûhâniyetinden, o da **Câfer-i Sâdık**'ın rûhâniyetinden, o da yedinin yedincisi **Ebî Ümmih**'ten, o da tabiin fâkihlerinden **Kâsım b. Muhammed Sıddık**'tan, o da **Selmâni Farîsî**'den, o da **es-Sıddık Ebubekir** (r.a.)'den, o da **Peygamber** (s.a.v)'den almıştır. Ve hâkezâ sâdık babası **Muhammed el- Bakır**'dan, o da babası **Zeynel Abidîn**'den, o da babası **el Hüseyinî**'den, o da babası **Hz. Ali**'den, o da **Peygamber** (s.a.v)'den almıştır.

Bu silsile **Silsiletü'z- Zeheb** (Altın Silsile) olarak adlandırılır. Çünkü **Hz. Ali, es- Sıddık**'tan, o da **Peygamberden** almıştır.

Muhammed el- Basra'nın *Fusuli's Sır* adlı eserinde bu silsilenin böyle geldiği mevcuttur. **El- Kirmânî** yine nisbeti **Ebi Osman el- Muğribî**'den, o da **Ebi Ali el- Kâfî**'den, o da **Ebi Ali el- Ruzbârî**'den, o da **Cüneyid**'den, o da **Seriyu's- Sakâtî**'den, o da **Mâ'ruf Kerhî**'den, o da **Davud et- Tâî**'den, o da **Hâbibu'l-Âcemî**'den, o da **Hasan el- Basrî**'den, o ise **Hz. Ali**'den, o da **Peygamberden** almıştır.

Yine **el- Mâ'ruf el- İmâm**'dan, o da **Musâ el- Rızâ**'dan, o da babası **Câfer-i Sâdık**'tan, o ise babası **Muhammed el Bakır**'dan, o da babası **Zeyne'l Abidîn**'den, o da babası **el- Hüseyin**'den, o da babası **Ali** (r.a.)'den, o da **Peygamberden** almıştır.

Yine **el- Fermedî** vasıtasız **el- Herkânî**'den, **el- Kirmânî**'den birinci nisbete kadar silsile ile gelmiştir.

Allah, bizleri bu ekâbire istikâmet üzerine hüsn-i ittibâda muvaffak eylesin ve onlarla haşr eylesin.

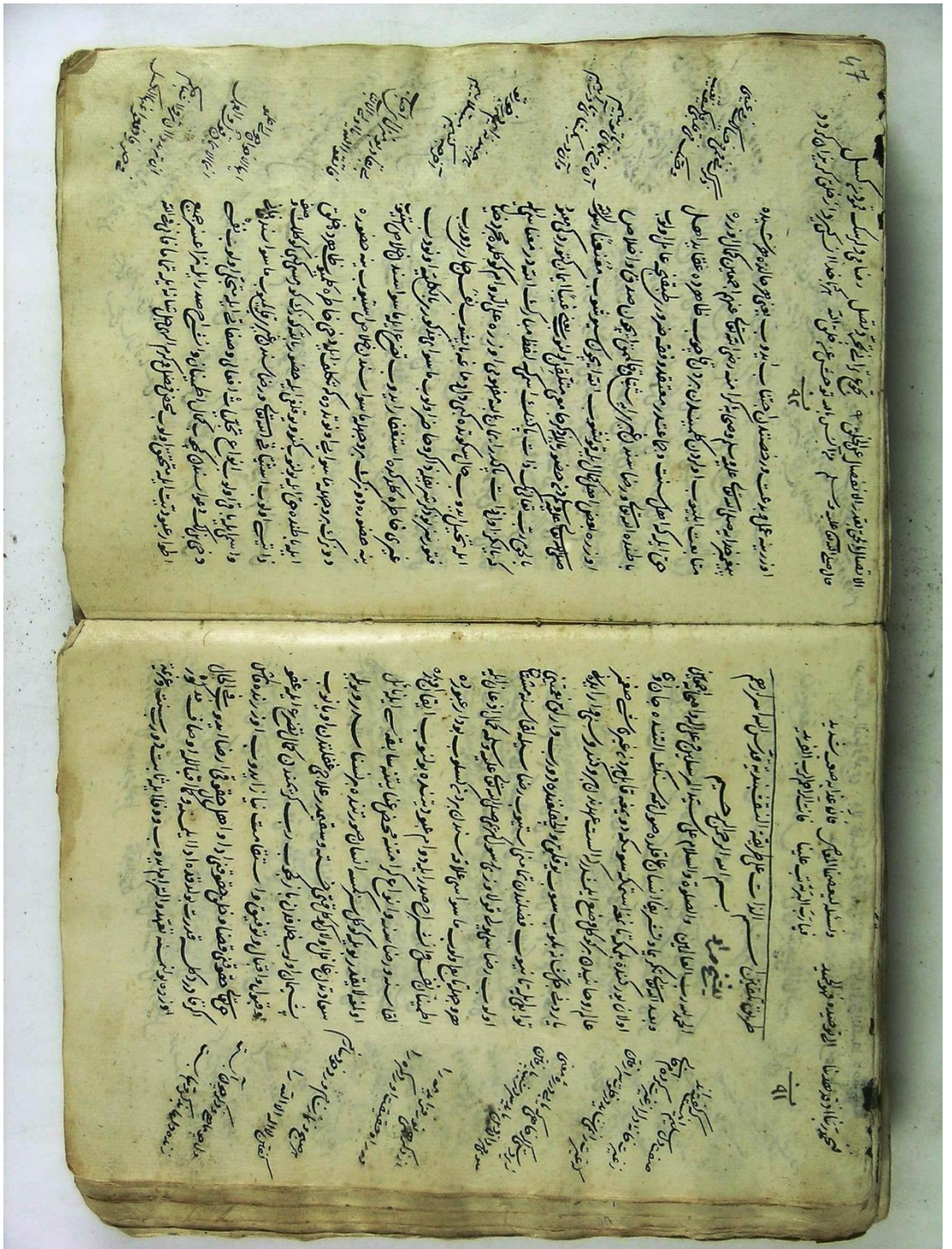
Allah'ın sâlâtı, mâhlukâtın en hayırlısı üzerine ve âline, ashâbına, onlara hüsn-i ittibâ edenin üzerine olsun. Selâm da onların üzerine olsun.

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

Ben, o fakirim ki *Tefsir-i Kebir*'in kâtibiyim

Leddarizâde Mustafa Efendi.

4. TARIKÂTU'T- TELKİN-İ İSMİ'Z- ZÂT ALÂ TARIKÂTI'N- NAKŞİBENDİYYE METNİ

74
الاصوات التي تفرق الالف واللام والسين والهمزة
وتسمى الحروف العشر هي الهاء والواو والياء والسين والهمزة
والالف واللام والسين والهمزة والواو والياء
وهذه الحروف العشر هي التي تسمى بالحروف العشر
والله اعلم بالصواب

او يربط على يدت ورضعتا لجناب يارب
بغير ضرايبها اسكنك عليه وسواي كما انتم
مناجات يارب اذن ان لم يكن من دوني حبيب
من ابيك اهل بيتي وانا عبد فقير وذل
باطنه الشدة ورضعتا من غيري
او زره بعض الحروف التي تسمى بالحروف العشر
وهي الالف واللام والسين والهمزة
والواو والياء وهذه الحروف العشر هي التي
تسمى بالحروف العشر والله اعلم بالصواب
والله اعلم بالصواب

75
الحروف العشر هي الهاء والواو والياء والسين والهمزة
والالف واللام والسين والهمزة والواو والياء
وهذه الحروف العشر هي التي تسمى بالحروف العشر
والله اعلم بالصواب

الاصوات التي تفرق الالف واللام والسين والهمزة
وتسمى الحروف العشر هي الهاء والواو والياء والسين والهمزة
والالف واللام والسين والهمزة والواو والياء
وهذه الحروف العشر هي التي تسمى بالحروف العشر
والله اعلم بالصواب

4.1. *TARİKÂTU'T- TELKİN-İ İSMİ'Z- ZÂT ALÂ TARİKÂTI'N- NAKŞİBENDİYYE* TERCÜMESİ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın Adıyla

Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Allah'ın rahmeti, selâmeti, gönderilen peygamberlerin efendisinin üzerine, onun bütün ehl-i beytine ve ashâbına olsun.

Allah'a hamd ve peygamberine esenlik diledikten sonra cömert ve şeref sahibi Yüce Allah, insan aklında, sol memesinin altında, can evi olan yüreğinde bilmeyi, tanımayı, istemeyi ve sevmeyi istemektedir. Buna karşılık bir yerde iki şey sığmaz. Rûh aleminde öyle bir gönül bırakmıştır ki, kâlu belâdan beri kendisini, iradesini ve yaradanı (c.c.) bulup, O'nu sevip, yokluk alçaklığında durup varlık nimetini hakkıyla tanıyıp, büyük nimetin tamamını isteyip rızası ile karşılaşmasına hevesli olup, rızasının yol rehberi olan cömert sahibi peygamberimize - Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun- tam içtenlikle ona bağlanıp, onun dışındaki her şeyden kopup bu geçici evden mutmain bir *nefis*le ve açık bir kalple kulluğun devamında bulunup imân üzere meydana gelen her çeşit nimete ve Allah'ın rızâsına ulaşmaya layıktır.

Gönülsüz olan kimse, insan sûretinde bir nesne ister. Böylelikle saadetten uzak hasta ve zayıf bir insan gibidir. Bu kimsenin gafletten uyanıp, pişman olup, zıttından vazgeçip cömert olan Rabbinden tam bir tevâzu ile af dilemeli ve ümitvar olmalıdır. Böylece üzerinde kalmış olan Yüce Allah'ın hukukunu ve insanların hukukunu yerine getirmek ve hak sahiplerini hoşnut etmek; eğer yapamıyorsa yapabildiği kadar yerine getirmeye yönelmelidir. Bu kimsenin saydığımız vasıflar üzere bulunmaya söz vermesi, bunun kendine gerekli görmesi, bu konuda sebât göstermesi sünnet ve gayret üzere bid'ât ve kolaylıklardan uzak durması gerekir.

Tabii ki bu kimsenin her şeyde Allah'ın peygamberine tamamıyla bağlanıp onlardan olmayandan uzak durmak, açıkta doğru yolu bilenlerle, ehli sünnet ve cemaat inancını benimsemiş, Yüce Allah'ın hoşnutluğunun ve rızâsının dışındakilere tevessül etmeyen, doğruluk ve ihlas üzere olgunlaşmış insanlarla beraber olan, birbirlerini Allah için seven kimselerle beraber olması gerekiyor.

İnsanın taptığı, imân getirdiğimiz temiz zâtının ismi ki mübarek lafzı Allah'tır. Mânâsı ile yalnız temiz olan zâttır. Allah'a imanın özeti gönülde O'ndan

başkasının yokluğu düşüncesiyle düşünüp susma durumundaki gibi bir damağa yapışıp nefes devam edip kusursuz bir şekilde hatırlayıp, onun dışında sayılan her şeyi tümüyle unutup, O'nun dışındakiler hatıra geldiğinde affolunmayı dileyip mütevâzi, bir şekilde yine O'nun huzuruna dönerek, O'nun dışındakileri, yine O'ndan isteyerek imân etmeliyiz.

Bu din, O'nun dışındakilerini ondaki zorluklarla beraber dahi hatıra getirmeyip *zâhir*de hâlk ile, *bâtın*da Hâk ile bulunup kendi yokluğu ile Allah'ın huzurunda gözün görmesi gibi gönülde zâtını methedip Yüce Allah'a dayanıp ve rızasından başka bir şey istememek, O'nu dışındakinden yok olup ve ismi ile devamlı olup ortaya çıkan çeşitli âdet ve özellikleri ile dolu olup *nefsi* dahi benlik davasından vazgeçirip tam bir mütmâin ile, açık bir kalp ile tartışmasız bütün kulluğun tavırlarıyla kesinleşip hâlis iyilik ve şanı Yüce Allah'ın cömertliği ile tamamen Allah ile son bulup Allah ile devamlı olup, zâtının ortaya çıkması ile meydana gelen, ve hâs dostluk ile bu dünyada inanarak ve sonraki dünyada görerek lütfettiği çeşitli nimetleriyle kesinleşmiş kuvvetli ve doğru yol üzerine olan bir dindir.

Bütün bunlar Yüce Allah'ın iyiliğidir. O, iyiliği istediği kişiye verir. Allah, büyük lütûf sahibidir ve bu yol için bir de mânen gelmiş kapsayıcı öğüt, varlık ve yokluktur. Yâni, en güzel kelime "Allah'tan başka ilah yoktur; ancak Allah vardır. Hz. Muhammed (s.a.v.) O'nun kulu ve elçisidir." Bunun mânâsı Hâk olarak tapılacak olan yalnız Yüce Allah'ın temiz zâtından ve rızasından başka gerçek gâye yoktur ve Hz. Muhamed (s.a.v) Allah'ın elçisidir. Kendisine uyup bağlanmak gereklidir . Bunun sonucu da yoklukla yok olmak, varlıkla var olmak ve bu şekilde bahsettiğimiz mutluluğa ulaşmaktır. Fakat bu bahsin adabı başka yerde açıklanacaktır.

5. RISÂLE Fİ'T- TA'RİFİ'R-RÛH METNİ

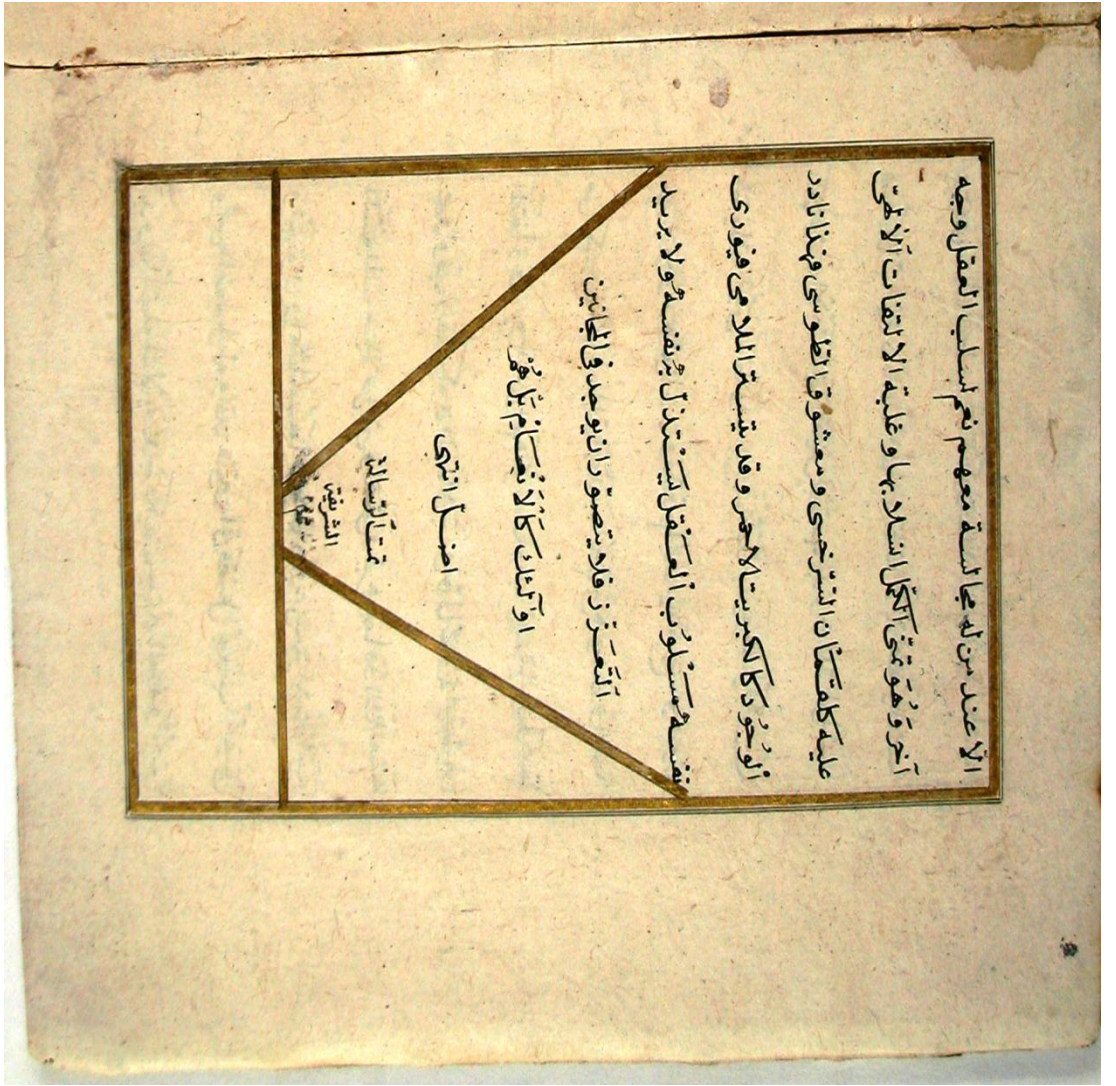
أبى الوهاب الجليل فبما الله تعالى به وغيرهما في بيت
 أنفاض الالاديب أشرف المصنف السيد محمد الأكرم بن
 الخرم والمير والشمس الجليل العالم أنفا صل أئيب محمد
 كثرى زاده الذي مشق قدس سره قال شيخنا الشيخ
 محمد مراد قدس سره أروح أقدم خلفا من الجسد فهو
 من عالم الأمر وهو من عالم الخلق والآمر على رأي الجليل
 فانه وإن صلة فضة من الواجب وفي عرفه برسخا
 وشال لأن العالم قوق والشرب عزافى لكن مرهنا
 تلك حيث كانت يدون الأعتان فاصرة فلذلك ركبت
 مع الجسد تركيب التفتيق ومن شأن الجسد الكثرة
 والأظلمة فاضيفت بصيغة وتسميت علوقها فان
 سلمت لها المناير الأربعة ذكرت علوقها هذا

الحمد لله رب العالمين وصلى الله تعالى على سيدنا
 ومولانا محمد وعلى آله وصحبه وسلم تسليما
 وبعد فهذه املاء علينا حضرت الأستاد الأعمم
 والزمند الأكرم العارف بالله عز وجل شيخنا وكرمتنا
 مولانا شيخ محمد مراد ابن السيد علي بن الخاوي التفتيق
 التجدى قدسنا الله تعالى في الأثرين آمين وذلك في تعريف
 أروح في جمع من اصيان مدينة دمشق الأمام المقاسة
 من الصلوا انفصلا بمولانا الشيخ عبد الأرحيم الأهورى
 فعم الله تعالى براسائيل ومولانا سلطان الحمد بن الشيخ

يجري ذلك الجذب أنتهك كيرى الأعمود وما كانت
 فيه فكما تها تزداد الامتحان بتلك الآلة لتفصيل
 الكالات الأنتسائية فليس للجذب بدون أنتسولك
 فضيلة وأنتس أنتسولك بدون الجذب يوصل لكن
 بينهما تارة وتوادرا وتقدم الجذب الأسرع للوصول
 من حركته فالجذب أنتسولك أنتسولك هو هذا واست
 المتعارف بين العموم وكل أسلوب العقل جند مهم
 مجدوب وقد يكون التصادم من ذلك الحفلة أو بطران
 أنتسولك من الأمراض والفساد وغير هذا أنتسولك
 والجنون والمثاله كما هو في الخارج عن جيز الانسانية
 وابن الفضل له وقد يتبين أن تفصيل الجذب الحقيقي
 بدون أنتسولك لا يعدد وكيف يتعد بالهبة والجذب

هو الجذب الأيمن فعادت لما كانت فيه فإن فترها افضل
 وتبعها الجسم الكان بينهما من الألفه وجادت بهذا
 المركب وتطلعت برمساقا البعد وعلت عن جيلتها
 بالنايينك أنتسولية الاتساع لسالك التيقرة ورشا
 المعرفة المترتبة عليها على تفاوت درجات الاتساع
 فالأول درجاتها كمال معارف الولاية ثم مراتب
 تلك الولاية على تفاوت المناسبات مع التيقرة فتفاوت
 تبعيتها من الأسماء والصفات واعلاها تيقن العلم
 الذي هو التيقن الحق على عليه افضل الصلوات
 وكل التيقنات فمن فاهم ففهمه الأوقات للشرب المتجرى
 الذي لا ينشأ عنها فليس له مقام معلوم بالأهل
 يترتب لامقامكم وإنما بدون هذا أنتسولك فليس

بج

5. RİSÂLE Fİ'T- TA'RİFİ'R-RÛH TERCÜMESİ

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd; efendimiz, elçimiz ve mevlâmız Muhammed'e ve âl ve ashâbına da sâlât ve selâm olsun. Bu; büyük üstâd hazretleri, değerli mürşid, Allah'ı hakkıyla tanıyan şeyhimi, bereket vesilemiz ve mevlâmız **Muhammed Murâd b.Seyyid Ali b. Buhârî en- Nakşibendî el-Muhammed**'nin (*Allah bizi onun hatırına her iki dünyada da kutsasın*) **Rûh**un tarifi ile ilgili bize imlâ ettirdiği bir risâledir. Bu imlâ, içlerinde kutsal **Şam-Dimeşk** şehrinin ileri gelenlerinden **Mevlânâ Şeyh Abdurrahman el-Lahûrî** be muhaddislerin büyüğü **Mevlânâ Şeyh Ebû'l-Mevâhîd el-Hanbelî**'nin de, Allah bize ve diğer Müslümanlara onlardan yararlanmayı nasip etsin- bulunduğu bir grup alime yönelik gerçekleştirmiştir. İmlânın yeri *Dimeşk*'in faziletli ve erdemli alimlerinden rahmetli **Muhammed Hamzazâde**'nin oğlu olan faziletli edip **Seyyid Abdulkerim**'in evidir. Şeyhimiz **Muhammed Murâd** şöyle demiştir: **Rûh**, bedenden önce yaratılmıştır. **Rûh**, *emir âleminden*; beden ise hâlk alemindedir. Emir, hâltkten da üstündür. Zira emir, feyzini varlığı zorunlu olan Allah'tan almaktadır. Dolayısıyla **rûh**, Allah'ı daha iyi tanıır. Çünkü yücelik, Allah'a yakın olmak, O'nu daha iyi tanımak anlamına gelir. Fakat bu tanıma imtihansız olduğu takdirde eksik kalacağı için bir aşk bağı ile **rûh** ve **beden** birleştirilmiştir.

Bedenin özelliği bulanık ve karanlık olduğundan onunla birleşen **rûh** da bazen böyle bir şekil almış ve yüceliğini unutmuştur. Ancak ezeli ilahî inayet öne çıkarsa yüceliğini hatırlayabilir. Bu durumda ilahî cezbeye tutulur ve önceki mertebesine döner. Eğer **rûh** asıl kalırsa ve beden ona tabi olursa, **rûh** bu yapıyla mücadele edip uzak mesafeleri kateder, **şeriâtın** kâideleri ile peygamberlerin yoluyla uyumlu karakteri sayesinde yücelir. Bu konulara gösterdiği uyum oranında şu farklı derecelere yükselir: Birincisi, **velâyetin** üstün derecesi; ikincisi, peygamberlik ile olan veraset mertebeleri bağlamında Allah'ın isim ve sıfatlarına mazhâr derecesi; üçüncüsü ve en üstünü Muhammedî bir mâkâma tayin edilme derecesidir. Kim bu mâkâmı kazanırsa Muhammedî meşrebin vârisi o kimse olur ki, "*Ey Medine hâlki size bundan öte mâkâm yoktur.*" ifadesi bunu göstermektedir. Böyle bir çalışma olmazsa böyle bir mâkâm elde edilemeyeceğinden insanî üstünlüklerle bezenmek için imtihan bir vasıtâ olmuştur. **Sülûk** olmadan **cezbenin** bir değeri olmadığı gibi, **cezbe** olmadan **sülûk** da tek başına kişiyi amacına ulaştıramaz. Dolayısıyla **sülûk**,

*cezbe*yi, *cezbe* de *sülûku* gerektirmektedir. Fakat amaca ulaştırmada *cezbe* daha önceliklidir. Kısacası hakikî *cezbe* budur. Fakat avam arasında *meçzûb* aklî dengesini yitirenlere denir. Eğer bu akıl yitirme işi, yaratılıştan olursa veya daha sonra yakalanılan bir hastalıktan dolayı olursa “ateh” (çıldırma), “cünûn” (delilik) v.b. isimlerle anılır. Buna yakalanan kişi insanî sorumluluklardan hariç sayılır ve bir fazileti de kalmaz. Öyleyse ortaya çıkan gerçek şudur: Bilinçli bir *sülûk* olmada *cezbenin* bir değeri olmazken, çıldırma ve deliliğin ne değeri olabilir ki! Olsa olsa aynı meclisi paylaşan çılgın ve deliler için bu çılgınlığın ve deliliğin bir değeri olur.

Evet, akılı yitirmenin başka bir yönü vardır ki **Lokman es-Serahsî** ve **Mâşuk et-Tûsî**'de görüldüğü gibi ilahi bir iltifat neticesinde uğranılan geçici bir akıl yitmesidir. Ancak bu da kibrit-i ahmer gibi nadiren rastlanan bir olaydır.

Melâmiler, bazen akıllı olduklarını bilerek gizler, kendilerini akıllarını yitirmiş gibi gösterirler. Onlar, bununla nefislerini küçük düşürürler, değerli kimseler gibi görünmek istemezler. Fakat deliler içinde sayıldıklarını da tasavvur da etmezler. Onlar hayvanlar gibidirler, belki hayvanlardan da daha şaşkındırlar. Bu değerli risâle bitti.